

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Partti, Kenneth Eric Alexander	
Työn nimi – Title Kielellisten käänteiden vastaanotto Historiallisessa Aikakauskirjassa ja Historisk Tidskriftissä 1970–2005	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 99 + 1 liite (1 sivu)
Tiivistelmä – Abstract <p>Kielelliset käänteet ovat vaikuttaneet muiden ihmistieteiden tavoin myös historian tutkimuksessa viimeisten vuosikymmenien aikana. Käänteitä on ollut monia ja historian tutkimuksessa niitä ovat edustaneet mm. Quentin Skinner, Reinhart Koselleck, Joan Scott, Hayden White, Frank Ankersmit sekä osin Michel Foucault, joten kaikkia heitä tarkastellaan tässä tutkimuksessa kohdehenkilöinä. Heidän edustamansa kielelliset teoriat ovat kehittyneet 1960–1980-luvuilla ja ulottuvat aatehistorian empiirisestä tutkimuksesta teoreettiseen postmodernismiin. Tätä kielellisten käänteiden ensimmäisen aallon vastaanottoa tarkastellaan Historiallisessa Aikakauskirjassa ja Historisk Tidskriftissä vuosien 1970 ja 2005 välillä julkaistujen kirjoitusten kautta.</p> <p>Tutkimuskysymyksinä ovat, missä vaiheessa Historiallisessa Aikakauskirjassa ja Historisk Tidskriftissä on julkaistu kirjoituksia kielellisiin käänteisiin liittyen ja mitä niistä kirjoitettiin tutkittavana ajanjaksona. Metodologisesti tutkimus rakentuu vastaanottoteorian, vertailevan historian tutkimuksen ja osin käsitetutkimuksen varaan. Näiden näkökulmien kautta päästään tarkastelemaan itse kielellisten käänteiden vastaanoton lisäksi myös Suomessa ja Ruotsissa vallinneita tutkimuskulttuureja, koska keskustelu kielellisistä käänteistä heijasteli myös sitä.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että kielellisten käänteiden vastaanotto on ollut hyvin monimuotoinen ilmiö Suomessa ja Ruotsissa. Eri teorioiden saapuminen ja käyttöönnotto on vaihdellut huomattavastikin, riippuen aina tutkijasta ja tilanteesta, ja konkreettiset kielelliseen tutkimukseen pohjautuvat läpimurrot ovat ilmenneet osin vasta 2000-luvulla. Vertailemalla Historiallisen Aikakauskirjan ja Historisk Tidskriftin kirjoituksia voidaan tehdä johtopäätöksiä myös maiden välisistä tutkimuskulttuurisista eroista, jotka viime kädessä palautuvat maailmansotien jälkeiseen tilanteeseen. Tuolloin Suomessa alkoi yleisen historian ja kansainvälistymisen nousu, kun taas Ruotsin tutkimuskulttuuriset suhteet ulkomaille olivat heikentyneet sotien myötä selvästi. Tästä syystä kielelliset käänteet ilmenivät pääasiassa Historiallisessa Aikakauskirjassa aiemmin ja vahvemmin kuin ruotsalaisessa vastineessaan, poikkeuksena Ruotsissa menestynyt sukupuolihistoria.</p> <p>On perusteltua puhua kielellisistä käänteistä monikossa, koska käänteitä on saapunut suomalaisen ja ruotsalaiseen keskusteluun eri aikoina ja eri aalloissa, minkä lisäksi niitä on diskursiivisesti sekoitettu keskenään. Lisäksi vastaanotto ei ole ollut suoraa ja lineaarista, vaan perinteisen ja vanhemman historian tutkimuksen näkemyksiä kielellisistä menetelmistä ilmestyi vielä 1990- ja 2000-luvuilla. Samoin selkeistä läpimurroista huolimatta keskustelu on osaltaan pysynyt paikoillaan, koska vielä 2000-luvullakin palattiin vuosikymmeniä vanhoihin menetelmäteksteihin uudelleenarviointien ja esittelyjen kautta.</p>	
Asiasanat – Keywords Kielellinen käänne, metodologia, vastaanotto, Historiallinen Aikakauskirja, Historisk Tidskrift, vertaileva tutkimus, historiografia, historiankirjoituksen historia	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjaston verkkoinfo, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Kenneth Partti

Kielellisten käänteiden vastaanotto Historiallisessa Aikakauskirjassa ja Historisk Tidskriftissä
1970–2005

Pro gradu -tutkielma
Yleinen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Huhtikuu 2013

SISÄLLYS

1. Johdanto	3
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	3
1.2 Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat	6
1.3 Lähteet ja kirjallisuus	11
2. Kielellisten käänteiden ja niiden vastaanoton esittely kansainvälisessä kontekstissa	14
3. Suomen ja Ruotsin historiankirjoituksen historia kielellisten käänteiden osalta sekä maiden historialliset aikakausjulkaisut	23
3.1 Kielelliset käänteet ja niiden taustat Suomessa ja Ruotsissa	23
3.2 Historiallinen Aikakauskirja, <i>Historisk Tidskrift</i> sekä muut aikakausjulkaisut	30
4. Kielellisiin käänteisiin liittyvät tekstit julkaisuissa 1970–2005	36
4.1 Reseptien kokonaismäärä aikakausjulkaisuissa	36
4.2 Vastaanoton arviointi tutkijoittain	37
4.3 Kvantitatiivisuudesta kvalitatiivisuuteen: esimerkkinä 1970-luku	45
5. Kielelliset käänteet Historiallisessa Aikakauskirjassa	52
5.1 1970- ja 1980-luku: kiinnostuksen alku	52
5.2 1990-luku: kielellisten käänteiden yleistyminen	56
5.3 2000–2005: vanhoja käänteitä uusin silmin	64
6. Kielelliset käänteet <i>Historisk Tidskrift</i>issä	70
6.1 1970- ja 1980-luku: harvoja viittauksia	70
6.2 1990-luku: kieli keskeisemmäksi	71
6.3 2000–2005: keskustelu kiihtyy	76
7. Vertaileva ja yhdistelevä näkökulma	82
7.1 Aikakauskirjojen linjojen vertailu toisiinsa	82
7.2 Voidaanko todella puhua ”kielellisistä käänteistä”?	86
8. Päätäntö	91
Lähteet	94
Liitteet	100

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkielma käsittelee Suomen ja Ruotsin uudemman historiankirjoituksen historiaa, sillä se tarkastelee kielellisten käänteiden vastaanottoa *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä* vuodesta 1970 vuoteen 2005. Tarkoituksena on tästä näkökulmasta vertailla näitä Suomessa ja Ruotsissa ilmestyneitä julkaisuja toisiinsa sekä tarjota valaisevaa lisätietoa näissä maissa tapahtuneista metodologisista keskusteluista. Päällimmäisenä tutkimuskohteena ei ole niinkään lopputuloksen, eli mikä on kielellisten menetelmien tilanne nykyisin, vaan pikemminkin vastaanoton prosessin tutkiminen. Kiteyttäen tutkin uusien menetelmien ja vanhan tutkimustradition välistä suhdetta sekä sen ilmenemistä kielellisten käänteiden vastaanoton näkökulmasta *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* sivuilla. Kiinnostusta kieleen on perusteltua tutkia siitä syystä, että tällaista Pohjoismaita koskevaa vertailevaa tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty tästä näkökulmasta.

Nykyinen aatehistoriallinen tutkimus pohjautuu pitkälti menneisyyden kielen ulottuvuuksien selvittämiseen, mutta kieli on keskiössä myös vaikkapa sukupuolihistoriassa ja uudessa poliittisessä historiassa. Myös historian ulkopuolella on otettu paljon osaa kielelliseen keskusteluun, esimerkiksi yhteiskuntatieteiden piirissä. Kielen merkitys on viimeisimpinä vuosikymmeninä noussut sen verran tärkeäksi, että nykyään on oikeastaan vaikea ajatella esimerkiksi aatehistorian tutkimusta ilman huomion kiinnittämistä myös kielen monimuotoisuuteen. Kieleen liittyviä lähestymistapoja käytetään nykyisin myös politiikan kielen, työväestön tietoisuuden ja muiden vastaavien aiheiden yhteydessä. Poliittisten käsitteiden tutkimuksen nykyisestä merkittävydestä hyvänä esimerkkinä toimii vaikkapa Jyväskylässä vuodesta 1997 julkaistava *Finnish Yearbook of Political Thought* -sarja (vuodesta 2003 eteenpäin nimellä *Redescriptions*), joka keskittyy alkuperäisen nimensä mukaisesti poliittisen kielenkäytön tutkimiseen.

Työn otsikossa puhutaan kielellisistä *käänteistä* monikossa eikä pelkästään käänteestä yksikössä. Tähän ratkaisuun olen päätenyt sen takia, että kielellisiin menetelmiin keskittynyttä kehitystä ei koeta yhtenäisenä ja homogeenisena tapahtumasarjana vaan hyvinkin monitahoisena ilmiönä. Tutkimillani kohdehenkilöillä, Quentin Skinnerillä, Reinhart Koselleckilla, Joan Scottilla, Hayden Whitella, Frank Ankersmitilla, J. G. A. Pocockilla ja Michel Foucault'lla, oli kaikilla erilainen lähestymistapa kielen kautta tapahtuvaan tutkimukseen. Kielellinen käänne yksikössä olevana

terminä olisi heidän metodimalliensa kohdalla eräänlainen kokoava sateenvarjotermi, mutta olen halunnut säilyttää eron heidän metodiensa välillä. Käänteistä puhumista puoltaa myös se seikka, että kielellinen käänne on vaikuttanut monella historian osa-alueilla, kuten edellä mainituissa aatehistoriassa, uudessa poliittisessa historiassa tai *gender*-tutkimuksessa.

Lisäksi kielellisen käänteen alun tai käännekohdan mielletään liittyvän eri aloilla vahvasti johonkin yksittäiseen teokseen tai artikkeliin, kuten vaikkapa Quentin Skinnerin ”Meaning and Understanding in the History of Ideas” -artikkeliin (jatkossa lyhyesti ”Meaning and Understanding”), Hayden Whiten *Metahistory – The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe* -teokseen (jatkossa lyhyesti *Metahistory*), tai Joan Scottin ”Gender – A Useful Category of Historical Analysis” -artikkeliin (jatkossa lyhyesti ”Gender”). Myös näiden ns. alkupisteiden jälkeen kielelliset menetelmät ovat kehittyneet paljon ajan mittaan, joten mistään yhtenäisestä ilmiöstä ei voi todellakaan puhua. Edellä mainitut seikat korostuvat vielä vastaanoton tapauksessa, joten näiden asioiden pohjalta pidän parempana puhua käänteen sijaan käänteistä. Käytän kuitenkin työn joissakin kohdissa kyseistä termiä toisinaan myös tutummassa yksikkömuodossa, esimerkiksi siteerausten yhteydessä.

Osittain edellä mainituista syistä käytän termiä *kielellinen käänne/käänteet* varsin väljästi ja sisällytän sen piiriin kaikki metodiset näkökulmat, jotka ottavat lähtökohdakseen kielen ominaisuuksien tarkastelun ja pohdinnan. Pääpaino on sellaisissa käytännön menetelmissä, joilla on todellista arvoa empiirisessä tutkimuksessa, mutta otan huomioon teoreettisemmasta keskustelusta myös postmodernismin kielellisen ulottuvuuden. Kirjallisuustieteistä vaikutteita saaneella *postmodernismilla* tarkoitan sitä Hayden Whiten alulle panemaa tutkimusotetta, jossa rinnastetaan toisiinsa historiankirjoitus ja kirjallisuus sekä painotetaan kertomuksellisuutta, narraatiota. Postmodernismi on siis eri asia, kuin kielellisesti suuntautunut historiantutkimus ja esimerkiksi kieltä tutkivat aatehistorioitsijat. Tämä tärkeä huomio eroaa myös joidenkin historioitsijoiden käsityksistä, joille kielellinen käänne voi tarkoittaa lähinnä synonyymiä postmodernismille, ja joiden mukaan jokainen lingvistiksi suuntautunut historioitsija on postmodernisti sekä samalla perinteisen historiantutkimuksen kyseenalaistaja. Esille nousee tässä tapauksessa lingvististen käänneiden tulkinnan kysymys, koska postmodernismi voidaan sekoittaa edellä mainitulla tavalla muihin kielellisiin menetelmiin. Varsinaisella historiankirjoitusta haastavalla postmodernistisellä teoriolla ei ole suurta roolia tutkimuksessani, sillä se sijoittuu pikemmin tieteenfilosofian kuin metodologian puolelle. Postmodernismista täytyy muistaa lisäksi, että sekään ei ole ollut yhtenäinen suuntaus.

Käytännöllisen metodologian lähtökohtanani on cambridgelaisen Quentin Skinnerin kuuluisa artikkeli ”Meaning and Understanding”, joka julkaistiin vuonna 1969 *History & Theory* -julkaisussa. Se pakotti poliittisen filosofian ja aatehistorian tutkijat arvioimaan uudelleen suhtautumistaan kieleen ja sen monimuotoisuuteen. Juuri Skinnerin artikkelin myötä olen valinnut oman aikarajaukseni alkupisteeksi vuoden 1970 ja alan tarkastella Pohjoismaissa tapahtunutta vastaanoton viivettä tästä pisteestä alkaen. Tarkastelumaina toimivat Suomi ja Ruotsi, jotka toimivat vertailevien tutkimusten kohdemaina melkein millä tahansa alalla, koska ne ovat lähes kaikilla mittareilla riittävän lähellä toisiaan hedelmällisen vertailun onnistumiseksi. Pääkysymyksinä ovat, miten nämä pienet maat ottavat akateemisia suuntauksia vastaan muualta ja miten kielellinen tutkimus on uudistunut täällä Pohjoismaissa. Tarkoituksena on selvittää varsinaisen vastaanoton viiveen lisäksi myös kielellisistä menetelmistä käydyn keskustelun määrää ja laatua eri aikoina. Vertailevan tutkimuksen avulla puolestaan pystyy näkemään myös Suomen ulkopuolisin silmin ja näkemään paremmin maiden erityispiirteitä. Oliko esimerkiksi vastaanotossa suurta eroa maiden välillä, mitä hyväksyttiin ja mitä puolestaan hylättiin? Millaisia yhteyksiä ja erottautumisia kansainvälisiin keskusteluihin vastaanoton perusteella voi havaita maiden välillä?

Samalla täytyy myös muistaa, että vaikka Skinner toikin kielellisen näkökulman mukaan 1970-luvun poliittiseen filosofiaan, niin kielen käyttö tutkimuksissa on vanhempi ilmiö. Lisäksi se ei ole vaikuttanut pelkästään englanninkielisessä maailmassa, sillä esimerkiksi aatehistorian puolella saksalainen Reinhart Koselleck on ollut toinen tärkeä kielellisten metodien kehittäjä ja soveltaja. Ennakkoon voisi olettaa, että Suomella ja vähemmässä määrin myös Ruotsilla on varsinkin 1970-luvulla ollut vielä yhteyksiä Keski-Euroopan historian instituutioiden ja tutkijoiden kanssa, joten vastaanottoa on aivan hyvin voinut tapahtua myös sitä kautta. Esimerkiksi käsitteisiin tukeutuvalla Aira Kemiläisellä oli tiiviitä suhteita saksalaiseen ja ylipäänsä keskieuropalaiseen historiantutkimukseen.

Aikarajaukseni takarajana toimii vuosi 2005, sillä oletettavasti kielellisten käänneiden ilmenemistä voi jäädä odottamaan tietyiltä osin vasta 2000-luvun puolelle. Periaatteessa viimeinen tarkasteltava vuosi julkaisujen osalta voisi olla vaikka 2010, mutta kolme ja puoli vuosikymmentä ovat tässä tapauksessa riittävän kattavia, koska tänä aikana saa hyvän käsityksen kielellisten käänneiden ensimmäisten aaltojen vastaanotosta. 2000-luvulla tapahtuneet kielellisten metodien kehitykset alkavat olla jo erityisempiä menetelmiä, kuten spatiaalinen käänne tai liikkuvuus, joten niitä pitäisi

taustoittaa tarkemmin erikseen. Tästä syystä en painota niiden roolia merkittävästi ja vuosi 2005 on sopiva päätepiste tälle tutkimukselle.

Tutkielmani rakentuu siten, että siirryn vähitellen teoreettisesta osuudesta kohti käytännön tutkimusta. Lähdekritiikkiä ja menetelmiä sekä lähteitä ja kirjallisuutta kartoittavan johdannon jälkeen seuraa kaksi taustalukua ja neljä varsinaista käsittelylukua. Etenen taustoituksessa yleiseltä tasolta kohti Pohjoismaita. Esittelen luvussa 2 lyhyesti kielellisten käänteiden metodologisia pääpiirteitä historian tutkimuksen näkökulmasta, sekä sen kansainvälistä vastaanottoa yleisesti. Luvussa 3 taustoitan puolestaan Suomen ja Ruotsin historian tutkimuksen ja historiallisten aikakausjulkaisujen tilannetta. Luvut 4, 5 ja 6 ovat tutkimukseni ydintä ja pohjautuvat alkuperäisaineistoon. Luku 4 on varattu kielellisten käänteiden vastaanoton määrän tutkimiseen ja sen alkupuoli muodostaa työni kvantitatiivisen osan, kunnes sen kolmannessa alaluvussa otan kirjoitusten sisällöt tarkasteluun. Luvuissa 5 ja 6 jatkan kielellisten menetelmien laadulliseen puoleen, jolloin selvitän vuosikymmenittäin keskeiset puheenaiheet *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä*. Luvussa 7 teen edeltävien käsittelylukujen tietojen pohjalta omia johtopäätöksiäni kielellisten käänteiden vastaanotosta. Lopun päätännössä teen lyhyen yhteenvedon saaduista tuloksista ja hahmottelen mahdollisia lisätutkimuksen aiheita.

1.2 Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat

Käyttämäni menetelmät kielellisten käänteiden vastaanoton selvittämiseksi ovat varsin yksinkertaisia, mutta teorioita yhdistelemällä niillä saa paljon irti aineistosta. Lähtökohtana on se, miten paljon kielelliset käänteet näkyvät aikakauskirjojen sivuilla, tavalla tai toisella; lyhyesti sanottuna tarkoituksena on etsiä kohteena olevista aikakausjulkaisuista kaikki relevantit viittaukset kielellisiä menetelmiä käsitteleviin tutkijoihin, joita ovat siis Skinner, Koselleck, Scott, White, Ankersmit, Pocock sekä diskursiivisilta osiltaan Foucault. Tavoitteena on lähteiden kokonaisvaltainen luku, eli julkaisujen käyttö kaikilta osiltaan, joten viittausten joukossa on perinteisten artikkelien ja kirja-arvostelujen lisäksi myös konferenssiraportteja, vastaväittäjä tietoja ja jopa mainoksia, koska nekin kertovat vastaanotosta. Joskus aiemmissa historiografisissa esityksissä esimerkiksi kirja-arvostelut on voitu sivuuttaa kokonaan.¹

---

¹ Esim. Ahtiainen & Tervonen 1990, 36 esitti, että kyseisessä heidän kirjoittamassaan artikkelissa he eivät olleet ottaneet huomioon kirja-arvosteluja raportoidessaan Suomen historiankirjoituksen kehitystä.

Edellisten lisäksi julkaisujen sivuilla on ilmestynyt myös kirjoituksia, joissa ei varsinaisesti viitata edellisiin tutkijoihin, vaan lähinnä sovelletaan kielellisiä menetelmiä jo itsenäisesti. Otan ne tarpeen mukaan huomioon, mutta esimerkiksi vastaanoton määrää kuvatessa keskityn pääasiassa edellä mainittujen menetelmäteoreetikkojen ilmenemisen tutkimiseen, koska haluan pitää näkökulmani tiukasti vastaanotossa. Soveltavammat kirjoitukset kertovat kuitenkin hyvin omaa kieltään siitä miten kielelliset menetelmät ovat saapuneet Suomeen ja Ruotsiin ja saavuttaneet jo sellaisen tason, että niitä sovelletaan vapaasti omissa tutkimuksissa.

Tutkimusmenetelmiä yhdistämällä olen luonut lähestymistavan, jossa on mukana ulottuvuuksia reseptiteoriasta, käsitehistoriasta sekä vertailevasta historiantutkimuksesta. Tärkeimpänä lähtökohtana on se, että käsittelen Suomen ja Ruotsin historioitsijoita eräänlaisena yleisönä, joka seuraa (tai on seuraamatta) kansainvälistä metodologista keskustelua. Tämäkin rooli muuttuu heti monimuotoisemmaksi, sillä yleisönä toimimisen lisäksi he myös kirjoittavat uusista trendeistä, jolloin tämä yleisönä kokeminen täytyy rekonstruoida ikään kuin rivien välistä: millä tavalla metodologisista kirjoituksista näkyy pohjoismaisten historioitsijoiden kiinnostus kielellistä käännettä ja sen vastaanottoa kohtaan? Kirja-arvostelut ovat erityisen hyviä lähteitä, koska niistä välittyy kohtalaisen suoraan arvostelijan asenne ja mielipide kirjaa kohtaan. Arvioiden huono puoli on vain siinä, että niitä ei välttämättä ole läheskään kaikista kirjoista, sillä arvion kirjoittaminen vaati aina jonkun henkilön, jolla on aikaa lukea kirja ja kirjoittaa siitä arvostelu. Varsinkin vielä 1970- ja osin 1980-luvuilla ulkomaisen kirjallisuuden seuraaminen jäivät avustajakunnan harrastuneisuuden varaan. Toisaalta joidenkin teosten arviotta jättäminen on myös huomionarvoinen seikka.

Reseptiteorian uranuurtajia historiantutkimuksen puolella on Martyn P. Thompson, jonka metodologinen ajattelu oli osaltaan kritiikkiä Skinnerin menetelmiä vastaan. Jotta jonkun tekstin merkitys saataisiin selville, täytyy itse kirjoittajan lisäksi keskittyä myös yleisöön, sillä tekstien merkittävyyteen eivät ole vaikuttaneet vain itse tekstin sisältö, vaan myös lukijakunnan vastaanotto. Reseptiteorian olemusta kuvaakin hyvin Thompsonin toteamus, että se on tekstien ja lukijoiden odotusten välisiä interaktioita, jotka muuttuvat ajan myötä. Myös tekstin eliniän pituudella ja kulttuuristen eroavaisuuksien asteella on merkitystä vastaanotossa.² Tuoreempaa näkökulmaa edustaa Leidulf Melve, jonka mukaan reseptio voi myös muuttua eri aikoina riippuen siitä, onko tarkastelussa paino joko tekstin välittömällä reseptiolla tai vasta uudella tulkinnalla sukupolvien

---

² Thompson 1993, 254–256, 267, 268–269.

jälkeen. Skinnerin teorioiden kanssa nämä ajatukset törmäävät yhteen siten, että tekstin kirjoittajan oma aikomus (*intended meaning*) ja yleisön todellisuudessa saama käsitys (*received meaning*) poikkeavat toisistaan. Lisäksi näiden mukana tulee Melven mukaan vielä kielen (*language*) osuus, eli kysymys siitä, milloin käsitteelliset innovaatiot alkoivat näkyä teksteissä.³

Vastaanoton tutkimisessa on aluksi tärkeää miettiä mahdollisia reseptiota edistäviä ja rajoittavia tekijöitä. Edistäviksi asioiksi voisi mieltää tieteen luonteeseen kuuluvan pyrkimyksen levittää uusia suuntauksia. Myöskään akateemisten aiheiden leviämisen ei arvelisi olevan vaikeaa, sillä kansalliset historialliset aikakausjulkaisut ovat rakenteeltaan kohtalaisen homogeenisiä ja tutkijoiden luulisi myös olevan kiinnostuneita uusista näkökulmista ja metodeista. Vastaavasti reseptiota rajoittavia tekijöitä olivat mahdollisesti mm. aikakausjulkaisujen vanhoillinen tiedepolitiikka, tiettyjen kirjoittajien suosiminen sekä kielellisten käännteiden teorioiden abstraktisuus ja vaikea ymmärrettävyys. Lisäksi varsinkin 1980-luvulta lähtien osa historiantutkijoista menetti varmasti mielenkiintonsa kielellisiä teorioita kohtaan, kun historiantutkimusta oli vertailtu postmodernistien teorioissa lähinnä kirjallisuuteen. Osalle tutkijoista on voinut jäädä elämään tällainen negatiivinen kokemus postmodernismista ja sitä kautta epäily myös kaikkea kielen kautta tapahtuvaa historiantutkimusta kohtaan.

Koska osa tutkimuksestani on vastaanoton lisäksi sitä, miten jokin asia käsitettiin, eli tässä tapauksessa siis kielelliset käännteet ja niihin perustuva uusi tutkimusote, on myös käsitehistorian ottaminen huomioon perusteltua. Erityisen hyviä tuloksia uskon saavani aikaan sen takia, koska käytän myös vertailevaa tutkimusotetta Suomen ja Ruotsin kansallisten tilanteiden selvittämiseksi, jolloin tällä tavalla saan selvitettyä maiden välisiä eroja käsitteiden käytössä. Vielä 1970-luvun alkupuolella tuskin käytettiin kovin usein käsitettä *kielellinen käänne*, mutta vuosikymmenien mittaan siitä on tullut varsin laajalla alueella käytetty yleistermi. Tämän kehityksen aikana siihen ja moniin muihinkin termeihin on mahdollisesti liittynyt uusia piirteitä, joten vastaanoton kannalta on perusteltua analysoida, miten tietyt kielellisen käännteen mukana tulleet termit käsitettiin Suomessa ja Ruotsissa ajan mittaan. Esimerkiksi Markku Hyrkkäsen mukaan käsitehistoria voidaan ymmärtää yhtä hyvin myös käsittämisen historiaksi, mutta käsitteiden erilaisuuksien ja muutosten kanssa on oltava tarkkana, sillä samanlainen toiminta voidaan mieltää eri aikoina eri tavoin⁴.

---

³ Melve 2006, 388–393.

⁴ Hyrkkänen 2002, 112–113.

Mitä puolestaan tulee Skinnerin ja Koselleckin kehittelemiin aatehistoriallisiin metodeihin, ne ovat olleet vuosikymmeniä johtavia aatehistoriallisia kieleen keskittyneistä pääsuuntauksia. Skinnerin metodi korostaa yksittäisen kirjoittajan intentioita ja käsitteiden käyttöä tietyssä yksittäisessä tilanteessa, jolloin teksti pitää tietysti myös kontekstoida muihin aikalaisteksteihin. Toista suuntaa edustaa Reinhart Koselleck, jonka mielestä käsitteillä on aina pitempi elinkaari, koska ne ovat aina vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa, eikä näin ollen ilman niitä olisi yhteiskunnallista ja poliittista elämää. Koselleckin mallissa käsitteiden merkitykset siis muuttuvat hitaammin kuin Skinnerin tulkinnassa, joka päinvastoin korostaa niiden uniikkia asemaa ja sitoutumista aina tiettyyn tilanteeseen.⁵ Edellä mainitut menetelmät ovat käytössä siis ensisijaisesti poliittisen filosofian tai aatehistorian puolella, mutta niistä on myös hyötyä historiografisessa tutkimuksessa vastaanoton osalta, kun halutaan selvittää miten jokin asia käsitettiin. Skinnerin ja Koselleckin menetelmien tarkempaan käsittelyyn palaan seuraavassa luvussa kielellisten käännteiden taustoituksen yhteydessä.

Historiantutkijoiden yleisö-käsityksen kautta päästään käsitteiden tutkimiseen. Käytännössä tarkkailen, miten ja milloin käytettiin uusia kielelliseen käännteeseen liittyviä termejä, kuten *kieli* ja *kielen tutkiminen*. Aikakausjulkaisuista aionkin etsiä tällaisia keskeisiä termejä sekä myös katsoa, onko niiden merkitys muuttunut vuosikymmenten kuluessa. Koska tutkimukseni kohteena on lähinnä historiankirjoituksen historian makrotaso, on perusteellista selvittää kielellisen käännteen mukana tulleita ja myös niitä kuvaavien käsitteiden yleisiä tulkintatapoja. Toisaalta myös mikrotaso nousee esiin, sillä kukin kirjoittaja käyttää tieteellisessä tekstissä ainakin jossakin määrin käsitteitä omaan individuaaliseen tapaansa.

Nykyisessä vertailevaa tutkimusta koskevassa metodikirjallisuudessa on useasti mainittu, että vertailevalla tutkimusotteella saadaan kansallisista kehityslinjoista paljon enemmän irti kuin keskittymällä vain yhteen maahan. Näistä lähtökohdista onkin perusteltua ottaa myös omaan tutkimukseeni komparatiivisia menetelmiä, koska tutkimuskohteena on kaksi maata ja kaksi kansallista kehityslinjaa. Tässä kohtaa täytyy tunnustaa myös se lähtökohta, että suomalaisena Suomen historiografinen kehitys on kieltämättä jo varsin tuttua, joten näiden metodien pohjalta yritän tarkkailla Suomea ulkopuolisen silmillä. Eräs vertailevan historiallisen metodin teoreetikoista, Jürgen Kocka, on korostanut tätä kansallisista itsestänselvyyksistä eroon pääsemisestä komparatiivisen ajattelun ja yksittäistapausten vertailun kautta. Kockan mukaan

---

⁵ Koselleck 1979/1985, 75–89; Skinner 2002, 86–89.

vertailun onnistumiseksi kohteet täytyy rajata yleensä vain kahteen tapaukseen ja tutkittavat ilmiöt täytyy pystyä myös erottamaan toisistaan, jotta ne toimisivat vertailtavina kohteina.⁶ Peter Baldwin taas on esittänyt asian niin, että yksittäisten asioiden merkittävyys tulee esille vasta, kun niitä verrataan johonkin toiseen vastaavaan asiaan. Erotuksena yhteiskuntatieteistä hänen mukaansa historioitsijoiden ei pidä harrastaa yleistämistä, vaan sen sijaan keskittyä sekä yhteneväisyyksien että eroavaisuuksien selvittämiseen ja muodostamaan argumentteja näiden pohjalta. Tutkimuskirjallisuuden avulla tulisi luoda rekonstruktio siitä yleisestä tilanteesta, johon sitten vertailla tutkimuskohteita.⁷

Hans-Gerhard Haupt muistutti puolestaan *Historisk Tidskrift*issä ilmestyneessä artikkelissaan vuonna 2007 siitä, että vertaileva tutkimusote ei ole vain kahden tutkimuskohteen välistä yksisuuntaista vertailua, vaan se toimii molempiin suuntiin.⁸ Raymond Grew'n artikkelien mukaan vertailevaa historiaa käytetään selvittämään historiallisia prosesseja, mikä on myös oman tutkimukseni eräänlainen lähtökohta, sillä yleensä prosessit ovat aina niitä kaikkein mielenkiintoisimpia kohteita. Tarkastellessa kahden yhteiskunnan kehitystä samalla ajanjaksolla vertaileva tutkimusote auttaa pääsemään irti etnosentrisyydestä ja kulttuurisista väärintulkinnoista. Vertailu auttaakin näkemään toisia, vaihtoehtoisia lopputuloksia ja näin komparatiivisuus nostaa esille selittämistä kaipaavia asioita; miksi toisessa kohteessa historiallinen kehitys oli erilainen kuin toisessa? Näin vertailu nostaa esille ne relevantit asiat, joihin tutkimuksessa kannattaa kiinnittää huomiota. Tärkeintä on hänen mukaansa kuitenkin testata omia hypoteeseja vertailun kautta.⁹

Käsitteisiin keskittyminen vertailevalla tavalla nostaakin esille linjoja sekä käsitteiden muutoksesta että myös jatkuvuuden kokemisesta sekä tietysti eroista maiden välillä. Vaikka kielelliset käänteet olivatkin osaltaan varsin mullistava tapahtuma metodologisesti, niiden ilmeneminen tuskin tapahtui lyhyellä aikavälillä, varsinkaan täällä vastaanottavien Pohjoismaiden puolella. Joitakin kansallisia paradigmoja varmasti säilyi vielä voimissaan, joten näin itse vastaanoton tutkimiseen kuuluu yhtenä osa-alueena myös vanhan tutkimustradition jatkuvuuden analysointi.

Esittelemiäni menetelmänäkökuilma on sovellettu yleensä poliittisen ajattelun historian tutkimukseen, mutta omat kiinnostuksen kohteeni eivät ole tällä alueella. En näe kuitenkaan mitään syytä siihen, miksei näitä metodeja voisi soveltaa myös historiografiseen ja metodologiseen

---

⁶ Kocka 2003, 41–43.

⁷ Baldwin 2004, 5–6, 11, 13.

⁸ Haupt 2007, 704.

⁹ Grew 1980, 764–765, 768, 769–771; Grew 2006, 104–106.

tutkimukseen, sillä ne auttavat myös tämänkaltaisessa tutkimuksessa löytämään uusia ilmiöitä esiin. Esimerkiksi komparatiivinen tutkimusote on hyödyllinen ja perusteltu lähestymistapa, koska myös oma aiheeni on tiiviisti sidoksissa kansallisiin kehityslinjoihin.

1.3 Lähteet ja kirjallisuus

Tutkimuksessa on kaksi ensisijaista alkuperäislähdettä, *Historiallinen Aikakauskirja* (HAik) ja *Historisk Tidskrift* (HT). Molemmat ovat kansallisten historiallisten seurojen perustamia ja pitkän tradition omaavia kansallisia aikakausjulkaisuja, joita voi jollain tasolla rinnastaa myös tieteellisiksi instituutioiksi. *Historiallinen Aikakauskirja* perustettiin vuonna 1903 ja *Historisk Tidskrift* jo vuonna 1889, joten vuoteen 1970 mennessä ne olivat nousseet huomattavaan asemaan kansallisilla tasoillaan. Molempia julkaisuja ilmestyi aina neljä numeroa vuodessa ja ne sisälsivät pääosin samantyyppisiä kirjoituksia, kuten artikkeleita, kirja-arvosteluja, keskusteluja, konferenssiraportteja, katsauksia uuteen tutkimukseen sekä tietoja senhetkisestä historian opetuksen ja koulutuksen tilasta.

Kirjoittajat ja toimituskunta koostuivat yleensä tunnetuista professoreista ja muusta opetushenkilökunnasta, usein päätoimittajat olivat arvostettuja pitkän linjan historioitsijoita. Aikarajaukseni alkuvuosikymmeninä tosin puuttui vielä nykyinen referee-vertaisarviointi, joten oman tekstinsä saattoi saada julkaistuksi mahdollisesti vain suhteiden tai nimen perusteella. Täten julkaisupolitiikan rooli täytyy ottaa huomioon, kun näitä aikakausjulkaisuja käyttää lähteinä. Akateemisen yleisön lisäksi lehdillä oli myös ns. tavallista yleisöä, joten ne eivät olleet sisällöltään kaikkein raskaimpia julkaisuja, pikemminkin lähempänä valtavirtaa.

Historiallisten aikakausjulkaisujen yhtenä päätarkoituksena voidaan pitää uusien historiallisten suuntausten esittelyä ja niiden levittämistä edelleen kansallisella tasolla, joten sen takia ne ovat otollinen lähde vastaanottoa tutkittaessa. Kansallisen tason huomiointi on tärkeää, koska historiankirjoitus tahtoo aina olla erilaista eri tutkimuskulttuureissa. Tässä tapauksessa kansallinen taso on myös sillä tavalla merkittävä, että kielellisten käänteiden vastaanoton kautta voi arvioida sitä, mikä on päässyt lehtien sivuille asti. Millaiset ulkomaiset suuntaukset on huomioitu näissä julkaisuissa ja miten paljon kielelliset käänteet suhteutuvat tähän? *Historiallinen Aikakauskirja* ja *Historisk Tidskrift* ovat myös tieteellisinä aikakauslehtinä ja kansallisina tutkimuskulttuurisina

instituutioina rakenteellisesti sen verran lähellä toisiaan, että ne sopivat erinomaisesti vertailevan tutkimuksen lähdeaineistoksi.

Edellä mainittujen julkaisujen lisäksi näissä maissa on ilmestynyt myös muita kansallisia aikakausjulkaisuja, jotka keskittyvät historiaan ja sen osa-alueisiin. Näistä kannattaa tässä vaiheessa mainita Suomessa ilmestyvä *Historisk Tidskrift för Finland* sekä ruotsalaiset *Lychnos: Årsbok för idé- och lärdomshistoria* ja *Scandia: Tidskrift för historisk forskning*. Varsinkin *Lychnos* ja *Scandia* ovat tärkeitä omassa maassaan, koska ne luovat eräänlaisen kilpailutilanteen *Historisk Tidskriftille* ja käsittelevät usein metodologisia kysymyksiä. Näiden julkaisujen taustoista ja suhteista *Historialliseen Aikakauskirjaan* sekä *Historisk Tidskriftiin* kirjoitan enemmän alaluvussa 3.2.

Vastaanoton kohteena olevat monografiat ja artikkelit olen koonnut myös alkuperäislähteiden joukkoon, sillä nämä ovat ne kohteet, johon julkaisuihin kirjoittajat viittasivat. Tähän joukkoon kuuluvat mm. Quentin Skinnerin ”Meaning and Understanding” -artikkeli, Reinhart Koselleckin *Vergangene Zukunft – Zur Semantik geschichtlicher Zeiten* -teos, Joan Scottin ”Gender”-artikkeli, Frank Ankersmitin *Narrative Logic* -kirja ja ”Historiography and Postmodernism” -artikkeli sekä Hayden Whiten teoksista *Metahistory*. Näistä töistä kirjoitan enemmän seuraavassa luvussa, joka käsittelee kielellisten käänteiden taustoja. Tässä eivät ole kaikki näiden tekijöiden merkittävät julkaisut, sillä viitteitä löytyy muihinkin töihin, mutta nämä ovat niistä kaikkein merkittävimmät ja samalla myös viitatuimmat, joten ne toimivat hyvänä lähtökohtana vastaanottoa tutkittaessa.

Tutkimuskirjallisuutena käytän lähinnä menetelmiin ja yleiseen historiankirjoituksen historiaan liittyviä teoksia. Ensimmäisten pohjalta on tarkoitus rakentaa oma metodinäkökulma, kun taas jälkimmäisten avulla kartoitan historiankirjoituksen yleistä tilaa ja kielellisen käänteiden piirteitä niin kansainvälisestä kuin pohjoismaisestakin näkökulmasta. Kansainvälisen historiografisen kirjallisuuden avulla aion juuri luoda sitä yleistä tasoa, johon voin sitten myöhemmin verrata Suomessa ja Ruotsissa tapahtuneita kehityskulkuja. Pohjoismaisen tutkimuskirjallisuuden avulla saan puolestaan yleiskuvan maiden historiankirjoituksen historian päälinjoista, 1970-luvun alkutilanteesta ja jo tutkituista aiheista.

Varsinaista tutkimusta kielellisten käänteiden historiasta ei ole Pohjoismaissa tehty, muutamia yksittäisten tutkijoiden vastaanottoon liittyvää tutkimusta kylläkin, joita esittelen luvussa 3. Kokonaisvaltaisen vastaanottoon keskittyvän tutkimuksen puuttuessa taustoitukseksi käyttämäni kirjallisuus on paikoitellen hajanaista ja koostuu toisinaan joidenkin kirjoitusten yksittäisistä

virkkeistä ja kappaleista. Edellä mainittujen tutkijoiden lisäksi oman maininnan ansaitsee merkittävä suomalainen Skinner-tutkija Kari Palonen, joka on kirjoittanut hänen metodologista kehittymistään kuvaavan monografian¹⁰. Palosen kohdalla täytyy kuitenkin muistaa, että hänen näkökulmansa on valtiotieteiden intresseistä lähtevä.

Historiallista Aikakauskirjaa ja *Historisk Tidskriftin* asemaa tarkastelen myös lehtien omien kirjoitusten kautta, vaikka siihen tiettyjä ongelmia liittyykin. Tällaisessa historiankirjoituksen historiaa kuvaavassa työssä onkin huomioitava myös se, että riippuen tilanteesta sama lähde voi toimia joko alkuperäislähteenä tai tutkimuskirjallisuutta. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi silloin, kun käytän jotakin *Historiallisen Aikakauskirjan* tai *Historisk Tidskriftin* artikkelia sekä osoituksena vastaanotosta että kirjallisuutena historiankirjoituksesta. Tutkimuksen viitteistä huomaa lähteen käytön eron, sillä alkuperäislähteeseen viitattaessa käytän erillistä merkintätapaa¹¹, kun taas tutkimuskirjallisuutena käyttämäni kirjoituksiin viitataan tutkimuskirjallisuuden viittaussääntöjen mukaan. Tutkimuskirjallisuutena toimivat kirjoitukset löytyvät luonnollisesti myös kirjallisuusluettelosta.

---

¹⁰ Palonen 2003.

¹¹ Alkuperäislähteisiin viitattaessa käytän seuraavanlaista merkintätapaa alaviitteissä; ensin tulee julkaisun lyhenne ja vuosikerta, sen jälkeen kirjoittajan nimi, kirjoituksen otsikko ja kirjoituksen sivunumerot. Viitattaessa johonkin tiettyyn lauseeseen tai sanaan tietyllä aikakausjulkaisun sivulla mainitsen sivunumeron/sivunumerot suluisissa varsinaisessa leipätekstissä. Kaikissa kirja-arvioissa ei välttämättä ole omaa otsikkoa, joten kun viitataan arvosteluihin, kirjoitan selkeyden vuoksi aina alaviitteen alkuun sanan ”arvio” enkä ilmoita mahdollista arvion otsikkoa, vaikka sellainen olisikin.

2. Kielellisten käänteiden ja niiden vastaanoton esittely kansainvälisessä kontekstissa

Termiä *kielellinen käänne* on käytetty 1960-luvun lopulta lähtien, mutta sillä voidaan tarkoittaa monia asioita ja se voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Vaikka kyseinen termi tulikin käyttöön tuolloin, ei varsinainen keskittyminen kielen monimuotoisuuteen ja ominaisuuksiin ole mikään 1970-luvun taitteen ilmiö, vaan sen juuria voidaan jäljittää aina Ludwig Wittgensteinin analyyttiseen kielifilosofiaan asti. Varsinaisessa englanninkielisessä historian tutkimuksessa kielellisten käänteiden esivaiheina voidaan puolestaan pitää 1960-luvun Arthur Danton ja Louis Minkin kirjoituksia, sillä he käsitelivät historiaa narratiivin, tarinan kautta¹². Lyhyesti kiteytettynä kielellinen käänne on vaikuttanut melko lailla kaikilla ihmistieteiden aloilla, mutta historian puolella selvimmän lähinnä aatehistoriassa ja siihen liittyvässä tutkimuksessa. Yleisenä lähtökohtana voidaan pitää nykyisin, että kieli on tunnustettu tiedonsiirron välineenä ja toisinaan ymmärretty paljon enempänäkin¹³.

Kuten muidenkin metodologisten uudistusten taustalla, myös tässä liikkeellepanevana epistemologisena kysymyksenä oli se, miten menneisyydestä voi saada tietoa. Lähtökohtana olivat siis eräänlaiset tieteen peruskysymykset siitä, missä määrin objektiivisuus ja totuus ovat saavutettavissa kielen kautta. Historialla ei postmodernistien mukaan olekaan referenssiä tekstien ulkopuolella.¹⁴ Kieli on otettava huomioon silloin, kun operoimme käsitteiden kanssa; jos käytämme moderneja käsitteitä entisistä ajoista, niin tapahtuivatko nämä todella, vai ovatko ne vain nykyhetkessä olevan tutkijan rekonstruktioita? Mikä niiden ”fiktiivisyyden” aste on?

Skinnerin lähtökohta perustuu englantilaiseen analyyttiseen historianfilosofiaan. Skinnerin kielellisen käänteiden aloittanut vuoden 1969 ”Meaning and Understanding” -artikkeli korosti, että poliittisten kirjoittajien toiminta tapahtuu nimenomaan kielen kautta, eli toiminta tapahtui heidän sanoessaan jotakin. Pääsanomana kyseisessä artikkelissa oli, että tekstejä voidaan ymmärtää vain, jos selvitetään niiden tarkoitus perinpohjaisesti ja tässä selvitystyössä täytyy ottaa mukaan myös kielellinen konteksti. Toimintaa kuvaavia käsitteitä ei saa käsitellä ajattomina, vaan ne ovat jatkuvassa muutoksessa. Hänen mukaansa poliittisen filosofian historiaa kirjoittaneet tutkijat

¹² Clark 2004, 87–88.

¹³ Iggers 1997, 120. Kielellisen käänteiden tulkinna vaikeudesta ks. esim. Canning 1994, 369–371.

¹⁴ Iggers 1997, 100; Munslow 2000, 151–152.

käyttivät ns. ajattomia käsitteitä, eivätkä analysoineet kulloisenkin käsitteen käyttöä yksittäistapauksena kunkin kirjoittajan tekstissä.¹⁵

Vaikka Skinnerin artikkeli nousi merkittävään asemaan, eivät hänenkään teoriansa olleet aivan uusia, vaan lähinnä jatkumoa 1950-luvun J. L. Austinin puheaktien teorialle. Austin oli linkkinä Wittgensteinin ja Skinnerin välillä, sillä Wittgensteinia eivät kiinnostaneet kielen poliittiset ja historialliset dimensiot, mutta Austinin kautta Skinner kiinnostui näistä ja käytti niitä välineinä filosofian kritiikissään.¹⁶ Tiivistettynä Skinnerin menetelmässä kyse on kontekstualisoinnista ja kirjoittajien intentioiden löytämisestä teksteistä, joten esim. Elizabeth Clark luokittelee Skinnerin kontekstualistiksi.¹⁷ Tärkeää Skinnerin artikkelissa oli vahva konkreettisuus, koska hän otti varoittavat esimerkkinsä perustelujensa tuekseen oikeista empiirisistä tutkimuksista ja jopa aatehistorian klassikkoteoksista. Joidenkin yhteiskuntatieteiden parista tulevien tutkijoiden mukaan Skinnerin tutkimustapa ei ole enää varsinaista käsitehistoriaa, vaan lähinnä käsitteiden käytön historiaa. Tämä perustuu siihen, että käsitteillä sinällään ei ole historiaa, vain niiden käytöllä.¹⁸

Skinnerin teksti oli siis vastaveto siihenastiselle aatehistorialliselle traditiolle, varsinkin Arthur Lovejoyn edustamalle jatkuvuuden etsimiselle, joten hänen ilmauksensa ja tyyli olivat ajoittain varsin vahvoja. Tämän takia ”Meaning and Understanding” ja Skinnerin esittelemät menetelmäsuunnaukset aiheuttivat paljon keskustelua kansainvälisellä tasolla jo 1970-luvun alusta lähtien. Muut tutkijat ovatkin kommentoineet paljon hänen keskittymistään kieleen ja intentioiden tulkitsemiseen kontekstualisoinnin kautta, esimerkiksi Mark Bevir, Dominick LaCapra ja Jacques Derrida¹⁹. Toisinaan, kuten esimerkiksi 1970-luvulla Gordon J. Schochet’n kirjoituksessa, Skinner on saanut varsin paljon kritiikkiä intentioiden ylitulkitsemisesta ja pelkästään suurten ajattelijoiden, kuten Machiavellin tai Locken, korostamisesta.²⁰ Myös edellä mainittu Mark Bevir on ollut huomattava Skinnerin kritisoija, sillä hänen mielestään tekstit sisältävät myös uskomuksia, jotka ovat yhteydessä intentioihin.²¹ Edellä viitatus Schochet’n ja Bevirin artikkelit käyvät samalla hyvänä esimerkkinä siitä, miten Skinnerin teorioita on arvosteltu eri vuosikymmeninä.

---

¹⁵ Skinner 1969, 48–50, 52–53.

¹⁶ Ks. esim. Clark 2004, 138 tai Palonen 2003, 57, 134–137.

¹⁷ Clark 2004, 138.

¹⁸ Ks. esim. Palonen 1997, 46 tai Kuukkanen 2006.

¹⁹ Clark 2004, 140–145.

²⁰ Schochet 1974, 264, 266–267, 270, 272.

²¹ Bevir 1997, 174–176.

Quentin Skinnerin kiistaton ansio teoretisoinnin lisäksi on se, että hän on myös itse tehnyt paljon käytännön tutkimuksia ja soveltanut niissä menestyksekkäästi omia menetelmiään. Näistä merkittävin lienee kaksiosainen *The Foundations of Modern Political Thought* (lyhyesti *Foundations* jatkossa) vuodelta 1978, jossa hän jo esipuheessaan kirjoitti omasta tekstienlukutavastaan ja kontekstoinnistaan, joka haastaa vanhan tekstianalyysin. Samoin hän kirjoitti näkyville tutun ydinkysymyksensä: mitä ihmiset tekivät kirjoittaessaan jotain?²² Kari Palosen mukaan Skinner siirtyi omassa ajattelussaan käsitteistä niiden käytön tutkimiseen juuri *Foundations*-teoksissa.²³ Omaa tutkimusta tehdessään omien periaatteidensa mukaan Skinner erottui edukseen muista teoretisoinnissa keskittyvistä aatehistorioitsijoista, kuten Mark Beviristä. Tämän lisäksi Skinner on pyrkinyt myös vastaamaan saamaansa kritiikkiin ja sitä kautta uudistamaan omaa ajatteluaan.²⁴ Skinnerin lisäksi myös muut cambridgelaiset, kuten J. G. A. Pocock ja John Dunn, ovat olleet merkittäviä kielellisten menetelmien soveltajia aatteiden tutkimisen saralla, sillä heilläkin kieli on oppaana sosiaaliseen todellisuuteen ja pääpaino on pitkään kestäneissä diskursiivisissa rakenteissa.²⁵ Esimerkiksi Palonen on todennut, että Cambridgen koulukunta tuntuu kuuluvan englanninkielisessä maailmassa poliittisen filosofian valtavirtaan.²⁶ Omalla alallaan se on vahva tekijä, mutta toisaalta se on myös varsin itseriittoinen ja osin eristäytynyt muista tutkimussuunnista.

Kielellisistä menetelmistä puhuessa ei voi sivuuttaa Joan Scottin asemaa. Scottin vuonna 1986 *American Historical Review* -lehdessä julkaistu "Gender" -artikkeli toi naistutkimukseen mukaan kielellisen ulottuvuuden ja se on siitä lähtien ollut yksi viitatuimmista artikkeleista tämän aihepiirin keskusteluissa. Scott kritisoi sitä, miten tutkijoille käsite *gender* oli usein synonyymi sanalle *women*, vaikka *gender* koskee koko sitä suhteiden järjestelmää, joka voi sisältää myös sukupuolen. Pääsanoma Scottin artikkelissa oli se, miten käsitteen *gender* kautta kieli toimii vallan välineenä ja rakentaa sukupuoleen liittyvät identiteetin ("gendered identity"). Innoituksensa Scott otti ranskalaisesta poststrukturalistisesta tutkimuksesta ja symbolitutkimuksesta, jota parhaiten edusti Jacques Lacan, koska hänellä juuri kieli oli avain lapsen symboliseen järjestykseen. Scott itse määritteli sukupuolen sosiaalisten suhteiden konstitutiiviseksi elementiksi, joka pohjautui sukupuolten välillä havaittuihin eroihin, sekä valtasuhteiden pääasialliseksi ilmentäjäksi. Näiden alle kuului vielä symboleihin, käsityksiin ja identiteettiin pohjautuvia elementtejä, jotka kaikki

²² Skinner 1978, x–xi, xii.

²³ Palonen 2003, 88–89.

²⁴ Ks. esim. Hyrkkänen 2002, 14–15.

²⁵ Myös Pocock paneutui metodologisiin kysymyksiin, pääosin ns. koherenssin mytologian kautta, ks. Pocock 1962.

²⁶ Palonen 2003, 175.

olivat yhteyksissä toisiinsa sukupuolen sosiaalisia suhteita määrittäessä. Poliittisessa teoriassa *gender* ei Scottin mukaan ollut vielä yleinen lähestymistapa, mutta hänen mukaansa sillä pystyisi osoittamaan valtasuhteita uudesta näkökulmasta, erityisesti hierarkkisia suhteita sekä tasa-arvoa ja epätasa-arvoa tutkittaessa.²⁷ Scottin ”Gender” oli mukana myös hänen yhdeksän esseetään sisältäneessä *Gender and the Politics of History* -teoksessa, joka julkaistiin 1988.

Naistutkimuksessa kielellinen käänne vaikutti Scottin artikkelin jälkeen siten, että ihmisten käyttämiin käsitteisiin – erityisesti *gender* – ja niiden luomiin mielikuviin on alettu kiinnittää huomiota sekä niiden taustoja tarkasteltu kriittisesti. Kathleen Canning on esittänyt, että Scottin ”Gender”-artikkeli ja *Gender and the Politics of History* -teos olivat lopullinen siirtymä naishistoriasta (”women’s history”) sukupuolten historiaksi (”gender history”), joka tosin oli jo ollut tuloillaan aiemmin. Tämän lisäksi se vaikutti myös ns. valtavirtahistorioitsijoihin. Genderhistoriassa Scott toi esiin myös muiden käsitteiden huomioonottamisen myöhemmissä töissään, sillä hän käytti Skinnerin tapaan omia teorioitaan käytännön tutkimuksissaan. Töissään Scott keskittyi etupäässä työläisiin ja heidän kokemuksiinsa.²⁸

Englanninkielisten suuntauksien vastapainoksi Reinhart Koselleck on ollut merkittävä kielellisten metodien kehittäjä saksalaisen käsitehistorian *Begriffsgeschichten* puolella. Sen pääasiallinen tiedejulkaisu *Geschichtliche Grundbegriffe* perustettiin vuonna 1972. Cambridgen koulukunnan Skinneristä ja Pocockista Koselleck eroaa siten, että hän ei keskity pelkästään yksittäisten henkilöiden tarkoitusten ja tekojen tulkintaan, vaan hänelle kieli ja käsitteet ovat keino rekonstruoida kokonaisia poliittisia ja sosiaalisia rakenteita, kuten Georg Iggers on asian napakasti ilmaissut.²⁹ Koselleckin tärkein metodologinen teos *Vergangene Zukunft – Zur Semantik geschichtlicher Zeiten* (jatkossa lyhyesti *Vergangene Zukunft*) ilmestyi saksaksi vuonna 1979 ja englanniksi käännettynä vuonna 1985 nimellä *Futures Past – On the Semantics of Historical Time* (jatkossa *Futures Past*). Koselleckin metodin etu Skinneriin nähden on siinä, että se toimii myös varsinaisten käsitteiden tutkimuksessa eikä rajoitu pelkästään käsitteiden käyttöön³⁰.

Kielelliset teoriat levisivät aluksi lähinnä englanninkielisillä alueilla, mutta Euroopassa myös saksan- ja ranskankielisillä alueilla kiinnostusta kieleen on havaittavissa ennen Pohjoismaita, joten tämän vuoksi englanninkielisen maailman lisäksi esille täytyy nostaa myös muita

²⁷ Scott 1986, 1056–1057, 1062–1063, 1067–1070, 1072–1073.

²⁸ Canning 1994, 372, 374–378.

²⁹ Iggers 1997, 126–127.

³⁰ Palonen 1997, 46. Koselleckista ja *Begriffsgeschichtestä* ks. lisää esim. Hyrkkänen 2002, 113–132.

tutkimuskulttuureja. Esimerkiksi Ranska ja Saksa olivat sellaisia Michel Foucault'n ja Koselleckin johdolla, ja Pohjoismaillakin oli mahdollisesti tiiviitä suhteita näihin maihin. Skinneriläisen Cambridgen koulukunnan pääpaino on poliittisessa filosofiassa ja suurissa ajattelijoiden, mutta mannermaalla kiinnostuksen kohteet ovat yleisemmät, kuten Koselleckin ja *Begriffsgeschichten* esimerkki osoittaa.

Michel Foucault puolestaan on ensisijaisesti filosofi, mutta hän on vaikuttanut paljon myös historioitsijoihin, erityisesti kielestä kiinnostuneisiin. Hänen tärkein metodologinen teoksensa oli *Tiedon arkeologia*, joka osin raskaslukuisuutensa takia on jäänyt vähemmälle huomiolle kuin hänen kuuluisimmat tutkimuksensa, kuten *Tarkkailla ja rangaista*.³¹ Tiedon arkeologiassa hän selitti tiedon historian selvittämistä. Foucault puhui diskursiivisista kentistä, jotka ovat äärellisiä, kun taas kieli on ääretön. Tämän kautta Foucault yritti selittää, miten tietyissä diskursseissa ilmeni tietty lausuma, eikä mikään muu. Hän viittasi myös puheaktiteoriaan ja illokutionaarisiiin akteihin sekä analysoi kielen ja todellisuuden välistä suhdetta.³² Foucault'n arkeologian juuria on todettu olevan angloamerikkalaisessa kielifilosofiassa ja Wittgensteinin kielipelikäsityksissä.³³ Lisäksi hän on sillä tavalla mielenkiintoinen henkilö tutkimukseni kannalta, että hän vietti 1950-luvulla kolme vuotta Uppsalan yliopistossa ranskan kielen lehtorina ja esitteli jo silloin ruotsalaisille tutkijoille näkemyksiään sairauksien historiasta. Tuolloin hän ei kuitenkaan saanut vastakaikua, vaan professori Sten Lindrothin vastaus hänen väitöskirjahankkeelleen oli niin rajua, että Foucault päätti lähteä heti takaisin Ranskaan.³⁴ Foucault korosti myöhemmissä kuuluisissa tutkimuksissaan kuitenkin ilmiöiden yksittäisyyttä, joten tällä ja diskurssitutkimuksen saralla hän on myös historioitsijoiden viittauksen kohde.³⁵ Foucault'n suosiota Skinneriin ja Koselleckiin verrattuna kuvaa hyvin esimerkiksi se, että Historical Abstracts -tietokannan mukaan Foucault'hon oli historiallisissa teksteissä 441 viittausta vuosien 1970 ja 2005 välillä, kun Skinnerin ja Koselleckin osalta vastaavat luvut ovat 112 ja 44.

Kun siirrytään pois aatehistorioitsijoiden käytännöllisestä kielentutkimuksesta teoreettisempaan ja kirjallisempaan suuntaan, niin Hayden White toi kielellisen käänteen yleisemmin historiatieteisiin kuuluisalla *Metahistory – The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe* -teoksellaan

³¹ Megill 1987, 119, 125. Megillin artikkeli on myös hyvä lähtökohta Foucault'n aseman tarkasteluun historian näkökulmasta. Toisinaan Foucault'ta verrataan usein annalisteihin ja heidän tutkimusotteeseensa, ks. esim. Peltonen 2008, 175.

³² Foucault 2005, 41, 112–113, 120–122.

³³ Alhanen 2007, 49.

³⁴ Frängsmyr 2004, 365; Peltonen 2008, 169–170.

³⁵ Foucault 2005, erit. pääluku III, joka käsitteli kieltä ja lausumaa. Foucault'n diskursiivisten käytäntöjen nykyisistä tulkinnoista ks. esim. Alhanen 2007, luku 2.

(jatkossa lyhyesti *Metahistory*), jossa hän esitti 1800-luvun suurten historioitsijoiden ja filosofien toimintaa lähinnä kirjallisuusteorian ja tropologiansa kautta. Historialliset esitykset edustivat hänelle verbaalista rakennelmaa, joka on kertovan proosan muodossa. Nämä olivat malleja, jotka selittävät menneitä rakenteita representoimalla.³⁶ Lyhyesti sanottuna White tulkitse menneisyyden olevan tekstiä (tai toisin sanoen taidetta), joka vaati kirjallista tulkintaa, jolloin lopputuloksena historia operoi samaan tapaan kirjallisuuden kanssa.³⁷ Näin historiallinen tieto oli yhtä lailla ”tehty” historioitsijan käyttämän kielen kautta kuin ”löydetty” lähteistä, kuten Frank Ankersmit sekä Alun Munslow ovat asian ilmaisseet.³⁸ White ei itse asiassa pitänyt *Metahistoryn* tärkeimpänä osuutena ollenkaan uutta teoriaa kielestä, mutta kyseinen teos on kuitenkin noussut kielellisen käänteen merkkipaaluksi. Teoksessa ei edes puhuttu kielellisestä käännteestä eikä kyseistä termiä siinä esiintynyt.

Matti Peltosen mukaan *Metahistory* kirjoitettiin henkisesti jo 1960-luvulla ja sen strukturalistinen ote ei herättänyt heti vastakaikua. White päätti tämän jälkeen pudottaa strukturalismin pois ja keskittyä narratiivisuuskäsitykseensä muodon määräämästä sisällöstä. Kirjallisen sisällön määrätessä kaikki tekstit olivat yhtä tosia, koska niiden kirjallisella muodolla ei ollut mitään tekemistä menneisyyden kanssa. 1990-luvun taitteessa White joutui lieventämään kantojaan, kun häneltä kysyttiin, olivatko kaikki tulkinnat Natsi-Saksan teoista yhtä tosia kuin niiden kiistäjien tulkinnat.³⁹

Toinen huomattava narratologiaan keskittyvä tutkija on hollantilainen Frank Ankersmit, jonka kansainvälinen läpimurtoteos oli *Narrative Logic* vuonna 1983. Se pureutui narratiiviseen historiografiaan. Tämän lähtökohdan hän perusti siihen, että tutkimuksemme rajoittuvat kirjoitettuihin teksteihin, joten niiden luonteeseen tulisi siis kiinnittää huomiota.⁴⁰ Muista merkittävistä Ankersmitin töistä kannattaa mainita artikkeli ”Historiography and Postmodernism” vuodelta 1989, jossa hän jatkoi kielen merkityksen korostamista sekä postmodernia teorianmuodostusta menneisyyden rekonstruktioista. Meidän pitäisi ajatella eikä tutkia menneisyyttä, sillä kuuluisalla puuvertauksella hän osoitti, miten puusta pudonneita lehtiä ei pysty enää asettamaan takaisin niiden alkuperäisille paikoilleen; maahan pudonneista lehdistä saa koottua

---

³⁶ White 1973, 2.

³⁷ Clark 2004, 98.

³⁸ Ankersmit 2001, 29–30; Munslow 2003, 19, 148–149.

³⁹ Peltonen, Matti 2009, 64–65.

⁴⁰ Ankersmit 1983, 11–12.

vain tietyn esityksen, mikä ei enää vastaa alkutilannetta.⁴¹ Vuoden 2001 artikkelikokoelma *Historical Representation*, jonka pääteemana oli historiallisen esityksen kuvaus, veti yhteen Ankersmitin narratologisen uran.⁴² Ankersmitin, kuten Matti Peltosen mukaan melkein kaikkien muidenkin postmodernistien Keith Jenkinsiä lukuun ottamatta, kannat ovat pehmentyneet 2000-luvulle tultaessa. Ankersmit korostaa nykyään lähinnä kokemukseen eläytymistä. Whiten ja Ankersmitin lähtökohtana on se, että menneisyyttä koskevat yksittäiset seikat voivat olla tosia tai epätosia, mutta kokonaisesitykset eivät enää viittaa menneisyyteen sillä tavalla, että niitä voisi kuvata todeksi tai epätodeksi.⁴³

Osaltaan Whiten teosta tulkittiin väärin ja tämän nykyisin postmoderniksi haasteeksi tulkittavan avauksen jälkeen pinnalle nousi se linja, mikä kenties historioitsijoille tulee ensimmäisenä mieleen, kun puhutaan kielellisestä käänteestä. Debatti historiantutkijoiden ja postmodernistien välillä onkin ollut erittäin kiivasta vuosikymmenien ajan, kun empirististä tutkimusta harjoittavat historioitsijat ovat joutuneet puolustamaan historiantutkimusta kirjallisuudeksi leimaamiselta. Tässä suuntauksessa mukaan tuli historiallisen narratiivin rooli ja epäily siitä, voiko sen kautta representoida todellisia tapahtumia⁴⁴. Vastapuoliksi ovat muodostuneet tietyt postmodernistiset historiantutkimuksen kyseenalaistajat ja empiiriset historioitsijat, jotka vain haluaisivat tehdä tutkimusta eivätkä välittää teoriasta. Esimerkiksi Whiten *Metahistorya* ei pidetty varsinaisena konkreettisena historiantutkimuksena, vaan lähinnä historianfilosofiana, ja Elizabeth Clarkin mukaan hänen työnsä jätettiin huomiotta liiallisen kielellisen keskittymisen takia.⁴⁵

Edellä mainitusta keskustelusta syntynyt pomofobia eli pelko postmodernismia kohtaan saattoi olla myös omiaan rajoittamaan kielellisten käänteiden vastaanottoa, kun historioitsijat kyllästyivät sen välillä rankkaan ja vähättelevään sävyyn. Tämä puolestaan on tehnyt eteenpäin vievän keskustelun kielellisistä menetelmistä hankalaksi, ellei peräti mahdottomaksi. Muualla onkin kritisoitu postmodernistien väitteitä kielen hallitsevasta asemasta ja esimerkiksi Arthur Marwick esitti, että kieli ei kontrolloi meitä, vaan me pystymme kontrolloimaan kieltä, mikäli vain paneudumme siihen huolellisesti.⁴⁶ Näissä väittelyissä pääsanoma on yleensä se, että historioitsijat käyttävät kieltä eri tavoin kuin kirjailijat. Toisaalta Marwick kirjoitti myös hieman kärjekkäästi, että postmodernistit,

⁴¹ Ankersmit 1989, 143–144, 149–151, 152.

⁴² Esipuheessa Ankersmit puhui historiankirjoituksen rationaalisuudesta, ks. Ankersmit 2001, 11–17.

⁴³ Peltonen, Matti 2009, 65.

⁴⁴ Esimerkkinä tämän teoreettisen ajattelun ääripäästä ja historiantutkimuksen mielekkyyden kyseenalaistamisesta ks. Jenkins 1991 ja Jenkins 1995.

⁴⁵ Clark 2004, 100–101.

⁴⁶ Marwick 2001, 10.

joiksi hän luokitteli Whiten ja Jenkinsin, yrittävät häivyttää pois kaiken historiallisen tiedon ja historian tutkimuksen tähänastiset saavutukset.⁴⁷ White ja Ankersmit ovat tässä tutkielmassa kuitenkin mukana tutkimuskohteinani, koska he ovat ymmärtäneet narratiivin *lingvivistisesti* eivätkä antropologisesti ja oman kulttuurinsa aikakokemuksesta lähtöisin, kuten Jörn Rüsen, Paul Ricoeur tai David Carr.⁴⁸

Kun reseptiteoria käsittelee tekstien asemaa vastaanottajien kannalta, on hyvä huomata, että joistakin kielellisen käänteiden kirjoituksista on myös tullut varsin tunnettuja ja ”kanonisoituja” tekstejä. Esimerkiksi Quentin Skinnerin artikkeliin ”Meaning and Understanding”, Reinhart Koselleckin kirjaan *Vergangene Zukunft*, Joan Scottin ”Gender”-artikkeliin tai Hayden Whiten teokseen *Metahistory* on palattu kansainvälisessä keskustelussa jatkuvasti kuluvien vuosikymmenien aikana uudelleenarviointien kautta, jolloin tämän keskustelun voisi olettaa olleen välillä varsin kärkeästäkin ja uusia näkökulmia ilmentävä.

Skinnerin artikkelissaan esittelemät menetelmät saivat siis vastineita melkein heti artikkelin ilmestymisen jälkeen aatehistorioitsijoiden parissa. Sen sijaan jos katsotaan muita yleisiä kansainvälistä historiografiaa kuvaavia monografioita, Skinnerin nimeä tuskin edes mainitaan joissakin niistä⁴⁹. Tämä esimerkki osoittaa yhden historiallisen metodikeskustelun ongelmista, sillä tutkimuskentän pirstoutuessa ja erikoistuessa tutkijoiden kiinnostus rajoittuu yleensä vain omaan alaan, eikä muuta keskustelua välttämättä oteta tai haluta enää ottaa huomioon. Skinnerin tuomat kielelliset näkökulmat jäivät siis varsin pitkälti aatehistorian sisäiseen keskusteluun, eivätkä murtautuneet varsinaiseen kielellisen käänteiden ydinalueille siihen lähinnä analyttisen filosofian debattiin, jossa esiintyvät yleensä juuri Hayden White ja Frank Ankersmit sekä postmodernismin äärimmäisessä muodossa Keith Jenkins. Georg Iggers on huomauttanut, että Whiten alullepanema lingvistinen keskustelu pysyi 1980-luvulla lähinnä Pohjois-Amerikassa *American Historical Review* -julkaisun piirissä, eikä se Euroopan puolella kiinnostanut ranskalaisfilosofien Roland Barthes’n ja Jacques Derridan lisäksi laajemmin muita⁵⁰. Teoreettisemmalta puolelta ponnistava Kari Palonen

⁴⁷ Marwick 2001, 19.

⁴⁸ Narratiivin alkuperän tulkinnasta ajallisesti tai lingvivistisesti ks. Kalela 1991, 148 ja Kalela 2000, 153.

⁴⁹ Mielestäni on syytä huomauttaa, että kielellisestä käänteestä ja historiankirjoituksen historiasta kertovat teokset eroavat selkeästi toisistaan käsiteltävien teemojen osalta. Käyttämäni kirjallisuuden joukosta esimerkiksi Jenkins 1995, Munslow 2000, Ankersmit 2001 ja Munslow 2003 eivät mainitse ollenkaan Skinnerin nimeä. Marwick 2001 mainitsee Skinnerin nimen vain cambridgelaisia tutkijoita esitellessä, eikä esittele ollenkaan heidän keskittymistään kieleen. Sen sijaan Iggers 1997 mainitsee monia esimerkkejä empiirisestä tutkimuksesta, jossa on kieli mukana, esimerkiksi Cambridgen koulukunnan, Koselleckin ja Joan Scottin naistutkimuksen puolelta, hänen näkökulmansa toisaalta keskittyäkin Pohjois-Amerikkaan ja englanninkieliseen maailmaan. Myös Clark 2004 esittelee käytännöllisempiä suuntauksia spesifimmin.

⁵⁰ Iggers 1997, 135.

puolestaan on myös ihmetelty sitä, miten Skinnerin ja Whiten sekä Ankersmitin väliltä tuntuu puuttuvan yhteys retorista historiografiaa koskien, vaikka heillä kaikilla lähtökohtana on kiinnostus kielen moniulotteisuuteen.⁵¹

Empiiristen tutkijoiden ja postmodernistien välinen keskustelu on nostattanut myös ilmiön, joka Frank Ankersmitin mukaan on erityisen vahvasti esiintynyt melkein pä ainoastaan historian tutkimuksen osa-alueella; historianfilosofit ja historiantutkijat ovat keskenään täysin eri linjoilla historian tutkimuksen merkityksestä ja luonteesta, eivätkä empiiristä tutkimusta harjoittavat historioitsijat ota välttämättä ollenkaan huomioon teoreettisia ajatuksia kielen luonteesta. Tässä kohtaa korostuvat historian tutkimuksen ja -filosofian väliset erot, minkä lisäksi edellä mainittu tutkimuskentän pirstoutuminen on jälleen kerran vaikuttanut asiaan. Muilla tieteenalueilla (kuten esimerkiksi kielitiede – kielifilosofia, yhteiskuntatieteet – yhteiskuntafilosofia), tieteenfilosofian ja käytännön tutkimuksen interaktio on aina ollut ilmeinen ja tutkimuksen traditiota eteenpäin vievä.⁵² Myös Markku Hyrkkänen on todennut, että historioitsijat ja historianfilosofit eivät välttämättä ymmärrä toinen toisiaan aina, sillä historioitsijat eivät aina tunnista itseään historianfilosofisista teksteistä.⁵³

Lopuksi täytyy muistuttaa, että kielellinen käänne ei ole ollut mikään stabiili ja homogeeninen ilmiö, vaan senkin menetelmät ovat kehittyneet viimeisen 40 vuoden aikana. 2000-luvulla puhutaan jo esimerkiksi spatiaalisesta käänteestä ja liikkuvuudesta. Mielenkiintoista onkin nähdä, että millaisista kielellisistä lähestymistavoista on kirjoitettu *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä* ja miten niiden kehittymiset ovat mahdollisesti näkyneet niiden sivuilla.

---

⁵¹ Palonen 2003, 169.

⁵² Ankersmit 2001, 249–250.

⁵³ Hyrkkänen 1993, 39.

3. Suomen ja Ruotsin historiankirjoituksen historia kielellisten käännteiden osalta sekä maiden historialliset aikakausjulkaisut

3.1 Kielelliset käännteet ja niiden taustat Suomessa ja Ruotsissa

Pohjoismaissa kielellisestä käännteestä ei ole tehty omaa yksittäistä tutkimusta ja kirjallisuudessa sen vastaanoton esittely on jäänyt vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi Heikki Mikkeli on esittänyt vuonna 1990 sellaisen yleisarvion, että aatehistorian menetelmiin ja luonteeseen keskittyvät kirjoitukset ovat olleet harvinaisia, eikä keskustelun taso ole koskaan ollut lähelläkään anglosaksista tai saksalaista kielialuetta. Näin varsinainen traditio puuttui hänen mukaansa kokonaan Suomesta.⁵⁴ Myös Päiviö Tommila viittasi aatehistorian nuoruuteen sanomalla 1980-luvun lopulla, että se on vielä sängen nuori alue modernissa kontekstissa.⁵⁵ Suomessa varhaisempana metodologisena lähtökohtana täytyykin pitää lähinnä Pentti Renvallia, joka korosti lähdekuria ja omien ennakkoluulojen poiskarsimista. Lisäksi on huomioitava myös se seikka, että Renvall suhtautui yleensä varsin kriittisesti yhteiskuntatieteisiin.⁵⁶ Markku Peltonen puolestaan kirjoitti, että 1970-luvulla aate-, oppi- ja kulttuurihistoriassa oli vallalla pikemminkin kvantitatiivinen tutkimusote, joka vähitellen 1980-luvulla kulki kvalitatiivisempaan suuntaan ja kiinnostui myös poliittisen kulttuurin tutkimuksesta. 1990-luvun taitteessa Peltosen mukaan tapahtui suomalaisessa historian tutkimuksessa voimakas käänne aate-, oppi- ja kulttuurihistorian suuntaan, joista eniten 2000-luvun taitteessa oli esillä kulttuurihistoria. Tähän kehitykseen vaikuttivat myös naisten entistä laajempi osallistuminen historian tutkimukseen sekä yhä kansainvälistyvä tutkimuskulttuuri.⁵⁷ Yleisen historian kansainvälistymisen osalta sekä Peltonen että Tommila ovat korostaneet Arvi Korhosen toimintaa ja perintöä 1950- ja 1960-luvuilta, sillä hän sai oppilaansa kiinnostumaan kansainvälisistä tutkimusaiheista ja osallistumaan ulkomaisiin kongresseihin.⁵⁸

Suomessa aatehistoria oli laajentanut tutkimuskenttäänsä Maija Kallisen mukaan merkittävästi 1900-luvun parina viimeisenä vuosikymmenenä. Suurten ajattelijoiden lisäksi täällä on kiinnostuttu myös nk. kansan ja tavallisen väestön ajatusrakennelmista. Silti aatehistorian metodologinen keskustelu on ollut Kallisen mielestä toisinaan lähes olematonta ja menetelmiin on puututtu lähinnä silloin, kun siihen liittyviä kysymyksiä on tullut tutkimuksenteossa eteen. Yhtenä syynä keskustelun puutteeseen Kallinen tarjosi sitä, että aatehistoria ei aiheuttaisi naishistorian ja muiden uusien

⁵⁴ Mikkeli 1990, 252, 253, 263.

⁵⁵ Tommila 1989, 250.

⁵⁶ Ahtiainen & Tervonen 1996, 126–130.

⁵⁷ Peltonen, Markku 2009, 86.

⁵⁸ Peltonen, Markku 2009, 90; Tommila 1989, 203–204.

historiankirjoituksen alojen kaltaista intohimoa metodologisiin kysymyksiin. Tämän takia Kallinen tervehti ilolla Markku Hyrkkäsen tuoretta *Aatehistorian mieli* -teosta.⁵⁹ Kallinen ei oululaisena tosin välttämättä tunne kovin hyvin poliittisen filosofian ja ajattelun tutkimusta, sillä Oulussa tutkimus on painottunut oppihistoriaan.

Kirjallisuudesta, myös vanhemmasta sellaisesta, löytyy tosin myös viitteitä siitä, että kielelliset metodit ovat olleet tuloillaan. Esimerkiksi Tommila ennakoiki vuonna 1989, että ”voimakkaasti kertovan, narratiivisen, historian korostus” todennäköisesti jatkuu, samoin kuin sen vastustaminen⁶⁰. Sama näkyi myös Ahtiainen ja Tervosen teoksessa, kun he esittelivät kielen ”lupaavaksi metodiseksi aluevaltauksiksi” sekä tutkimuksen kohteena että välineenä. Heidän mukaansa kieli oli myös entistä enemmän ymmärretty järjestelmäksi.⁶¹

Varsinaisesta kielellisten käänteiden vastaanotosta ei ole tehty tutkimusta, vaan tässä tapauksessa taustatiedot ovat jääneet yksittäisten tiedonantojen tasolle. Jussi Kurunmäen mukaan Skinner tunnetaan Suomessa valtio-opin professori Kari Palosen tutkimusten ansiota käsitehistorian ja retoriikan tutkimuksen keskeisenä edustajana⁶². Reinhart Koselleckin nimeä kantanut Suomen Historiallisen Seuran luentosarja vuonna 1995 keskittyi yhdessä kokoontumisessaan myös hänen käsitehistorialleen.⁶³ 2000-luvun kirjallisuudessa on mainittu Joan Scottin kuuluvan lähes jokaisen naishistoriaan liittyvän tutkimuksen kirjallisuusluetteloon.⁶⁴ Nykyisestä Whitea koskevasta kritiikistä voi esittää esimerkkinä Matti Peltosen arvostelun, jossa hän arvioi Whiten 80-vuotisjuhlakirja kuvaa trooppeihin ja narratiiveihin perustuvan kielellisen käänteiden rappiollista tilaa.⁶⁵

Koska käsitehistoriasta on vain kohtalaisen lyhyt matka kielellisiin käänteisiin, on perusteltua tarkastella myös käsitehistorian tilaa 1970-luvulle tultaessa. Suomessa oli nousevaa käsitehistorian perinnettä, mikä ilmeni mm. Aira Kemiläisen ja Osmo Jussilan tutkimuksissa. Esimerkiksi Kemiläisen, Arvi Korhosen oppilaan, *Nationalism*-tutkimus vuodelta 1964 käsitteli nationalismia ja siihen liittyvien käsitteiden ongelmia sekä monimerkityksellisiä sisältöjä⁶⁶. Sekä Kemiläinen että

---

⁵⁹ Kallinen 2003, 133, 134.

⁶⁰ Tommila 1989, 292.

⁶¹ Ahtiainen & Tervonen 1996, 170–171.

⁶² Kurunmäki 2004, 90.

⁶³ Hyrkkänen 1994, 333.

⁶⁴ Markkola 2003, 61.

⁶⁵ Peltonen, Matti 2009.

⁶⁶ Kemiläinen itse käytti termiä ”history of the words”, kun hän kuvaili huomattavien nationalismitutkijoiden J. H. Hayesin ja Hans Kohnin käsityksiä nationalismista, Kemiläinen 1964a, 5.

Jussila olivat myös julkaisseet *Historiallisessa Aikakauskirjassa* käsittehistoriaan kiinteästi liittyviä artikkeleita 1960-luvulla. Kemiläinen kirjoitti tuoreeseen tutkimukseensa pohjautuen Porvoon valtiopäivien merkityksestä ranskankielisen *nation*-termin ja sen käännösten tulkintojen kautta. Hän käsitteli mm. sitä, mitä kyseinen termi tarkoitti tai ei tarkoittanut ennen kansallisuusajattelun tuloa ja miten käänöksissä merkitykset saattoivat sekoittua. Esimerkiksi ranskan ja ruotsin *nation* eivät tarkoittaneet merkityksiltään samaa asiaa, vaikka ne olivat kehittyneet samasta latinankielisestä sanasta alun perin. Sanakirjojen pohjalta Kemiläinen tarkasteli hyvin monesta eri näkökulmasta nationin merkityksiä eri kielissä aikojen saatossa.⁶⁷

Jussila kirjoitti yleisemmän menetelmäartikkelin käsitteiden tutkimisesta ja sen soveltamisesta aatehistoriaan. Hänen mukaansa tutkijat voivat helposti huomata käsitteiden merkitysmuutoksia, mutta siitä huolimatta tätä tutkimustapaa oli lyöty pahasti laimin historiantutkimuksessa siihen mennessä. Laiminlyönnin syyksi Jussila esitti sen, että käsitetutkimus jää tietyllä tavalla tieteiden väliin, kun siinä on aineksia kielitieteestä ja filosofiasta eivätkä historiantutkijat olleet kiinnostuneet kielestä. Jussila painotti voimakkaasti juuri kielen merkitystä, koska se on linkkimme menneeseen ja jos käsitteiden käytössä tapahtuu vääristymiä, myös historia vääristyy. Tavallisimpana ilmentymänä tästä Jussila piti oman ajan käsitteiden siirtämistä menneeseen. Jo enemmän nykyisyyttä tutkivissa yhteiskuntatieteissäkin käsitteet oli Jussilan mukaan otettu huomioon, mutta historiantutkimuksessa ei näin vielä ollut. Aatehistorian tutkijaa Jussila opasti kokoamaan keskeisistä termeistä oman etymologisen sanakirjan, mutta leksikografian tuli olla kuitenkin vain apuväline eikä varsinainen päämäärä. Kontekstin, taustan ja referenssin tunteminen sekä rekonstruointi olivat Jussilan keinoja tähän. Historioitsijan oli lopulta oltava aina valmis kyseenalaistamaan jokaisen sanan tausta ja merkitys.⁶⁸

Kemiläisen ja Jussilan vaikutteet tulivat selkeästi ulkomailta. Jussila tukeutui mm. angloamerikkalaisiin käsitetutkijoihin ja esimerkkeihin, kuten Arthur Lovejoyhin ja Gustaf Sterniin⁶⁹. Kemiläinen oli tutkijanuransa alussa vahvasti suuntautunut saksalaiseen historiaan, kun hänen väitöskirjansa vuodelta 1956 käsitteli 1800-luvun saksalaisten ajattelijoiden tulkintoja saksalaisuudesta.⁷⁰ Samalla se herätti hänen kiinnostuksensa nationalismitutkimuksen pariin, jossa

⁶⁷ Kemiläinen 1964b, 290. Varsinaisessa *Nationalism*-tutkimuksessaan Kemiläinen esitteli nationalismi-termin alkuperää kokonaisen luvun verran: Kemiläinen 1964a, 13–59.

⁶⁸ Jussila 1969, 275–276, 278–279, 280. Jussilan artikkelista voi esittää vielä sellaisen huomion, että sen englanninkielisen yhteenvedon otsikkona oli ”The Study of Ideas in History”, mikä viittasi käsittehistorian ja aatehistorian läheiseen suhteeseen.

⁶⁹ Jussila 1969, 278, 279.

⁷⁰ Kemiläisen väitös sisälsi jo lyhyen osion saksalaisista kirjoituksista kansan näkökulmasta: Kemiläinen 1956, 29–35.

hän hyödynsi saksalaisia ja englantilaisia kieliteorioita nationalismin rakentumisen selittäjinä.⁷¹ Tutkimuksiaan Kemiläinen valmisteli niin Saksaan kuin Yhdysvaltoihinkin suuntautuneilla matkoilla stipendiaattina. Myös hänen merkityksensä Jyväskylän yliopiston yleisen historian aatehistoriaan suuntautuneella tutkimusalalla oli huomattava.⁷²

Suomalaisesta historiankirjoituksesta kertovissa kirjoissa on puhuttu myös ruotsalaisista tutkijoista, mikä on yksi osoitus siitä, miten lähekkäin nämä maat ovat tutkimuskulttuureiltaan. Esimerkiksi Päiviö Tommila kirjoitti tunnetussa teoksessaan lundilaisesta Lauritz Weibullista, joka kehitti veljensä Curtin kanssa 1920-luvulla varsin tarkan lähdekriittisen metodin, jonka kautta hän tulkitsi lähteitä uudella tavalla. Tommila itse käytti tästä nimitystä ”puristinen lähdekriittinen metodi” ja hänen mukaansa tätä nk. weibullistista näkökulmaa edustaneet tutkijat eristäytyivät kirjoittamaan lähinnä vain toinen toisilleen.⁷³ Weibullien lähdekriittistä metodia on myös kuvailtu Skånen tapahtumiin keskittyneeksi, mutta siitä se laajeni lopulta skandinaaviseksi näkökulmaksi, joka kattoi koko Ruotsin historian aikakaudet keskiajalta suurvalta-aikaan. Varsinaisesti se koostui historiallisen todellisuuden rakentamisesta kirjallisten traditioiden pohjalta. Tutkijoiden piti selvittää, mikä esimerkiksi 1100-luvun kirjoituksissa oli historiallisesti totta ja mahdollisesti tapahtunutta ja rakentaa tämän kautta omaa tutkimusta. Weibullien metodologian heikkona kohtana on toisaalta pidetty sitä, että se sivuuttaa intentioiden mielekkään selittämisen.⁷⁴ Weibullit olivat Uppsalan ja Tukholman koulukunnan vastustajia ja saivat omat professuurinsa Lundiin (Lauritz 1919) ja Göteborgiin (Curt 1929).⁷⁵

Jos Suomessa kerran Renvall oli metodologian isä, niin Ruotsissa ainakin omiensa parissa Weibullilla oli vastaava rooli. Renvallin metodiopas *Nykyajan Historiantutkimus* ilmestyi vuonna 1965 ja Ruotsin menetelmällisenä ohjeena oli yleisemmin puolestaan Rolf Torstendahlin *Historia som vetenskap* vuodelta 1966. Näin molemmilla mailla oli siis tuore menetelmäopas 1970-luvulle tultaessa. Peter Aronssonin mukaan Ruotsissa oli vilkasta keskustelua 1970-luvulla historiantutkimuksen teoriasta juuri Torstendahlin myötä.⁷⁶

Yhtenäistä tutkimusta kielellisestä käänteestä ei löydy Ruotsinkaan puolelta. Kuvauksia kielellisen käänteen tulosta voi lukea harvakseltaan, hyvä jos edes mainintoja siitä. Esimerkiksi Ragnar Björk

⁷¹ Ks. esim. kohdat Kemiläinen 1964a, 80–82, 134–135.

⁷² Hietala 2006, 521, 523.

⁷³ Tommila 1989, 188, 189.

⁷⁴ Torstendahl 1981, 118, 122–123; Nilsson 2002, 183.

⁷⁵ Lönnroth 1998, 308.

⁷⁶ Aronsson 1998, 67, 69.

kirjoitti lyhyesti, että kaikista kansainvälisistä historioitsijoista ei tule välttämättä suuria Ruotsissa. Esimerkkeinä tällaisista tutkijoista hän käytti mielenkiintoisesti Leopold von Rankea, Ferdinand Braudelia ja Hayden Whitea.⁷⁷ Oppihistorian professori Tore Frängsmyr ei puolestaan viitannut aatehistorian historiaa koskevassa yleisteoksessaan oikeastaan ollenkaan kieleen, mutta esitti 1970-luvun polttaviksi metodologisiksi aiheiksi Thomas Kuhnin teoriat. 1960-luvulla jylläsivät hänen mukaansa marxilaisuus ja strukturalismi, joista Jürgen Habermas oli selkeästi esillä. Toinen merkittävä henkilö hänen mielestään oli Foucault, joka ei ollut marxilainen, mutta huomattava strukturalisti. Teoksen viimeisessä varsinaisessa kappaleessa Frängsmyr puhui lähinnä vain postmodernismista, ranskalaisesta tutkimuksesta, sukupuolihistoriasta ja rakenteista.⁷⁸

Ruotsalaista historian tutkimusta arvioitaessa täytyy tosin ottaa huomioon, että se etäännytti kansainvälisestä tutkimuksesta ja keskustelusta 1900-luvun ensimmäisen puoliskon sotien myötä. Esimerkiksi Stefan Eklöf Amirell on esittänyt Sven Liljaan tukeutuen, että ruotsalaiset historian tutkijat etäännyivät saksalaisesta tutkimuskulttuurista jo maailmansotien välisenä aikana. Ruotsissa tehtyjen väitöskirjojen kansainvälisten aiheiden prosentuaalisen osuuden perusteella kiinnostus kansainvälisiin teemoihin väheni sotien jälkeen selvästi ja nousi suosioon vasta 1970-luvulla. Tämän jälkeen se kääntyi taas laskuun ja palasi sotien jälkeiselle tasolle uudelle vuosituhannele tultaessa.⁷⁹ Lisäksi Magnus Mörner kirjoitti jo 1980-luvun puolivälissä, että ruotsalaisten historioitsijoiden kansainvälisyys oli sitä tasoa, että sen parantamiseksi aloitettiin yliopistoissa oma kansainvälistämishjelma vuonna 1972. Mörnerin mukaan suurimpia puutteita oli se, että opiskelijoiden saksan ja ranskan kielen taito oli heikko sotien jälkeen. 1970-luvun kansainvälisiä teemoja käsittelevien väitöskirjojen lukumäärää hän piti huomattavana muutoksena parempaan, mutta samalla hän esitti epäilyksensä töiden laadukkuudesta.⁸⁰

Vuonna 1990 Christer Winberg kirjoitti *Scandiassa* historian suhteesta fiktion artikkelin, johon viitattiin paljon myöhemmin. Winbergin lähtökohtana olivat Thomas Kuhnin ja muiden relativisteiksi kutsumansa ajatukset sekä Hempel–Popper -malli.⁸¹ Lähellä kielellisiä käännteitä oli

⁷⁷ Björk 2009, 21.

⁷⁸ Frängsmyr 2004, 358–359, 362, 382. Frängsmyrin kirja on oppihistoriallinen ja kielellisten käännteiden osalta selkeästi puutteellinen, sillä esimerkiksi teoksen lopussa olevasta rekisteristä ei löydy Bo Lindbergiä, poliittisesta ajattelusta kiinnostunutta aatehistorioitsijaa. Toisaalta rekisteristä ei löydy myöskään Whiten, Skinnerin, Koselleckin, Pocockin tai Austinin nimeä. Lisäksi siellä ei esiinny edes Scott, vaikka kappaleissa Frängsmyr kirjoitti parin sivun verran Yvonne Hirdmanista, joka juuri teki Scottin tunnetuksi Ruotsissa. Hirdmania ja Scottin asemaa Ruotsissa käsittelee heti seuraavassa.

⁷⁹ Eklöf Amirell 2006, 260–262.

⁸⁰ Mörner 1985, 432, 437, 441.

⁸¹ Winberg 1990, 7, 10.

Ruotsissa keskustelu postmodernismista, mikä kävi ajoittain vilkkaana. Tässä keskustelussa tosin harhailtiin toisinaan harhapoluilla, koska se edusti eri kirjoittajille eri asioita.⁸² Lähdekritiikki, etenkin ulkoinen, oli Roddy Nilssonin mielestä eräs ratkaisu postmodernismin nostamaan historian haasteeseen, sillä se auttoi selvittämään lähteen taustat ja käyttökelpoisuuden historioitsijalle.⁸³ Ruotsissa *kielellisestä käänteestä* käytetään toisinaan myös nimeä *kulttuurinen käänne*. Ne ovat tavallaan erilaisia, mutta sekoittuvat keskenään. Tästä voi esimerkkinä mainita vaikka kielellisen puolen puuttumisen, vaikka käänne kohti kulttuuria ja sen tutkimusta olisikin tapahtunut. Nykyisin tämä käänne nähdään osana pitkän ajan trendiä, sillä narratiivit voidaan jäljittää takaisin lähdekritiikkiin. Siitä on tullut myös hyväksytympää ja se on tuonut esille tiettyjen käsitteiden, kuten *totuus* ongelmallisuudet.⁸⁴

Eri tutkijoihin keskittyvä vastaanotto on myös Ruotsissa ollut hajanaista. Varsinaista vastaanoton tutkimusta on tehty vain Michel Foucault'n osalta. Ruotsalaiset historioitsijat olivat Roddy Nilssonin mukaan kiinnostuneita eniten Foucault'n valtasuhteisiin liittyvistä teorioista, mutta toisinaan diskurssi-käsitteeseen kiinnitettiin myös huomiota. Foucault näkyi paljon 1980-luvun puolivälistä eteenpäin, mutta hän jäi enemmän perspektiivin tarjoajaksi kuin metodin antajaksi. Osin tähän oli syynä hänen historioitsijan kykyjensä kyseenalaistaminen.⁸⁵

Sven-Eric Liedmanin arvio *Foundations*-teoksesta *Lychnoksen* numerossa 1979–1980 oli pitkään ainoa pidempi esittely Skinneristä ja hänen metodeistaan Ruotsissa. Liedman totesi, että Englannissa niin eloisa ja nuori traditio on hänen mukaansa jäänyt melkein tuntemattomaksi Ruotsissa, vaikka anglosaksisessa maailmassa on käyty vilkasta keskustelua siitä jo vuosikymmenen ajan. Vuoden 1969 ”Meaning and Understanding” -artikkelia Liedman kuvaili Skinnerin suurimmaksi ohjelmajulistukseksi ja *Foundations*-teos puolestaan tuli olemaan jatkossa standardityö hänen mukaansa.⁸⁶

Koselleckin aikaan liittyvä tutkimus julkaistiin ruotsiksi vuonna 1986 *Häftan för kritiska studier* -julkaisussa. Joan Scottin osalta tilanne on vielä parempi, koska Yvonne Hirdman kirjoitti jo vuonna

⁸² Esimerkkinä ruotsalaisen 1990-luvun ja 2000-luvun alun postmodernikeskustelun yhteenvedosta ks. Nilsson 2005, 234–238. Varsinaista narratiivista keskustelua ei Nilssonin mukaan ollut esiintynyt Ruotsissa ja ainoana poikkeuksena tähän hän viittasi edellä mainittuun Winbergin artikkeliin (s. 243). Ks. myös Aronsson 1998, 56–57 ja Salomon 2009. Myöhemmissä käsittelyluvuissa palaan lähemmin tähän postmodernismin kokemiseen eri tavalla.

⁸³ Nilsson 2005, 238–239.

⁸⁴ Salomon 2009, 64–66, 82. Ks. myös Sara Edenheimin vastaus, jossa hän kritisoi Salomonian liiallisesta yleistämisestä: Edenheim 2009, erit. 91–93.

⁸⁵ Nilsson 2000, 186, 189–190, 192–197.

⁸⁶ Liedman 1979–1980, 280–281, 287.

1988 artikkelin, jossa hän sovelsi Scottin konstruktioita. Lisäksi juuri Hirdman käänsi termin *gender* ruotsiksi *genus* eikä *kön*. Eri termit selittivät sukupuolten välisiä eroja, mutta eivät kaikkia eroja kuten konstruktivisia. Genus jäi elämään tieteelliseen käytäntöön, sillä nais/sukupuolihistoria tunnetaan Ruotsissa nimellä *genushistoria* ja se on ollut erittäin suosittu siellä.⁸⁷ Toisaalta Sara Edenheimin mielestä Scott on jäänyt eräällä tavalla yhden artikkelin tutkijaksi eivätkä muut lue hänen muuta tuotantoaan, mikä yksipuolistaa liikaa teorioita ja käsityksiä hänestä.⁸⁸

Suomen ja Ruotsin yliopistojen välillä oli 1970-luvulla se huomattava ero, että Ruotsissa vähitellen kuudessa yliopistossa *idéhistorian* tutkimus oli professuurien myötä erillään muusta historiasta, kun taas Suomen puolella vain Oulussa toimi oma aate- ja oppihistorian professuuri. Idéhistoria on kuitenkin enemmän oppihistoriaa ja sisältää vähän poliittisen ajattelun tai kulttuurin tutkimusta. Vuonna 1974 saatiin Ouluun Suomen ensimmäinen (ja tähän asti myös ainoa) aate- ja oppihistorian virka, mutta oppituoli täytettiin vasta 1977, kun Juha Manninen aloitti professorina ja toimi virassa aina vuoteen 2009 asti. Ruotsissa sen sijaan Johan Nordströmistä tuli aatehistorian professori jo vuonna 1932 Uppsalassa.⁸⁹ Se pysyi ainoana professuurina pitkään, mutta 1960- ja 1970-luvuilla idéhistoria levisi kaikkiin tärkeimpiin yliopistoihin, kuten Göteborgiin, Lundiin, Uumajaan ja Tukholmaan.⁹⁰ Professori Mannisen mukaan Ruotsi toimi Suomessa eräänlaisena esikuvana, mutta Suomessa tutkimus on ollut avarampaa ja kansainvälisempää kuin länsinaapurissa. Väitöksiä oli Oulussa 1990-luvun loppuun mennessä tehty 17, joissa aiheiden ja vastaväittelijöiden kirjo oli ollut huomattavan laaja. Mannisen mielestä eri alojen edustajien yhteistyö toimii Oulussa paremmin kuin Ruotsissa. Aatehistorian tilanne oli kuitenkin hänen mielestään paljon vakaammalla pohjalla Ruotsissa, sillä siellä toimi 1990-luvun lopulla noin 40 tutkijaa tai opettajaa, väitöksiä oli ilmestynyt siihen mennessä noin 80 ja opiskelijoitakin oli Ruotsissa tuohon aikaan noin 1300.⁹¹

Myös Maija Kallisen mielestä Ruotsissa on aate- ja oppihistorian puolella enemmän koulukuntia suuntautuneisuuden ja menetelmien kohdalla, koska se on vahvemmin institutionalisoitunut siellä. Menetelmien määrittelyn vaikeus oli Kallisen mukaan ominaista myös Ruotsissa. Aatehistorian koulukunnat, mikäli niistä voi Suomen tapauksessa puhua, koostuvat lähinnä Tampereen sosiaalishistoriallisesta aatehistoriasta ja Oulun filosofianhistoriaa korostavasta perinteestä. Aivan näin marginaalisena ei tosin hänkään pitänyt aatehistorian levinneisyyttä vaan Suomessa tehtiin

⁸⁷ Edenheim 2012, 23–24; Frängsmyr 2004, 386–387; Hirdman 1988.

⁸⁸ Edenheim 2012, 29–30.

⁸⁹ Manninen 2000, 220; Kallinen 2003, 135.

⁹⁰ Frängsmyr 2004, 360; Peltonen, Markku 2009, 90.

⁹¹ Manninen 2000, 220–222.

paljon aatehistorialliseksi laskettavaa tutkimusta ja tulevaisuuskin näytti Kallisen mielestä turvatulta.⁹² Oululaiset Manninen ja Kallinen ovat toisaalta korostaneet liiaksi omaa laitostaan ja oppiainettaan, sillä he eivät huomioi yleisen historian oppiaineessa tehtyä aatehistorian tutkimusta, joka on ollut osaltaan merkittävämpi. Lisäksi edellä mainittu jaottelu Oulun ja Tampereen välillä on karkea yksinkertaistus vallitsevasta tilanteesta, joten tämä tutkimus haastaa tämän näkökulman ja tarkastelee aatehistorian menetelmien kehitystä laajemmin kuin oppihistoriaan suuntautuneen Oulun lähtökohdista.

3.2 Historiallinen Aikakauskirja, *Historisk Tidskrift* sekä muut aikakausjulkaisut

Historiallista Aikakauskirjaa julkaisi jo 1970-luvulla yhdessä kaksi tahoa, Suomen Historiallinen Seura (perustettu 1875) ja Historian Ystävien liitto (perustettu 1926). Se luokitellaan tieteelliseksi julkaisuksi, vaikka näiden yhdistysten taustalla on pyrkimyksiä tieteen popularisoimiseen ja helppotajuiseen esittävyYTEEN, mikä toisinaan voi johtaa myös tiettyihin ristiriitaisuuksiin. *Historiallisen Aikakauskirjan* ensimmäinen numero ilmestyi vuonna 1903, eikä lehteä alun alkaenkaan suunniteltu ammattilehdeksi, sillä historioitsijoiden piirit olivat tuolloin vaatimattomat Suomessa. Tosin esimerkiksi akateemikko Eino Jutikkalan, joka toimi päätoimittajana vuosina 1970–1982, mielestä lehdestä oli tullut siihen mennessä ammattimainen eikä tieteellisyys sulkenut pois sitä, että kirjoitukset kiinnostivat myös ammattihistorioitsijoiden ulkopuolella olevia.⁹³ Alkuaikojen kirjoitukset koskivat myös suurelta osin historianfilosofiaa ja historiankirjoituksen historiaa, mikä ei avautunut kaikille lukijoille, joten kansantajuistamisen painetta tuli myös tätä kautta.⁹⁴ Aluksi *Historiallisella Aikakauskirjalla* ei ollut muodollisia kytkentöjä, mutta henkisesti se kuului Historiallisen Yhdistyksen (perustettu 1890) piiriin.⁹⁵

Historiallisen Aikakauskirjan vaiheista on ilmestynyt vain muutamia tieteellisiä artikkeleita, joista kaksi vähemmän yllättävästi lehden omilla sivuilla juhlanumeroissa: 1970-luvun alun toimitussihteeri Pirkko Rommi keskittyi *Historiallisen Aikakauskirjan* ensimmäisiin vuosikymmeniin, kun taas Pirkko Leino-Kaukiainen käsitteli satavuotiaan lehden koko taivalta yleisesti, erityisesti päätoimittajien ohjelmajulistuksia painottaen. Näissä julkaisun historia käydään läpi eräänlaisena tienä ulkomaisten esikuvien ja alkuaikojen lamprechtalaisuuden kautta kohti

⁹² Kallinen 2003, 133, 134–135.

⁹³ Jutikkala 1978, 99, 100.

⁹⁴ Rommi 1978, 119–120.

⁹⁵ Leino-Kaukiainen 2003, 86.

nykyajan lehteä. Tieteenalansa johtavaksi suomenkieliseksi lehdeksikin sitä on kutsuttu.⁹⁶ Kansainvälistyminen oli lähtenyt liikkeelle Renvallin päätoimittajakaudella 1960-luvulla. Päiviö Tommilan myötä toimitukseen saatiin vahvistusta, kun mukaan palkattiin erillinen ulkomaantoimittaja.⁹⁷ Muuallakin kirjallisuudessa on mainittu, että 1980-luvulla keskustelu kiihtyi Suomessa ja että *Historiallinen Aikakauskirja* osoitti laajaa kiinnostusta kansainvälistä tutkimusta kohtaan Tommilan päätoimittajakaudella.⁹⁸

Historiallisen Aikakauskirjan päätoimittajana aloitti vuonna 1970 Eino Jutikkala, kun hänen edeltäjänsä Pentti Renvall siirtyi syrjään terveydellisiin syihin vedoten. Renvall ehti olla päätoimittajana koko 1960-luvun ajan. Jutikkala sai vuonna 1972 akateemikon arvonimen ja hänen päätoimittajakautensa kesti vuoden 1982 loppuun asti, jonka jälkeen hänen tilalleen astui Päiviö Tommila. Julkaisussa oli myös aina välillä seurantaa muiden maiden historiajulkaisujen kirjoituksista, lähinnä Ruotsin, Tanskan ja Venäjän aikakauskirjaa vastaavista suunnilleen vuosittain, mikä oli Jutikkalan uudistus, kunnes Tommila perusti erillisen ulkomaantoimituksen. Tommila toimi päätoimittajana vuoteen 1990 asti, jonka jälkeen vastuu siirtyi Ohto Manniselle. Vuodesta 2001 lähtien päätoimittajakaudet ovat olleet viisivuotisia ja kyseisenä vuonna Juha Sihvola aloitti päätoimittajana ensimmäisenä yleisen historian professorina kun edelliset viisi päätoimittajaa olivat olleet Suomen (tai Suomen ja Skandinavian) historian professoreita. Sihvolan myötä lehdessä tapahtui selkeä käänne kohti avoimempaa kirjoittelua.

Tähän mennessä *Historiallisesta Aikakauskirjasta* on kerrottu lähinnä yleisiä faktoja, mutta sen asema ei ole aina niin keskeinen ja positiivinen historioitsijoiden joukossa. Tätä selventää hyvin esimerkiksi tutkijapiireissä tunnettu kasku siitä, että kyseessä on varsinaisesti ”Historiallinen hartauskirja”. 2000-luvulla tähän on kiinnitetty julkisemmin huomiota ja toisinaan jopa lehden päätoimittaja on voinut käyttää kyseistä termiä⁹⁹. Ominaista *Historialliselle Aikakauskirjalle* on myös se, että se ei ollut pitkään referee-julkaisu, vaan se otti vertaisarvioinnin käyttöön vasta vuosituhannen vaihteessa.¹⁰⁰ Toisinaan tätä on kritisoitu myös lehden omilla sivuilla, esimerkiksi Marjo Kaartisen ja Anu Korhosen kriittisessä kirjoituksessa, joka julkaistiin *Tieteessä tapahtuu* -julkaisun lisäksi myös lyhennettynä *Historiallisessa Aikakauskirjassa*. Kirjoittajat totesivat *Historiallisen Aikakauskirjan* olevan sisäpiirin lehti, johon kirjoittajat on kutsuttu. Kaartinen ja

⁹⁶ Rommi 1978, 114; Leino-Kaukiainen 2003, 84.

⁹⁷ Leino-Kaukiainen 2003, 92, 96.

⁹⁸ Mikkeli 1990, 263; Vahtola 2009, 36.

⁹⁹ Sihvola 2001, 86. Myös Osmo Jussila on käyttänyt ilmausta ”Historiallinen Hartauskirja”: Jussila 2003, 577.

¹⁰⁰ Esim. Päätoimittaja Ohto Manninen kirjoitti päätoimittajan Suuntaviivoja-palstallaan numerossa 3/2000, että julkaisu on siirtynyt referee-käytäntöön ”hiljattain”.

Korhonen olivat itse tutkineet kaikki *Historiallisen Aikakauskirjan* kirjoitukset aikaväliltä 1990–2000 (sekä *Historisk Tidskrift för Finlandin* kirjoitukset 1995–2000) naiskirjoittajien määrän näkökulmasta, joten he arvostelivat naisten vähäistä näkyvyyttä näiden lehtien sivuilla, sillä heitä oli kokonaismäärästä vain vajaat 17 prosenttia. 1990-luvun alussa oli ollut kokonaisia numeroita, joissa ei ollut naiskirjoittajia ja mukaan mahtui jopa yksi vuosikerta (1992) ilman yhtäkään naisen kirjoittamaa artikkelia. Samoin he totesivat, että naisten tekemiä tutkimuksia on kohdeltu kirja-arvioissa eri tavalla kuin miesten tekemiä. Tiedeyhteisössä oli heidän mielestään elänyt myös jo pitkään ajatus siitä, että *Historiallinen Aikakauskirja* olisi referee-julkaisu, vaikkei se sitä ollut. Lehti näytti heidän mukaansa keskittyvän pääasiassa kansalliseen historiaan sekä kansainvälisiin suhteisiin ja niihinkin kapeasta näkökulmasta.¹⁰¹

Kaartisen ja Korhosen artikkeli sai aikaan keskustelua ja juuri päätoimittajana aloittanut Juha Sihvola tunnusti heidän kirjoituksensa olevan todenmukainen kuvaus lehden nykytilanteesta. Hän korjasi sen Kaartista ja Korhosta sen verran, että harvat lehteen kirjoittaneet kirjoittajat ovat kutsuttuja ja kirjoittajat yleensä itse tarjoavat aineistoaan lehdelle. Sihvola sanoi kuitenkin toimituskuntansa kanssa ottaneen haasteen vastaan, joten hän lupasi kiinnittää huomiota naistutkijoiden rekrytointiin ja kannusti naisia lähettämään enemmän kirjoituksia lehden toimitukselle.¹⁰² Tässä tapahtui lehden kannalta siis selkeä tutkimuskulttuurinen käänne. Tutkimusajanjaksoni päättyy vuonna 2005, mutta eräällä tavalla olisi mielenkiintoista tutkia *Historiallisen Aikakauskirjan* kirjoituksia siitä eteenpäin, sillä vuonna 2006 lehden ensimmäisenä naispäätoimittajana aloitti Pirjo Markkola.

Vastaanoton arvioimiseksi on hyvä pohtia myös lehtien ominaisuuksia. *Historiallinen Aikakauskirja* oli 1970- ja 1980-luvuilla vuosittain alle 400-sivuinen, mutta 1990- ja 2000-luvun alussa sivumäärä alkoi lähestyä vuosikerroittain jo reilua viittäsataa. Vuosikertojen kaikkien kirjoitusten lukumäärä vaihteli vuosittain 100 ja 150 kappaleen välillä. *Historisk Tidskrift* oli pääsääntöisesti koko tarkasteluajanjakson ajan paksumpi, mutta kirjoitusten lukumäärä jäi samalle asteelle, eli ne olivat usein pidempiä kuin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*. Jo 1970-luvulla vuosikerrat olivat vähintään 480-sivuisia, mutta 2000-luvun alun vuosikerrat olivat jo varsin massiivisia, sillä tuolloin kaikki vuosikerrat olivat vähintään noin 700-sivuisia ja pisin sisälsi peräti 968 sivua vuonna 2004. Tuolloin saatiin kirja-arvostelut valtaosasta väitöksistä.

¹⁰¹ Kaartinen & Korhonen 2001, 80–82.

¹⁰² Sihvola 2001, 86–87.

Suomessa oli myös toinen historiaan keskittyvä julkaisu, *Historisk Tidskrift för Finland*, jonka vuosikertoihin sisältyi aina kaksi numeroa. Kirjoitusten teemat olivat pääosin samoja kuin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*, mutta julkaisun kielenä oli tietysti ruotsi. *Historisk Tidskrift för Finland* keskittyi tosin yleisesti ottaen enemmän tutkimusten esittelyyn kuin varsinaiseen metodologiseen tai historianfilosofiseen keskusteluun. Sen ensimmäinen numero ilmestyi vuonna 1916.

Historisk Tidskriftiä julkaisee puolestaan Svenska Historiska Föreningen, joka perustettiin vuonna 1880. Se koostui lähinnä Tukholman ja Uppsalan historioitsijoista, joten se ilmensi näiden koulukuntien tavoitteita ja haluja. *Historisk Tidskrift* alkoi ilmestyä vuodesta 1881, kun tanskalainen *Historisk Tidsskrift* ja samanniminen norjalainen julkaisu olivat nähneet päivänvalon jo vuosina 1840 ja 1870. Myös ruotsalaisilla historioitsijoilla oli siis valmis esikuva lehteä perustaessaan. *Historisk Tidskriftissä* päätoimittajuus oli jaettu hieman eri tavalla kuin Suomessa, sillä päätoimittajia oli vuosikerroittain vähintään kaksi vuoteen 1991 asti.

Kun siirrytään tarkastelemaan *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* eroja, jo päätoimittajien listaa luettaessa näkyy julkaisujen erilainen päätoimittajien roolitus (ks. Liite 1. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* päätoimittajat 1970–2005). Siinä missä *Historiallisella Aikakauskirjalla* oli käytännössä yksi vakituinen päätoimittaja pidemmän kauden ajan, *Historisk Tidskriftissä* päätoimittajuus oli jaettu tarkasteltavana ajankohtana usean henkilön välillä vuoteen 1991 asti, jonka jälkeen päätoimittajia oli aina vain yksi kerrallaan. Myös päätoimittajien toimikaudet olivat *Historiallisen Aikakauskirjan* vastaaviin yleensä lyhyemmät, vaikka esimerkiksi Hans De Geer, Ulf Jonsson ja Lars Magnusson olivat kukin mukana päätoimittajina kukin noin viiden vuoden ajan.

Historisk Tidskriftistä on tehty jonkin verran tutkimusta.¹⁰³ Toisinaan myös sitä on kritisoitu, kuten ilmenee päätoimittaja Jonas Nordinin kirjoituksesta vuonna 2008. Nordinin mukaan *Historisk Tidskriftistä* oli tullut lukijakyselyn mukaan pitkäväteinen lukea ja se oli laadultaan kansainvälisiä lehtiä heikompi. Lukijoiden mielestä linjan täytyi muuttua sisällön osalta kansainvälisempään suuntaan. Samoin arvosteltiin lehden tapaa valikoida julkaistavat kirjoitukset, sillä vasta 1980 otettiin käyttöön toimituskunnan oma arviointiryhmä. Välivaiheiden jälkeen 2000-luvun

¹⁰³ Esimerkiksi Cecilia Trenter vertasi kirja-arvioissa esiintyviä eroja tanskalaisen, norjalaisen ja ruotsalaisen lehden välillä vuosina 1965–1990: Trenter 1990.

alkuvuosina siirryttiin moderniin *double blind peer review* -käytäntöön.¹⁰⁴ Vaikka *Historisk Tidskriftistä* puuttui myös pitkään kunnollinen vertaisarviointi, ei lehteä kuitenkaan syytetty samalla tavalla rajoittuneeksi kuten *Historiallista Aikakauskirjaa* naiskirjoittajien syrjimisestä. Kaartisen ja Korhosen laskuissa naiskirjoittajien osuus oli noin 17 prosenttia, *Historisk Tidskriftin* puolella vastaava luku oli 1990-luvun osalta noin 30 prosenttia. Siitä huolimatta lehden sivuilla ei käyty Peter Aronssonin mielestä yhtä vilkasta *genus*-keskustelua kuin Norjan *Historisk Tidsskriftissä*.¹⁰⁵

Historisk Tidskriftin ja *Scandian* 1990-luvun debatteja tutkinut Peter Aronsson tuli siihen johtopäätökseen, että harvat kirjoitukset aloittivat lehden sivuilla avoimen debatin ja halukkuutta dialogiin oli löytynyt vielä vähemmän. *Historisk Tidskrift* sai myös kritiikkiä siitä, että sen rooli eräänlaisena lehtien keskusorganisaationa oli ollut horjuva. Täten pienemmät lehdet kuten *Häftan för kritiska studier* ja *Kvinnovetenskaplig tidskrift* olivat keskusteluforumina osin ajaneet ohi.¹⁰⁶ Lisäksi suuret keskustelunaiheet, joista Aronsson antoi esimerkkinä kielellisen käänteeseen ja postmodernismin, eivät enää kantaneet pienessä tutkijayhteisössä, jossa melkein kaikki tuntevat kaikki, niin pitkälle kuin kansainvälisessä keskustelussa. Yhteispohjoismainen keskustelu voisi olla hänen mielestään yksi ratkaisu tähän.¹⁰⁷ Molemmat aikakauslehdet molemmissa maissa ovat siis eräällä tavalla tutkimuksen keskipisteessä, mutta ovat saaneet julkista kritiikkiä.

Erityisen huomattava ero näiden kahden maan välillä on myös siinä, että kun Suomessa toimi vain *Historiallinen Aikakauskirja* apunaan *Historisk Tidskrift för Finland*, niin Ruotsissa julkaistiin edellisessä kappaleessa mainittujen lehtien lisäksi kahta muuta merkittävää lehteä, osin eri painopaikoilla. *Lychnoksella* ja *Scandialla* ei oikeastaan olekaan suomalaista vastinetta. Lehtien välillä ei aina ollut mitään suurempia rajalinjoja, sillä monet tutkijat kirjoittivat useampaan lehteen, usein myös suomalaiset tutkijat ruotsalaisiin lehtiin. Toisaalta tietyt tutkijat kirjoittivat mieluiten tiettyyn lehteen.

Scandian perusti vuonna 1928 edellä esitelty Lauritz Weibull lähinnä omien ja hänen lähipiirinsä tutkimusten esittelyä varten. Lehti ilmestyi kahdesti vuodessa ja sen painopaikkana on pysynyt Lund. Se oli tarkoitettu alun alkaenkin eräänlaiseksi *Historisk Tidskriftin* haastajaksi. Svenska historiska föreningen oli ollut perustamisestaan asti Uppsalan ja Tukholman historioitsijoiden hallussa (aina 1960-luvulle asti), joten Weibullit halusivat oman julkaisukanavan Lundin ja

¹⁰⁴ Nordin 2008, 602–606.

¹⁰⁵ Aronsson 1998, 60, 66.

¹⁰⁶ Aronsson 1998, 54, alaviite 2.

¹⁰⁷ Aronsson 1998, 71.

Göteborgin tutkijoille.¹⁰⁸ *Scandiassa* ei esimerkiksi 1970-luvulla ollut ollenkaan kirja-arvosteluja, vaan se keskittyi pelkästään artikkelien julkaisuun, joista osa oli huomattavan pitkiä. Merkittävänä henkilöinä *Scandian* taustalla voidaan mainita Kristian Gerner ja Birgitta Odén, jotka julkaisivat muiden lundlaisten tapaan kirjoituksia lähinnä omassa lehdessään.

Lychnoksen puolestaan perusti Uppsalan ensimmäinen aatehistorian professori Johan Nordström vuonna 1936, ja sen painopaikkana oli vuoteen 1972 asti Tukholma, jonka jälkeen se vaihtui Uppsalaksi. Uppsalan yliopiston professori Sten Lindroth oli lehden pitkäaikainen päätoimittaja vuosien 1950 ja 1980 välillä, mutta vuodesta 1980 päätoimittajana oli Lindrothin yllättävän kuoleman jälkeen Gunnar Eriksson, jonka jälkeen päätoimittajana toimi 1990-luvulla Karin Johannisson. *Scandiasta* poiketen *Lychnoksessa* oli artikkelien lisäksi myös runsaasti kirja-arvosteluja lähinnä oppihistoriaa käsittelevistä teoksista, mutta mukana oli myös aatehistoriaa. *Scandia* ja *Lychnos* eivät edellä mainittujen syiden takia kuitenkaan ole kunnolla vertailukelpoisia, joten jätän ne huomiotta tässä tutkimuksessa.

---

¹⁰⁸ Lönnroth 1998, 308; Svenstrup 2009, 365; Torstendahl 1981, 117. Keskustelusta *Historisk Tidskriften* ja *Scandian* välillä 1990-luvulla ks. Aronsson 1998.

4. Kielellisiin käännteisiin liittyvät tekstit julkaisuissa 1970–2005

4.1 Resektion kokonaismäärä aikakausjulkaisuissa

Esitän seuraavaksi numerotietoina kaikki *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä* ilmestyneet kirjoitukset, joissa on ollut viittauksia kohteena oleviin tutkijoihini. Tässä vaiheessa en keskity vielä kovinkaan tarkasti siihen, millaisista kirjoituksista ja viittaustilanteista on ollut kyse, vaan tarkastelen aluksi vain numeroita. Viitattujen kirjoitusten luonne ulottuu pidemmistä yhdestä ajattelijasta kirjoitetuista artikkeleista sellaisiin kirjoituksiin, joissa mahdollisesti on vain yksittäinen irrallinen toteamus tutkijaan tai hänen työhönsä. Tällaisia viittauksia ei ollut pelkästään lehtien artikkeleissa ja kirja-arvosteluissa, vaan esimerkiksi myös mainoksissa ja konferenssiraporteissa. Otan myös tällaiset erikoisemmat viittaukset mukaan, koska ne kuitenkin kertovat tutkijoiden näkyvyydestä ja ilmentävät omalta osaltaan vastaanottoa. Vaikka tällainen pelkkä nimien ja viittausten esittely ei kerro mitään tekstien sisällöstä, niiden esiintymistiheys auttaa hahmottamaan vastaanoton ajankohtaa ja määrää.

Tässä luvussa esittelen lyhyesti numerotietona kaikki *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä* ilmestyneet viittaukset, jotta kielellisten käännteiden vastaanoton määrä tulisi esille. Kokonaisvaltaisemmat ja pitemmät tutkijoitani koskevat kirjoitukset mainitsen yksitellen, mutta muista viittauksista esitän lähinnä tilastotietoja niiden suuren määrän vuoksi. Seuraavissa alaluvuissa havainnollistan tarkemmin vastaanoton määrää ja ajankohtia taulukoiden avulla sekä pohdin lähemmin vastaanoton luonnetta ja viivettä kvantitatiivisesta näkökulmasta. Alaluvussa 4.3 pohdin myös 1970-luvun osalta sitä, mitä teemoja ja nimiä nimenomaan *ei* näkynyt Historiallisen *Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* sivuilta. Tämä osuus on siirtymä kvalitatiivisista numerotiedoista kohti kirjoitusten sisältöjen tutkimusta, joka jatkuu kahdessa seuraavassa pääluvussa.

Historiallisessa Aikakauskirjassa oli vuosina 1970–2005 yhteensä 65 kirjoitusta, joissa oli viittauksia Skinneriin, Koselleckiin, Scottiin, Pocockiin, Whiteen ja Ankersmitiin. Esimerkiksi Skinner esiintyi tällaisissa viitteissä yhteensä 23 kertaa, joista yksi maininta oli eräässä Akateemisen kirjakaupan mainoksessa¹⁰⁹ John Dunnin kanssa sekä kerran Markku Peltosen vastaväittäjänä¹¹⁰. Pocockin nimi esiintyi yleensä samoissa kirjoituksissa Skinnerin kanssa,

¹⁰⁹ HAik 1985, Ideas in Context. Philosophy in History. Akateemisen kirjakaupan mainos, 2.

¹¹⁰ HAik 1992, Väitöksiä, 288.

yhteensä selkeästi harvemmin tosin, koska lukumäärä oli kahdeksan. Koselleckiin viitattiin yhteensä 26 kirjoituksessa, mihin laskin kuuluvaksi myös 1990-luvun puolivälissä hänen nimeään kantavasta seminaarisarjasta¹¹¹ kertovat ilmoitukset. Scottiin viitattiin puolestaan yhdeksässä eri kirjoituksessa vuosina 1988–2004, joiden lisäksi hänet mainittiin kerran myös konferenssivieraana¹¹². White esiintyi yhteensä 20 kirjoituksessa, Ankersmit puolestaan oli hieman viitatumpi 23 viittauksellaan. Eräs näistä oli raportti, joka kertoi hänen olevan kongressivieraana¹¹³ Turussa.

Historisk Tidskriftissä oli samaan aikaan yhteensä 95 kirjoitusta, joissa esiintyi tutkimushenkilöitäni. Skinneriin viitattiin yhteensä yhdeksän kertaa, mutta Koselleck oli huomattavasti suositumpi, koska hänen nimensä esiintyi 24 eri kirjoituksessa, joten saksalainen vaikutus oli tässä suhteessa selvästi suurempi. Scottin nimi esiintyi vielä tiuhempaan *Historisk Tidskriftin* sivuilla, sillä hänet mainittiin vuoden 1990 jälkeen peräti 45 kirjoituksessa. White oli viittausten kohteena yhteensä 20 eri kirjoituksessa, Ankersmit puolestaan seitsemässä artikkelissa vuosien 1999 ja 2005 välillä. Pocockilla oli sen sijaan vain kolme esiintymistä, vuosina 1989, 1995 ja 2003.

Edellä mainitut luvut koskevat siis kirjoituksia, joissa kohteenani olevat tutkijat ovat esiintyneet. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* oli 65 kirjoitusta, mutta kun edellä mainitut tutkijakohtaiset maininnat lasketaan yhteen, viittausten summaksi tulee 109. *Historisk Tidskriftin kohdalla* vastaavat luvut ovat 95 ja 110. Näistä luvuista voi päätellä sen, että *Historisk Tidskriftissä* oli tutkittavana ajanjaksona 30 kielellisiin käännteisiin viittaavaa kirjoitusta enemmän, mutta *Historiallisen Aikakauskirjan* kirjoituksissa viitattiin pääsääntöisesti useampaan tutkijaan per kirjoitus. Eroa selittää myös se, että *Historisk Tidskriftissä* oli esimerkiksi paljon sellaisia kirja-arvosteluja, joissa oli yksittäisiä mainintoja Scottista.

4.2 Vastaanoton arviointi tutkijoittain

Edellisessä alaluvussa mainittuja lukuja on parempi tarkastella havainnollisemmalla tavalla kuin vain luettelemalla niitä. Samoin on otettava myös huomioon se, milloin kyseiset viittaukset

¹¹¹ HAik 1995, Suomen historiallinen seura, 273–276; HAik 1996, Suomen historiallinen seura, 188.

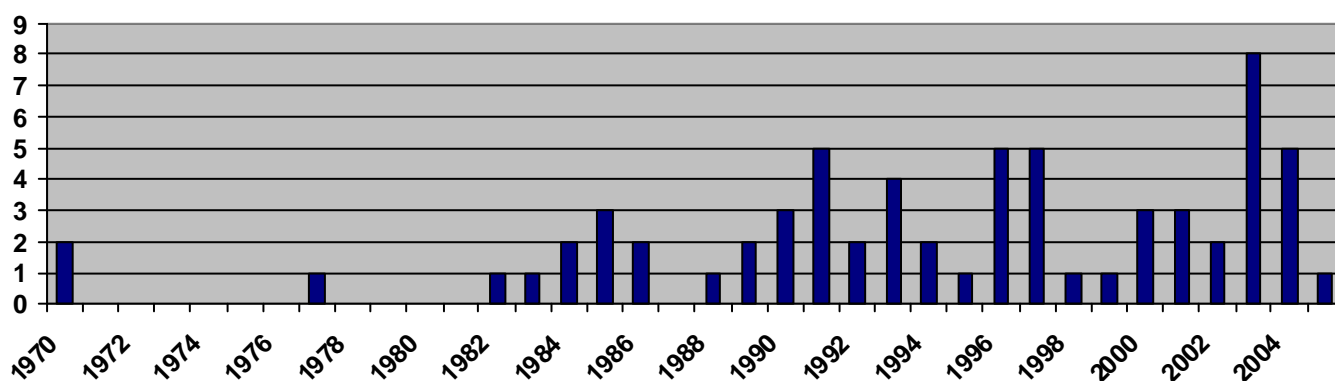
¹¹² HAik 1989, Aura Korppi-Tommola & Anne Ollila: Naishistoriantutkijat Tukholmassa – Konferenssiraportti, 175.

¹¹³ HAik 1997, Anssi Hynynen: History & Memory -kongressi Turussa, 356–357.

ilmenivät, jotta vastaanoton viivettä voisi analysoida. Vertailtaessa *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* lukuja huomataan myös selkeitä eroja, jotka viime kädessä kertovat omaa kieltään näiden kahden maan lehtien ja tutkimuskulttuurien välisistä eroista.

Kuten edellisessä alaluvussa totesin, *Historiallisessa Aikakauskirjassa* oli yhteensä 65 kirjoitusta, joissa viitattiin kielelliseen käännteeseen. Näiden kirjoitusten esiintyminen painottui selkeästi 1990- ja 2000-luvuille.

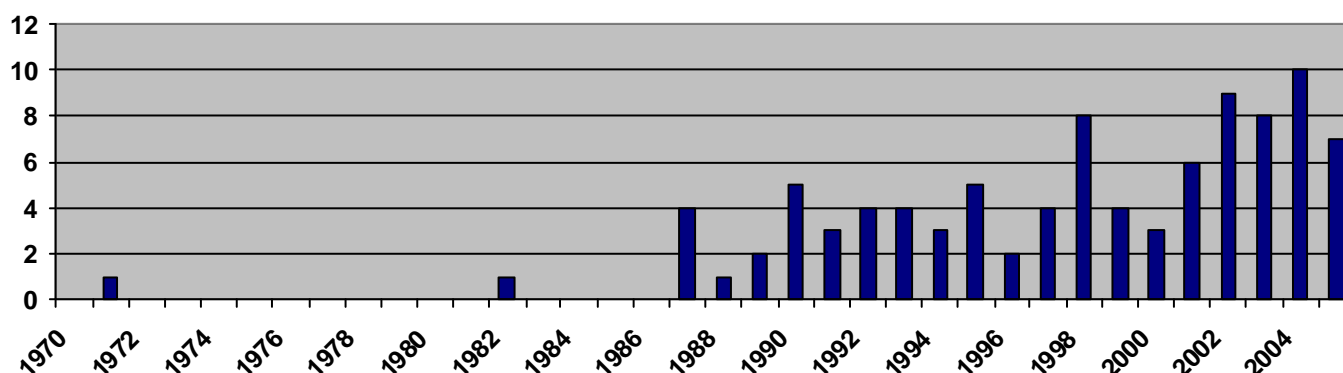
Taulukko 1. *Historiallisen Aikakauskirjan* kirjoitukset, joissa viitattiin kielellisiin käännteisiin 1970–2005 (Lähde: HAik 1970–2005):

Taulukosta huomaa, että 1970-luvulla viittaukset olivat vielä harvoja ja yksittäisiä, 1980-luvulla niitä oli jo hieman enemmän, mutta yhtämittaisesti vuosittain niitä on esiintynyt vuosikerrasta 1988 lähtien. Merkittävimmät piikit osuvat 1990-luvun alkuun ja loppuun sekä 2000-luvun alkuun.

Historisk Tidskriftissä olleet 95 kirjoitusta olivat vähemmän yllättäen samalla tavalla nousevassa trendissä, kun tarkastellaan koko ajanjaksoa.

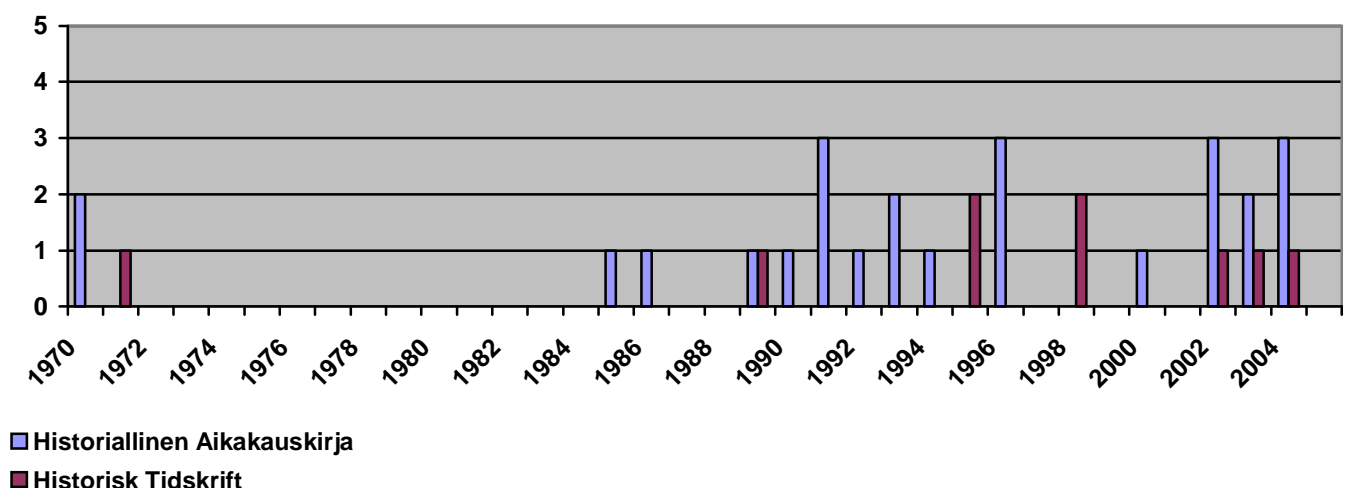
Taulukko 2. *Historisk Tidskriftin* kirjoitukset, joissa viitattiin kielellisiin käännteisiin 1970–2005 (Lähde: HT 1970–2005):

Täälläkin 1970-luvun ja 1980-luvun maininnat olivat vielä yksittäistapauksia, mutta viittausten määrä kasvoi selvästi 1980-luvulta 1990-luvulle tultaessa. 2000-luvulla ilmestyi jo vuosikertoja, joissa vuosittain melkein kymmenessä kirjoituksessa oli viitattu käsittelemiini tutkijoihin. *Historiallisen Aikakauskirjaan* vastaavaan taulukkoon verratessa huomaa, että täällä varsinaiset käänteet tapahtuivat nopeammin ja terävämmin. Suomen kansainväliset yhteydet olivat Ruotsin vastaavia kiinteämpiä, varmasti osin Arvi Korhosen ja yleisen historian nousun myötä, joten keskustelu oli täällä myös avoimempi uusille vaikutteille, mikä ilmeni varhaisempien yksittäisten viittausten muodossa. Vastaavasti Ruotsissa eristäytyneisyys keskieurooppalaisesta keskustelusta ei tuonut esille alkuaikojen yksittäisiä viittauksia, vaan keskustelu kielellisistä käänteistä alkoi siellä äkillisemmin.

Kokonaistilanteiden lisäksi täytyy tarkastella myös viittauksia yksittäisiin tutkijoihin, minkä takia esittelen seuraavassa lyhyesti tulokset Quentin Skinnerin, Reinhart Koselleckin, Joan Scottin, Hayden Whiten ja Frank Ankersmitin osalta. *Historiallisen Aikakauskirjan* 23 Skinner-viittausta jakautuivat 1970- ja 1980-lukujen yksittäismainintojen lisäksi 1990-luvun alkupuoliskolle ja 2000-luvun alkuun. *Historisk Tidskriftissä* mainintoja Skinneristä oli yhteensä vain yhdeksässä kirjoituksessa, jotka tosin sijoittuivat samoihin aikoihin *Historiallisen Aikakauskirjan* vastaavien lukujen kanssa.

Taulukko 3. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* kirjoitukset, joissa esiintyi Quentin Skinner 1970–2005 (Lähteet: HAik 1970–2005; HT 1970–2005):

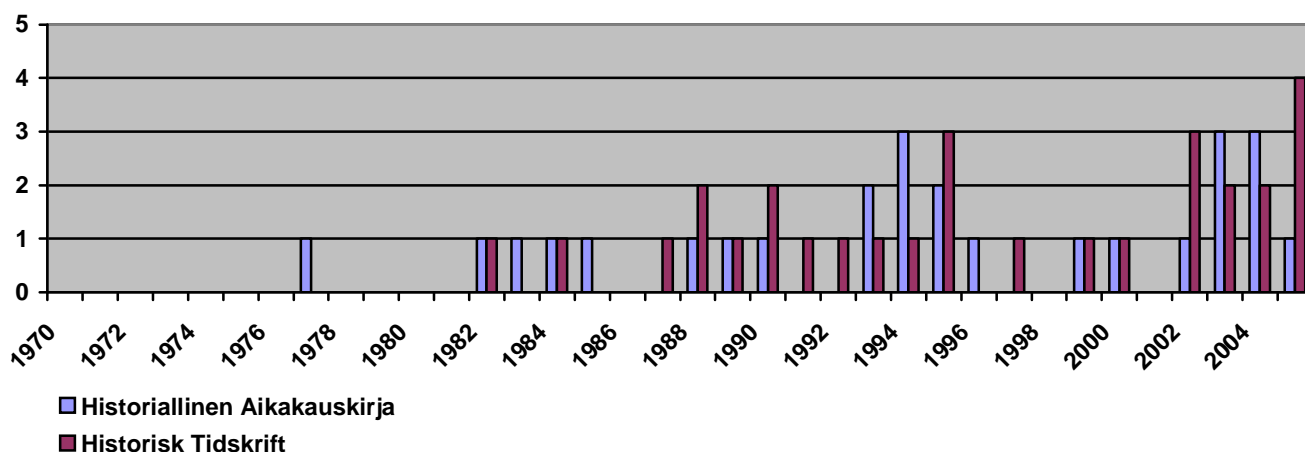
Suorat viittaukset Quentin Skinneriin ja hänen uudensuomalaisiin metodologisiin lähtökohtiinsa ilmestyivät melkein välittömästi ”Meaning and Understanding” -artikkelin julkaisun jälkeen, sillä

jo vuoden 1970 numeroissa oli kahdessa kirjoituksessa viitattu suoraan tähän artikkeliin ja molempien kirjoittajana oli Antero Heikkinen. Näistä ensimmäinen oli otsikoltaan ”Pirteitä nykyisestä kriittisestä historianfilosofisesta keskustelusta”¹¹⁴, ja tässä artikkelissa Heikkinen keskittyi lähinnä käsittelemään Skinnerin artikkelia ”The Limits of Historical Explanations” vuodelta 1966. Toisessa vuonna 1970 julkaistussa kirjoituksessaan, ”Oppihistorian harhapolkuja”¹¹⁵, Heikkinen käsitteli pelkästään ”Meaning and Understanding” -artikkelia, josta hän esitti reilussa viidessä sivussa kattavan suomenkielisen tiivistelmän kommentteineen. *Historisk Tidskriftissä* Quentin Skinnerin tarkempi käsittely jäi vuoteen 1998, kun tuolloin ilmestyi Jacob Westbergin kattava kirjoitus¹¹⁶ Skinneristä ja hänen metodologisista käytänteistään. Skinnerin vuonna 2001 ilmestynyt menetelmässeekokoelma *Visions of Politics I* arvosteltiin¹¹⁷ muutaman vuoden kuluttua ilmestymisestään. Tässä kohtaa sekä viittausten viive että kokonaismäärä olivat siis selvästi Suomen eduksi.

Koselleckiin viitanneet 26 kirjoitusta *Historiallisessa Aikakauskirjassa* alkoivat ilmestyä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta 1980-luvun alusta ja jatkuivat tasaisesti 2000-luvun alkuun asti, vaikka *Geschichtliche Grundbegriffe* oli ilmestynyt siis jo vuodesta 1972. *Historisk Tidskriftin* puolella Koselleck esiintyi 28 eri kirjoituksessa. Tilanne oli hyvin samankaltainen *Historiallisen Aikakauskirjan* kanssa, vaikkakin 2000-luvulla Koselleck sai määrällisesti enemmän mainintoja *Historisk Tidskriftissä*.

Taulukko 4. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* kirjoitukset, joissa Reinhart Koselleck esiintyi 1970–2005 (Lähteet: HAik 1970–2005; HT 1970–2005):

¹¹⁴ HAik 1970, Antero Heikkinen: Pirteitä nykyisestä kriittisestä historianfilosofisesta keskustelusta, 23–34.

¹¹⁵ HAik 1970, Antero Heikkinen: Oppihistorian harhapolkuja, 294–300.

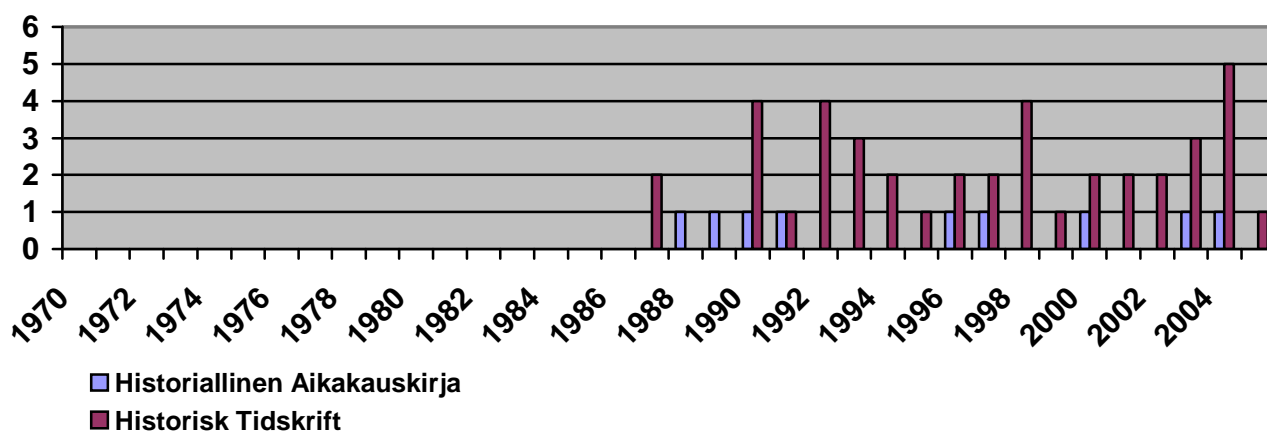
¹¹⁶ HT 1998, Jacob Westberg: När ord får mening – författarskap och tolkningssammanhang i Quentin Skinners analyser av språkanvändning hos Bolingbroke, Machiavelli och Hobbes, 159–186.

¹¹⁷ HT 2004, Mark Edling: arvio Quentin Skinnerin teoksesta *Visions of Politics I*, 942–943.

Reinhart Koselleckin *Vergangene Zukunft/Futures Past* jäi ilmestyttyään ilman suurempaa huomiota *Historiallisessa Aikakauskirjassa*, mutta *Historisk Tidskriftissä* se arvioitiin¹¹⁸ englanninkielisenä vuonna 1987. Muuten viittausten kokonaismäärä ja ajankohta ovat melko lähellä toisiaan kummassakin lehdessä.

Scottin kohdalla tulevat Skinnerin tapaan esiin jo näkyvämmät erot lehtien välillä. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* Scott jäi varsin vähälle huomiolle, sillä hän esiintyi yhdeksässä eri kirjoituksessa, jotka jäivät 1980-luvun lopun lisäksi 1990-luvun puolivälin jälkeen ja 2000-luvun taitteeseen. *Historisk Tidskriftissä* sen sijaan Scottin nimi esiintyi yhteensä 45 kertaa, vuosittain aina vuodesta 1990 lähtien. Näiden lukujen pohjalta voi hyvin vahvistaa *genusvetenskapin* nopean ja selkeän nousun Ruotsissa. *Historiallisen Aikakauskirjan* alhaisia lukuja selittää osaltaan tutkimuskirjallisuudessa mainittu naiskirjoittajien vähäinen määrä vielä 1990-luvulla.

Taulukko 5. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* kirjoitukset, joissa Joan Scott esiintyi 1970–2005 (Lähteet: HAik 1970–2005; HT 1970–2005):

Scottin *Gender and the Politics of History* oli arvioitavana¹¹⁹ 1990-luvun alussa *Historisk Tidskriftissä*. Scottin kuuluisa artikkeli pysyi *gender*-tutkimuksissa viittausten kohteena aina 2000-luvun puoliväliin asti, eikä sen suosio todennäköisesti laantunut senkään jälkeen. Erittäin kuvaava oli Britt Liljewallin käyttämä kuvaus, kun hän arvioi Birgitta Plymouthin teosta vuonna 2004: ”hän viittaa, kuten niin monet muutkin, Joan Scottiin”¹²⁰ (s. 446).

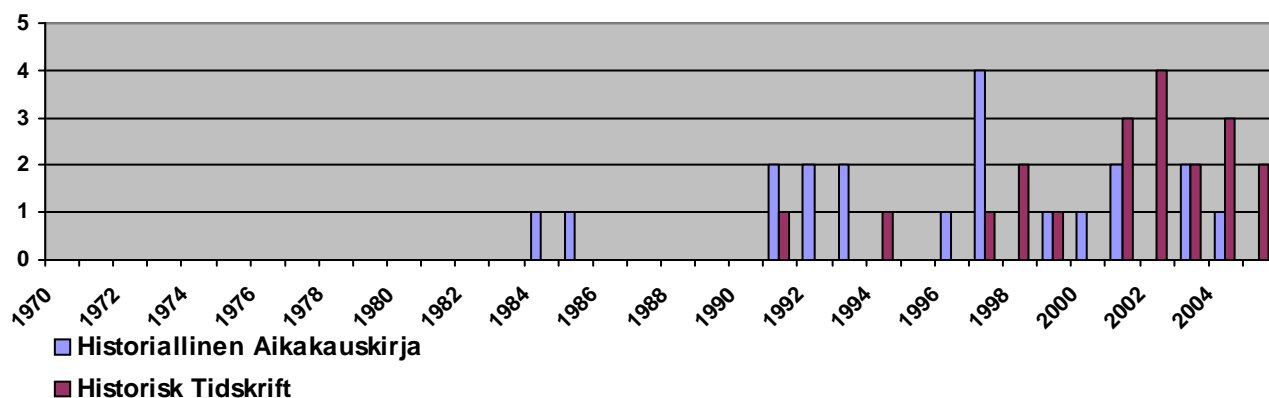
¹¹⁸ HT 1987, Lennart Lundmark: arvio Reinhart Koselleckin teoksesta *Futures Past*, 286–290.

¹¹⁹ HT 1991, Monika Edgren: arvio Joan Scottin teoksesta *Gender and the Politics of History*, 616–619.

¹²⁰ HT 2004, Britt Liljewall: arvio Birgitta Plymouthin teoksesta *Fostrande försörjning?*, 446–453. ”[H]än visar hon, som så många andra, till Joan Scott”.

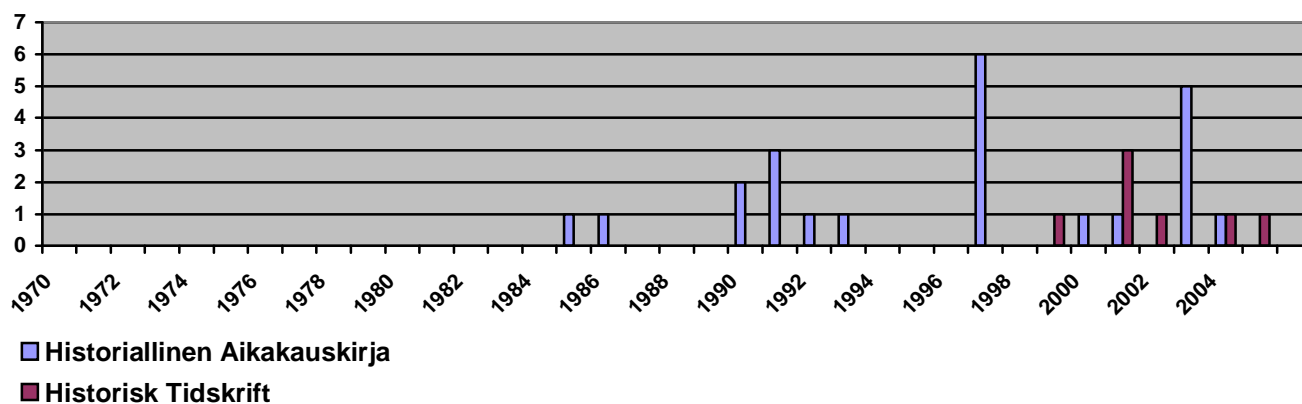
Hayden White lienee kielellisen käänteän kirjallisen suuntauksen, ja samalla kenties koko käänteän, tunnetuin edustaja. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* hänet mainittiin 20 kirjoituksessa, joista varhaisimmat olivat 1980-luvun puolivälissä. *Historisk Tidskriftissä* hän esiintyi samoin 20 kertaa, mutta niistä varhaisin esiintyminen oli vuonna 1991. Suomi oli siis tässä tapauksessa hieman Ruotsia edellä, mikä viitanee edelleen kansainvälisempiin suhteisiin Suomessa.

Taulukko 6. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* kirjoitukset, joissa Hayden White esiintyi 1970–2005 (Lähteet: HAik 1970–2005; HT 1970–2005):

Frank Ankersmit esiintyi *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilla usein samoissa kirjoituksissa Whiten kanssa. Yhteensä viittauksia häneen oli 23. *Historisk Tidskriftin* vuosikerroissa Ankersmit ei ollut yhtä yleinen vieras, sillä hän esiintyi siellä yhteensä seitsemän kertaa.

Taulukko 7. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* kirjoitukset, joissa Frank Ankersmit esiintyi 1970–2005 (Lähteet: HAik 1970–2005; HT 1970–2005):

Edellisten tietojen valossa *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* välillä korostuu tutkijasta riippuen kaksi erilaista trendiä. Joko viittausten määrä ja niiden ajankohdat ovat olleet suurin piirtein toisiaan vastaavia, ainakin tiettyinä ajanjaksoina, tai sitten toisessa julkaisussa on ollut hyvin vähän viittauksia toiseen verrattuna. Ensimmäisestä tapauksesta käyvät hyvänä esimerkkinä Koselleck sekä White 1990- ja 2000-lukujen osalta, jolloin viittausten määrä oli suurin piirtein samalla tasolla. Jälkimmäinen ilmiö puolestaan korostui Joan Scottin ja Frank Ankersmitin kohdalla, sillä Scott esiintyi merkittävästi enemmän *Historisk Tidskriftissä*, Ankersmit taas oli *Historiallisessa Aikakauskirjassa* huomattavasti näkyvämpi kuin ruotsalaisessa vastineessaan. Analysoin näiden erojen ja samankaltaisuuksien syitä tarkemmin alaluvussa 7.1, kun olen esitellyt myös kirjoitusten ja keskustelujen sisältöä.

Edellä mainittujen numeroiden valossa ei tosin saa jäädä tilastojen ”hämäämiksi”, sillä esimerkiksi molemmat vuonna 1970 ilmestyneet Antero Heikkisen kirjoitukset¹²¹ Quentin Skinneristä olivat hyvin kattavia menetelmiin keskittyviä artikkeleita, kun taas *Historisk Tidskriftin* viittaus Skinneriin vuonna 1971 oli pelkkä yksittäinen maininta häneen. Se esiintyi kaiken lisäksi ulkomaisia aikakauskirjoja (ja tässä tapauksessa *Historiallista Aikakauskirjaa*) seuraavalla palstalla¹²² vuosikatsauksen yhteydessä. Quentin Skinnerin ”Meaning and Understanding” -artikkelista ei kirjoitettu mitään yhteenvetoa tai kommenttia ollenkaan *Historisk Tidskriftissä* 1970-luvulla ja tämä viittaus Skinneriin jäi koko vuosikymmenen ainoaksi. Tämän havainnollisen esimerkin kautta päästään vastaanoton viiveen tutkimiseen, sekä siihen, keneen viitattiin tai ei viitattu näiden julkaisujen sivuilla.

Skinnerin ”Meaning and Understanding” sai nopean reaktion *Historiallisessa Aikakauskirjassa*, mutta hänen *Foundations*-teoksensa eivät sen sijaan saaneet viittauksia ennen 1990-luvun puoliväliä. *Historisk Tidskriftin* sivuilla ei viitattu kumpaankaan näistä niiden ilmestymisvuosiensa läheisyydessä, ja kokonaisvaltainen Skinner-artikkeli ilmestyi¹²³ vasta vuonna 1998. Scottin ”Gender”-artikkeli jäi 1980-luvun lopulla yksittäiseksi maininnoiksi *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* vuosikerroissa, mutta se huomioitiin kuitenkin suhteellisen nopeasti. Ensimmäiset viittaukset Scottiin olivat *Historisk Tidskriftissä* naishistorian teemanumerossa vuonna 1987 ja *Historiallisessa Aikakauskirjassa* Marjaliisa Hentilän naishistoriaa luotaavassa lyhyessä

¹²¹ HAik 1970, Antero Heikkinen: Piirteitä nykyisestä kriittisestä historianfilosofisesta keskustelusta, 23–34; HAik 1970, Antero Heikkinen: Oppihistorian harhapolkuja, 294–300.

¹²² HT 1971, Pia Sovio: Historiallinen Aikakauskirja 1970, 320–322.

¹²³ HT 1998, Jacob Westberg: När ord får mening – författarskap och tolkningssammanhang i Quentin Skinners analyser av språkanvändning hos Bollingbroke, Machiavelli och Hobbes, 159–186.

kuvauksessa¹²⁴. Esille nousee myös se, että Hayden Whiten ja hänen *Metahistory*-teostaan ei huomioitu kummassakaan julkaisussa 1970-luvulla ja ensimmäiset White-viittaukset olivat molemmissa 1980-luvun puolivälissä. Ankersmitin *Narrative Logic* vuodelta 1983 oli mukana Heikki Lempan narratiiviartikkelissa¹²⁵ jo vuonna 1985, mutta *Historisk Tidskriftissä* Ankersmitin esiintymiset lehdessä jäivät vuosituhannen vaihteeseen.

Näiden lisäksi Skinneriä käsitteli laajasti Markku Hyrkkänen vuonna 1989 artikkelissaan ”Aatehistorian mieli”¹²⁶, jossa hän viittasi paljon myös Reinhart Koselleckiin. Hyrkkänen kirjoitti myös lyhyen esittelyn¹²⁷ Reinhart Koselleckista vuonna 1994. Edelleen Skinneriin ja Koselleckiin tukeutuivat 2000-luvulla Kari Palonen¹²⁸ ja Jussi Kurunmäki¹²⁹, jotka tulevat historiantutkimuksen sijaan enemmän yhteiskuntatieteiden puolelta. Edellisten lähinnä Skinneriin ja Koselleckiin keskittyvien artikkelien lisäksi *Historiallisessa Aikauskirjassa* ilmestyi kaksi historianfilosofisempaa kirjoitusta, joissa puhuttiin kielellisestä käänteestä. Kalle Pihlainen teki vuonna 1997 haastattelun¹³⁰ Frank Ankersmitin kanssa, jolloin he keskustelivat myös paljon Hayden Whitesta ja kielen merkityksestä. Vuonna 2000 ilmestyi puolestaan Matti Peltosen artikkeli¹³¹, joka pohjautui pitkälti Whiteen ja Ankersmitiin.

Edellä esiteltyjen lisäksi *Historisk Tidskriftissä* Koselleckia ja Scottia oli käytetty laajasti Håkan Thörnin kirjoituksessa ”Modernitet och ’revolution’”¹³² vuonna 1994. Michel Foucault’sta ilmestyi oma kirjoituksensa¹³³ vuonna 2000, kun Roddy Nilsson tarkasteli hänen vastaanottoaan Ruotsissa. Foucault’n vallankäyttöön liittyvät diskursiiviset ajatukset olivat lähtökohtana myös Jonas Larssonin kirjoituksessa¹³⁴ vuonna 2005, ja Foucault oli pienemmässä roolissa kun vuonna 2004 ilmestyi Hayden Whiten keskustelu¹³⁵ Roger Chartierin kanssa.

¹²⁴ HAik 1988, Marjaliisa Hentilä: Naishistoria – feminististä oppositiotiedettä?, 37–42.

¹²⁵ HAik 1985, Heikki Lempa: Historiallisen tiedon kertomuksellisuus – kolme eri merkitystä, 198–203.

¹²⁶ HAik 1989, Markku Hyrkkänen: Aatehistorian mieli, 325–336.

¹²⁷ HAik 1994, Markku Hyrkkänen: Reinhart Koselleck – sosiaali- ja käsitehistorioitsija, 328–333.

¹²⁸ HAik 2004, Kari Palonen: Poliittinen ajattelu politiikan ulottuvuutena, 80–89.

¹²⁹ HAik 2004, Jussi Kurunmäki: Käsitteiden venyttämisestä, 90–93.

¹³⁰ HAik 1997, Kalle Pihlainen: ”Me historiateoreetikot olemme aivan vaarattomia”, 362–369.

¹³¹ HAik 2000, Matti Peltosen: Kieli, kulttuuri ja arki, 203–211.

¹³² HT 1994, Håkan Thörn: Modernitet och ”revolution”, 44–79.

¹³³ HT 2000, Roddy Nilsson: Den förvarande frånvaron eller i väntan på Foucault: En diskussion om Foucault och den svenska historiedisciplinen, 183–206.

¹³⁴ HT 2005, Jonas Larsson: Ordalek och styrningskonst, 441–449.

¹³⁵ HT 2004, Torbjörn Gustafsson Chorell: Humanism, relativism och tolerans. Hayden Whites samtal med Roger Chartier, 373–390.

4.3 Kvantitatiivisuudesta kvalitatiivisuuteen: esimerkkinä 1970-luku

Vastaanoton luonteen arvioimiseksi täytyy nyt siirtyä tarkastelemaan kirjoitusten lukumäärän ja ajankohdan sijaan tarkemmin niiden sisältöä ja konteksteja. Viittaukset tutkijoihin eri aikoina antavat viitteitä siitä, miten paljon huomiota kielelliset menetelmät ovat saaneet, mutta vasta varsinaiseen sisältöön pureutumisen jälkeen voi arvioida millainen vastaanoton todellinen luonne oli. Nimiä voi mainita ja kirjoihin voidaan viitata kirjoituksissa miten paljon hyvänsä, mutta ne eivät vielä kerro mitä asioita nostettiin eri aikoina esille. Kvantitatiivisen lähestymistavan rinnalle on siis aika nostaa kvalitatiivinen näkökulma.

Varsinkin 1970-luvun osalta, joka oli juuri Skinnerin ja Whiten merkittävien töiden heijastuma-aika kansainvälisessä keskustelussa, voi tarkastella sitä, millaisissa tilanteissa heihin *ei* kiinnitetty huomiota tai viitattu. Vuosikymmenen aikana viittaukset heihin jäivät hyvin yksittäisiksi, mutta joissakin kirjoituksissa heidät olisi kenties voinut mainita, jos he olisivat olleet viittaamisen arvoisia. Tämän vuoksi esittelen lyhyesti myös muutaman artikkelin, jotka liittyvät enemmän tai vähemmän läheisesti aatehistoriaan ja uusiin metodeihin, mutta joissa ei mainittu kielellisiä menetelmiä. Tällaisetkin havainnot ovat merkittäviä vastaanoton analysoinnin kannalta, sillä näiden perusteella pystyy tekemään jo joitakin päätelmiä siitä, keitä pidettiin huomattavina ja mainitsemisen arvoisina tutkijoina. 1970-luvun osalta tällainen lähestymistapa on mielestäni toimiva, koska näin saa samalla arvokasta lisätietoa tutkimusjakson ensimmäisen vuosikymmenen ajalla vallinneen tutkimustradition osalta.

Enempää suoria viittauksia Skinneriin tai hänen teksteihinsä ei Heikkisen edellä mainittujen kirjoitusten lisäksi enää esiintynytkään 1970-luvun *Historiallisessa Aikakauskirjan* numeroissa. Kielellisiä näkökulmia varten pitääkin siirtyä epäsuoremman vastaanoton ja muun taustoituksen puolelle, sillä esimerkiksi kirja-arvosteluissa oli ajoittain käsitehistoriaa soveltavia teoksia arvosteltavana. Näistä mainitsemisen arvoisia ovat mm. Seppo Vaittisen arvio¹³⁶ George Boasin teoksesta *Mitä aatehistoria on* sekä Jaakko Suolahden arvio¹³⁷ Luca Canalin kirjasta *Identikit dei patri antichi*, joten kansainvälistä seuranta oli tuohon aikaan selvästi olemassa.

¹³⁶ HAik 1972, Seppo Vaittinen: arvio George Boasin teoksesta *Mitä aatehistoria on?*, 258–261.

¹³⁷ HAik 1976, Jaakko Suolahti: arvio Luca Canalin teoksesta *Identikit dei patri antichi*, 257–258.

Käsitehistoriallisista artikkeleista maininnan ansaitse vuonna 1972 ilmestynyt Seppo Vaittisen artikkeli¹³⁸, jossa hän analysoi keisari Aleksanteri I:n pitämää ranskankielistä puhetta Porvoon valtiopäivien päättäjäsissä. Vaittinen tulkitsi puheen tarkoitusta silloisen tilanteen mukaan kiinnittäen huomiota käsitteisiin, kuten *nation*. Pääproblemana oli toisaalta se, miten kyseinen termi pitäisi kääntää aikalaiskontekstin mukaan, mutta toisaalta myös se, miten aikalaiset itse tulkitsivat sen. Viitteissä Vaittinen mainitsee useasti käyttäneensä Aira Kemiläisen käsitehistoriallisia kirjoituksia. Vaittinen totesi puheesta myös, että ”keisari oli kaavaillut sille jonkin merkityksen, joka tuli saattaa suomalaisten tietoon”, eli puheteko oli lievästi nähtävillä (s. 115). Kirjoituksensa lopuksi Vaittinen esittikin yhteenvetona, että keisari ”yksinkertaisesti totesi sen, mitä oli tehty” ja että ”puhe oli täysin looginen taustaansa vasten” (s. 123).

Vuonna 1972 ilmestyi kielitieteilijä Terho Itkosen kirjoitus¹³⁹ ”Historiantakaiset Häme ja Suomi kielentutkijan näkökulmasta”, jossa Itkonen esitteli murretutkimuksen mahdollisuuksia ihmisten muuton kuvaamisessa. Itkonen ei käsitellyt varsinaista kielellistä lähestymistapaa, vaan sovelsi lähinnä kielitiedettä, mutta tällaisen jutun julkaisu osoittaa perinteisen historianutkijoiden kiinnostuksen kielitiedettä kohti. Myös historiallista romaania tarkasteltiin Hannu Riikosen katsauksessa¹⁴⁰ ”Historia, historiankirjoitus ja romaani”, jolloin kaunokirjallisuutta ja historiaa vertailtiin toisiinsa, kun hän esitteli uusia englanninkielisiä tutkimuksia.

Kansainvälisen tutkimuksen seuraamisesta on osoituksena Jaakko Suolahden katsaus¹⁴¹ 15 vuotta täyttäneestä *History & Theory* -julkaisusta. Suolahden katsaus on lyhydestään johtuen varsin yleispiirteinen, ja siinä nostettiin esiin lähinnä muutamia keskustelunaiheita vuosien varrelta. Skinneriä Suolahti ei maininnut, eikä myöskään varsinaisia kielellisiä lähestymistapoja tai siitä käytyä keskustelua. Kansainvälistä tutkimusta seurattiin myös ajankohtaisten tutkimuskysymysten osiossa, kuten esim. Collingwoodia ja historianfilosofian senhetkistä tilaa¹⁴². Cambridgessakin 1970-luvulla vierailut Erkki Kouri kirjoitti vuonna 1979 laajan katsauksen¹⁴³ englantilaisen historianutkimuksen historiasta ja käsitteli kirjoituksensa lopuksi myös Cambridgen ja Oxfordin nykytilannetta. Kouri mainitsi Cambridgen tarjoamien opintojen pääalueiksi mm. poliittisen filosofian ja poliittisen ajattelun historian, mutta ei maininnut yksittäisiä henkilöitä näiltä aloilta (s. 327). Myös Yhdysvaltain uudemmassa historianutkimuksesta kerrottiin lukijoille Allan M.

¹³⁸ HAik 1972, Seppo Vaittinen: Porvoon valtiopäivät ja Suomi ”kansakunnaksi korotettuna”, 113–123.

¹³⁹ HAik 1972, Terho Itkonen: Historiantakaiset Häme ja Suomi kielentutkijan näkökulmasta, 85–112.

¹⁴⁰ HAik 1976, Hannu Riikonen: Historia, historiankirjoitus ja romaani, 232–239.

¹⁴¹ HAik 1977, Jaakko Suolahti: 15 vuotta historianfilosofiaa, 230–233.

¹⁴² HAik 1973, Jaakko I. Mäkelä: R. G. Collingwood ja historianfilosofian nykytila, 197–208.

¹⁴³ HAik 1978, Erkki Kouri: Englantilaisen historianutkimuksen kehitys harrastelusta tieteeksi, 307–330.

Winklerin kirjoituksessa¹⁴⁴, mutta Hayden Whitea ei lyhyessä katsauksessa mainittu. Eino Lyytinen puolestaan tarkasteli¹⁴⁵ ”imperialismi”-käsitettä uuden kansainvälisen tutkimuksen kautta vuonna 1980. Mielenkiintoinen on myös Ohto Mannisen kirjoittama maailmankongressiraportti¹⁴⁶ vuodelta 1980, sillä yhtenä metodiosan aiheena oli historioitsijan kieli. Mannisen mukaan kieli tunnustettiin monimutkaisuutensa takia ajankohtaiseksi ongelmaksi ja että kielenkäyttöön tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota (s. 349–350).

Englanninkielisen suuntauksen lisäksi myös saksalaisella historialinjalla oli näkyvä osa *Historiallisen Aikakauskirjan* kirjoituksissa. Esimerkiksi Aira Kemiläinen arvioi¹⁴⁷ liseniaatti Jorma Tiaisen väitöskirjan Napoleonista ja saksalaisista. Tiaisen väitös perustui julkiseen keskusteluun ja käsityksien tutkimiseen, mutta varsinaista kielellistä ulottuvuutta ei Kemiläisen arvostelun kautta selvinnyt. Kemiläisen kirjoituksen lisäksi saksalaista historiantutkimuksen tilaa käsiteltiin mm. katsauksissa ”Historiantutkimus Saksan Liittotasavallassa toisen maailmasodan jälkeen”¹⁴⁸ sekä ”Historiatieteen teoriaan Saksan liittotasavallassa kohdistuva kiinnostus”¹⁴⁹. Näissä molemmissa mainittiin hermeneuttinen tieteenfilosofia ja jälkimmäisen kirjoittaja Mika Hokkinen kertoi Saksassakin käydyn keskustelua rakennehistoriaan siirtymisestä Pohjois-Amerikan ja Ranskan mallin mukaan (s. 344).

Metodologista keskustelua käytiin *Historisk Tidskriftissä* melkein vuosittain, mutta aatehistoriaa ei niissä sivuttu kielen kannalta. Sen sijaan läheisistä aiheista huomiota kiinnitettiin erityisesti mm. käsitteisiin¹⁵⁰ ja lähdekritiikkiin¹⁵¹, osin myös kirjallisuuteen¹⁵² historiantutkimuksena. Vastaanoton tutkimisen kannalta on mielenkiintoista huomata, että julkaisun kirjoituksissa esiteltiin menetelmällistä kehitystä myös muissa maissa, mutta nämä kirjoitukset¹⁵³ koskivat lähinnä tietokoneiden ja matematiikan käyttämistä hyväksi historiantutkimuksessa. *Historiallisen*

¹⁴⁴ HAik 1979, Allan M. Winkler: Yhdysvaltain historiantutkimuksen uusia suuntauksia, 187–194.

¹⁴⁵ HAik 1980, Eino Lyytinen: Imperialismi-käsitteestä historiantutkimuksen käytössä, 46–53.

¹⁴⁶ HAik 1980, Ohto Manninen: Historiatieteiden kansainvälinen kongressi Bukarestissa, 341–358.

¹⁴⁷ HAik 1972, Aira Kemiläinen: arvio Jorma Tiaisen teoksesta Napoleon und das napoleonische Frankreich in der öffentlichen Diskussion des "Dritten Deutschland" 1797–1806, 63–66.

¹⁴⁸ HAik 1976, Anja Lehikoinen: Historiantutkimus Saksan liittotasavallassa toisen maailmansodan jälkeen, 337–346.

¹⁴⁹ HAik 1977, Mika Hokkinen: Historiatieteen Saksan liittotasavallassa kohdistuva kiinnostus, 340–344.

¹⁵⁰ Esim. HT 1971, Gunnar Sundberg: Lantpartiet vid riksdagen 1760–62, 352–362, jossa tarkasteltiin, mitä nimiä aikalaishpamfletit käyttivät puolueista. HT 1978, Alexander Loit: Klassamhällets uppkomst i Sverige – Ett forskningsläge, 10–24, puolestaan tarkasteli luokka-käsitettä.

¹⁵¹ Esim. HT 1972, Bernt Schiller: Samtidshistoria och källkritik, 2–14, ja HT 1973, Göran B. Nilsson: Om det fortfarande behovet av källkritik. Jämte några reflexioner över midsommaren 1941, 173–211.

¹⁵² HT 1970, Birger Norman: Historia som litteratur?, 4–23.

¹⁵³ Esim. HT 1974, Juhan Kahk: Recent Results of Soviet Historians in Use of Mathematical Methods and Computers in Agrarian History, 414–421.

Aikakauskirjan tapaan myös tässä lehdessä ilmestyi 1970-luvun alussa paikannimistöön perustuva kielitieteellisempi kirjoitus, täällä tosin vain kirja-arvostelun¹⁵⁴ muodossa.

Kieltä sivuttiin metodikonferenssia kommentoivassa katsauksessa¹⁵⁵ vuonna 1976, kun Kristian Gernerin konferenssipuheenvuoron referaatissa kerrottiin, että uusia metodologisia lähtökohtia ovat ”struktuuralliset ja semioottiset mallit” ja että tutkijan pitäisi ”ottaa lähtökohdakseen ne erilaisten kieli- ja symbolijärjestelmien merkityssisällöt, jotka ovat siinä yhteiskunnassa, jota tutkitaan” (s. 398). Semiotiikka on oma suuntauksensa, joka tosin joskus saattaa sekoittua semantiikkaan. Gerner Neuvostoliiton historiasta kiinnostuneena oli perillä myös Juri Lotmanin toimintatavoista, joten vaikutteita siitä oli tässä näkyvillä. Vuonna 1980 puolestaan ilmestyi sosiaalishistorioitsija Eva Österbergin katsaus¹⁵⁶ ruotsalaisen tutkimuksen tilasta verrattuna muuhun Eurooppaan, jolloin hän kirjoitti aatteisiin ja kulttuuriin keskittyvien tutkimusten puuttuvan hänen mukaansa lähes tyystin Ruotsista (s. 483–485). Vertailukohtana uusista eurooppalaisista tutkimustrendeistä Österberg käytti lähinnä annalistien tutkimusotetta ja mikrohistoriaa ja ehdotti uusista metodeista tekstianalyysin soveltamista myös Ruotsissa (s. 498). Kokonaisuutena *Historisk Tidskriftin* kirjoituksissa ei oikein ollut 1970-luvulla vielä viitteitä kielen merkittävyydestä.

Historialliseen Aikakauslehteen mahtui 1970-luvulle kaksi kuuluisaa debattia. Ensimmäinen niistä käytiin vuoden 1971 numeroissa, kun Heikki Ylikangas ja Antero Heikkinen saivat paljon palautetta ”Kaksi historiaa” -nimiselle kirjoitukselleen. Kyseisessä keskustelunavauksessa he käsittelivät historioitsijoiden tapaa jakaa ilmiöitä uniikkeihin ja ei-uniikkeihin ilmiöihin, tai vaihtoehtoisesti singularisoivaan ja toistuvia ilmiöitä tutkivaan tutkimukseen, jolloin lähteen tulkitseminen nousee suureen rooliin. Toinen historia on heillä juuri toistuvia ilmiöitä käsittelevä historiantutkimus. Keskustelunavaus tulkittiin tulevissa puheenvuoroissa lähinnä vastakkainasettelun kiihottamiseksi historiatieteen ja yhteiskuntatieteiden välille.¹⁵⁷ Toinen kiivas keskustelu syntyi Ylikankaan *Nuijasota*-teoksesta kirjoitetun Erkki Lehtisen pitkän ja suorasanaisen

¹⁵⁴ HT 1970, Göran Dahlbäck: arvio Karl Axel Holmbergin teoksesta *De svenska tuna-namnen*, 266–270.

¹⁵⁵ ”Strukturaliska och semiotiska modeller”, ”att ta fasta på meningsinnehållet i de olika språk- och symbolsystem som fanns i de samhällen man studerar”. HT 1976, Ragnar Björk, Sven Carlson, Margareta Revera: Nordiska fackkonferensen för historisk metodlära, 397–399.

¹⁵⁶ HT 1980. Eva Österberg: Forskning om det äldre svenska samhället – idag, igår, i morgon? Några perspektiv, 483–499.

¹⁵⁷ Koko keskustelu alkoi ensimmäisessä numerossa julkaistusta keskustelupuheenvuorosta ”Kaksi historiaa” (HAik 1971, 53–59.), joka sai runsaasti vastauksia saman vuoden muihin numeroihin vanhemman polven historioitsijoilta, mm. kriittisiltä Pentti Renvallilta (no. 2/1971) ja Eino Jutikkalalta (2/1971). ”Kaksi historiaa” sai myös tukea nuoremmilta tutkijakollegoilta, kuten Jorma Kalelalta (2/1971), Toivo J. Paloposkelta (3/1971) ja Seppo Hentilältä (3/1971).

arvostelun¹⁵⁸ takia vuonna 1978. Lehtinen esimerkiksi luonnehti kirjaa ”voimakkaan subjektiivisen pyrkimyksen värittäväksi teokseksi” (s. 68). Ylikangas vastasi¹⁵⁹ Lehtisen kritiikkiin heti seuraavassa numerossa. Kiistan pääasiallisena lähtökohtana oli se, että Ylikangas oli renvällilaisen lähteiden tulkinna ja kansallis-idealisticen tutkintalinjan sijaan lähestynyt aihetta yhteisöllisyyden ja yleistämisen kautta. Seuranneessa keskustelussa käytettiin varsin kovaa kieltä puolin ja toisin.¹⁶⁰ Nämä keskustelut viittaavat kuitenkin siihen, että päätoimittaja Jutikkala salli lehtiensä sivuilla käytettävän kovaakin kieltä, vaikka hän lopulta joutui poistamaan erään Ylikankaan lehden toimitusta koskevan mielipiteen.¹⁶¹

Edellä mainitut keskustelut eivät liity suoranaisesti kielellisten menetelmien käyttöön, mutta ne kertovat kuitenkin tapauskohtaisesti omaa kieltään siitä, millä tavalla 1970-luvun *Historiallisessa Aikakirjassa* käytiin metodologista keskustelua ja miten tutkijasukupolvien käsitykset törmäsivät toisiinsa. Osin Ruotsissa käyty keskustelu lähdekritiikistä, yhteiskuntatieteistä ja uudesta paradigmat on luonteeltaan samankaltaista, kuin esimerkiksi Suomessa käyty keskustelu ”kahdesta historiasta”. Näiden perusteella voi todeta sen, että kummassakin maassa käytiin tiivistä keskustelua uusista menetelmistä ja lähestymistavoista, mutta kielellisestä tutkimuksesta sitä ei käyty tradition ollessa liian vähäistä. Useassa kirjoituksessa todettiin, että uusilla menetelmillä olisi selkeästi annettavaa myös tšekäläiselle tutkimukselle.

Kirja-arvioiden kohteena löytyy *Historiallisen Aikakauskirjan* osalta paljon paikallis- ja henkilöhistoriaa käsitteleviä teoksia. Perinteinen poliittinen historia oli myös varsin suosittua 1970-luvulla. Ruotsalaisten julkaisujen perusteella Ruotsissa kiinnostavinta alaa olivat sosiaali-, talous- ja väestöhistoria sekä erityinen Ruotsi toisessa maailmansodassa -projekti. Näiden lisäksi myös siirtolaisuus oli silloin tällöin esille nouseva teema 1970-luvulla. Käsitehistoriaa sivuttiin

¹⁵⁸ HAik 1978, Erkki Lehtinen: Nuijasodan konnat ja sankarit, 68–82.

¹⁵⁹ HAik 1978, Heikki Ylikangas: Nuijasota anakronistisen nationalismin peruutuspeilissä, 169–178. Ylikangas totesi vastineensa aluksi mm. että koska hänen kirjansa edusti päinvastaista tutkimussuuntausta kuin totuttua, se ”täytyi teillata” (s. 169). Samassa yhteydessä hän arvosteli Historiallista Aikakauskirjaa kirjoittaen, että ”varmistaakseen arvostelun pelotusvaikutukselle mahdollisimman suuren tehon Aikakauskirja eväsi minulta oikeuden saada vastata siihen samassa numerossa, vaikka Mauno Jokipiille oli vastaava oikeus numerossa 3/77 myönnetty” (s. 169). Lehtistä Ylikangas moitti (s. 171) siitä, että kritiikissään hän ”johtaa lukijoita tahallaan harhaan”, ja vielä enemmän ihmetteli (s. 171) sitä, miten ”Aikakauskirja uhraa tällaiselle kritiikille määrättömästi palstatilaansa.”

¹⁶⁰ Vastineensa lopussa Ylikangas kuvaa Lehtisen arvostelua, että siinä ”kyseessä on tieteellisistä pelisäännöistä piittaamaton terroriteko” (s. 178) ja että samalla ”Aikakauskirja on näin alistettu suppean piirin tutkimuspoliittisen vallankäytön välikappaleeksi” (s. 178). Aikakauskirjan toimitus puuttui Ylikankaan terävään arvosteluun heti samassa numerossa Ylikankaan vastineen jälkeen (HAik 1978, Toimitus: Edellisen johdosta, 179), jossa se oikoi Ylikankaan vastineoikeuspuheita. Keskustelu nuijasodan olemuksesta ja tutkimusmenetelmistä jatkui vielä seuraavassa numerossa Erkki Lehtisen, Yrjö Kaukiaisien, Kalervo Hovin ja Armas Luukon puheenvuoroilla.

¹⁶¹ Jutikkala palasi solvaavan lauseen poistamiseen vuoden 2003 haastattelussaan: Sihvola & Kallio 2003, 79. Juuri vuonna 1978 Jutikkala oli päätoimittajan palstalla ennen Nuijasota-jupakkaa ilmoittanut, että lehti halutaan pitää myös väittelyfoorumina eikä toimitus sen vuoksi halua karsia ”väkeviäkään ilmaisia” kirjoituksista: Jutikkala 1978, 101.

molemmissa maissa aika ajoin ja niissä näkyi vielä perinteisempi Skinneriä edeltänyt traditio, jota edusti enimmäkseen Arthur Lovejoy. Mielenkiintoista, mutta tutkimuskirjallisuuden perusteella myös osin odotettua on se, että Hayden Whiten nimi ei esiintynyt kertaakaan 1970-luvun vuosikerroissa, joten hänen aloittamansa keskustelu kielen asemasta tutkimuksessa ei yltänyt näiden julkaisujen sivuille.

Nopealla silmäyksellä alkuperäislähteisiin voi todeta, että 1970-luvulla Ruotsissa julkaistiin enemmän menetelmäkirjoituksia kuin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*. Tämä huomattiin myös Suomessa, sillä esimerkiksi Aimo Halila kirjoitti suoraan vuonna 1976 katsauksessaan¹⁶² *Historisk Tidskriftistä*, että ”toinen piirre, joka erottaa *Historisk Tidskriftin* *Historiallisesta Aikakauskirjasta*, on metodisia ja periaatteellisia kysymyksiä käsittelevien kirjoitusten runsaus jopa siten, että jotkut vihkot vaikuttavat lähinnä teemanumeroilta” (s. 182–183).

Kansainvälisyyttä ajatellen *Historiallisessa Aikakauskirjassa* viitattiin ahkerasti englanninkielisten kirjoitusten lisäksi myös paljon ranskan- ja saksankieliseen tutkimuskirjallisuuteen, mutta melkein kaikki kirjoitukset olivat suomeksi. Sen sijaan *Historisk Tidskriftissä* oli pohjoismaisten kielten lisäksi kirjoituksia toisinaan myös englanniksi ja saksaksi. Johtopäätöksenä voi kuitenkin sanoa, että englanninkielisen historiatieteellisen keskustelun seuranta oli varsin tiivistä jo 1970-luvun Suomessa. Merkillepantavaa on myös se seikka, että Toimitukselle saapunut kirjallisuus -palstalla ei 1970-luvun *Historisk Tidskriftissä* ollut koskaan luettelossa *History & Theory* -julkaisua, toisin kuin Suomessa. Näin kyseisen julkaisun seuraaminen jäi siellä enemmän oma-aloitteiseksi. *Geschichtliche Grundbegriffe* -julkaisusta ei puolestaan ollut viitteitä kummankaan maan lehdessä. Toisaalta tšekäläisillä historioitsijoilla, esimerkiksi Aira Kemiläisellä, oli myös ennestään yhteyksiä Saksaan ja saksankieliseen käsitehistorialliseen tutkimukseen, joten tutkimusperinteiden jatkumisen pystyy hyvin todentamaan 1970-luvun kirjoitusten pohjalta. Näin sopii todeta, että 1970-luku oli Suomessa ja Ruotsissa pikemminkin vanhan tradition jatkuvuutta, jolloin uudet kielelliset teorit eivät vielä vallanneet alaa.

Tällaista kontekstoivaa linjaa voisi kenties jatkaa jatkossakin, mutta tulevissa luvuissani käsittelem lähinnä vain kirjoituksia, jotka liittyivät selkeämmin kielellisiin käännteisiin. 1970-luvun osalta tein tällaisen laajemman analyysin, jotta saisin myös rekonstruoitua sitä taustatilannetta, mistä lähdettiin liikkeelle. Tietysti tekstejä voidaan arvioida edelleen sitä kautta, mitä niissä ei esiinny, mutta en

---

¹⁶² HAik 1976, Aimo Halila: *Historisk Tidskrift* 1973–75, 182–184.

halua Skinnerin varoitusten mukaisesti moittimaan mitään kirjoitusta, jossa kenties olisi ”pitänyt” viitata johonkin tiettyyn tutkijaan. Samoin omat haasteensa ovat myös siinä, etten itse sorru Skinnerin esittelemään anakronismiin ja näe lingvististen menetelmien olemassaoloa jo niissä varhaisemmissa kirjoituksissa, joissa niitä ei vielä ollut sillä hetkellä. Tämän vuoksi keskityn tulevaisuudessa enemmän kielellisten käänteiden todelliseen ilmenemiseen.

5. Kielelliset käänneet Historiallisessa Aikakauskirjassa

5.1 1970- ja 1980-luku: kiinnostuksen alku

Kun edellinen luku keskittyi alkupuoleltaan kielellisten käänneiden määrän arviointiin, tämä luku jatkaa vastaanoton luonteen käsittelyä sisällön pohjalta. Edellä esitin tilastoissani kaikki julkaisujen sivuilta löytyneet viittaukset, mutta nyt painopisteenä ovat sellaiset kirjoitukset, joissa oli selkeästi esillä kielellisiin menetelmiin liittyvät sisällöt ja kontekstit. Keskityn osittain pidempiin kirjoituksiin, mutta niiden lomaan on koottu toki myös ajatuksia lyhyemmistä viittauksista, sikäli kuin ne olivat osuvia ja ilmensivät aikansa suhtautumista kielellisiin menetelmiin. Joissakin kohdin en ole keskittynyt pelkästään siihen, *mitä* on kirjoitettu kielellisistä käänneistä, vaan myös siihen *missä yhteyksissä* niistä on puhuttu ja mihin keskusteluun ne liittyivät. En esittelen aivan kaikkia kielellisiin viittauksiin liittyviä kirjoituksia, mutta esimerkiksi lukuisista yksittäisistä maininnoista voin esittää muutaman osuvan esimerkin. Pääpaino on luonnollisesti kohteenani olevien tutkijoiden vastaanoton kuvaamisessa, mutta esittelen tarvittaessa myös muuta aihetta sivuavaa keskustelua.

Luvun kolme ensimmäistä alalukua tarjoavat yleiskatsauksen siihen, mistä eri vuosikymmeninä kirjoitettiin. Tämä ensimmäinen alaluku kattaa kaksi ensimmäistä vuosikymmentä koko tutkimusajanjaksosta, koska keskustelu kielellisistä menetelmistä oli vielä suhteellisen vähäistä tuolloin. Toisessa alaluvussa esittelen teemoja 1990-luvulta ja kolmas alaluku kertoo 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alkupuoliskon kirjoituksista. Seuraavassa pääluvussa teen samankaltaisen raportin *Historisk Tidskriften* osalta. Näiden varsin deskriptiivisten yleiskatsausten lomaan olen lisännyt alustavia kommentteja, mutta niitä seuraavassa pääluvussa 7 teen pidempiä yhteenvetoja havainnoistani siitä, millaista kehitys on ollut vuosikymmenien aikana sekä miten sitä voisi parhaiten tulkita ja kuvata. Olen niputtanut kirjoituksia yhteen aiheittain, joten tämän ja seuraavan pääluvun käsittelyluvut voivat olla välillä varsinaisia viitteiden viidakoita.

On parasta aloittaa jo useaan otteeseen mainituilla Antero Heikkisen Skinneriä käsittelevillä artikkeleilla vuodelta 1970, jotta päästään suoraan asiaan. Ensimmäisen kirjoituksensa¹⁶³ lopussa Heikkinen esitteli Skinnerin ajatuksia historiallisten ilmiöiden ja ajattelijoiden (Locke – Hobbes) vaikutussuhteista sekä historiantutkijan roolista, jonka pitäisi olla lähinnä kuvailija selittäjän sijaan (s. 30–33). Kirjoituksen taustalla oli halu selvittää senhetkistä historianfilosofian ja käytännön

¹⁶³ HAik 1970, Antero Heikkinen: Piirteitä nykyisestä kriittisestä historianfilosofisesta keskustelusta, 23–34.

tutkimuksen välistä suhdetta. Kirjoituksen alussa Heikkinen otti käsittelyynsä mukaan Wittgensteinin käsityksiä kielestä ja sen funktioista merkityksiä tarkastellessa, mutta teorian ja käytännön suhde törmäsivät hänen mielestään tässä kohtaa yhteen (s. 24–25). Samoin Heikkinen kirjoitti uudesta kansainvälisestä keskustelusta, jossa historiaa on verrattu kertomukseen, narraatioon (s. 26). Uniikeista ilmiöistä puhuessaan Heikkinen kirjoitti myös käsitteiden aikasidonaisuudesta, esim. toteamalla Pohjois-Amerikan ja antiikin aikojen orjien olevan täysin erilaisia samanlaisesta käsitteestä huolimatta (s. 28–29). Artikkelissaan Heikkinen kävi läpi analyttisen historianfilosofian sen hetkistä tilaa ja viittasi Skinnerin ”The Limits of Historical Explanation” -artikkeliin (s. 25). Kirjoituksen loppupuolella hän myös viittasi pari kertaa tuoreeseen ”Meaning and Understanding” -artikkeliin, kun Heikkinen esitteli Skinnerin metodologisen ajattelun kehittymistä vaikutussuhteiden osalta (s. 32). Heikkisen mielestä Skinner meni kuitenkin ”liian pitkälle” vaatiessaan vaikutussuhteiden yksityiskohtaista selvittämistä, sillä vastaavia selvitysmalleja käytetään myös historiantutkimuksen ulkopuolella eikä voida osoittaa, että niiden löytäminen olisi mahdotonta (s. 33). Ensimmäinen Heikkisen Skinner-raportti oli hienoisen positiivinen, mutta myös epäilevä.

Varsinaisessa ”Meaning and Understanding” -artikkelia esittelevässä kirjoituksessaan¹⁶⁴ Heikkinen nosti aluksi tiiviisti esille Skinnerin ydinkysymykset: miten on toimittava, kun halutaan ymmärtää jonkun teoksen tarkoitus ja miten tietyt kielelliset ilmaukset voidaan ymmärtää meille vieraassa ajassa, vaikka ne on kirjoitettu menneisyydessä (s. 294). Tämän jälkeen Heikkinen kävi Skinnerin tekstin läpi ja esitti hänen kritiikkinsä tiivistettynä, ennakkokäsityksineen, anakronismeineen, koherensseineen, retrospektiivisyyksineen ja edeltäjäketjuineen, minkä jälkeen hän jatkoi sanojen merkityksestä ja käytöstä osittain wittgensteiniläisittäin (s. 294–298). Illokutionaariset merkitykset, J. L. Austin ja intentio tehdä jotain/tehdessä jotain tulivat myös esiin (s. 299–300). Ilmausten kohdalla Heikkinen neuvoi Skinneriä mukaillen, että ensin on tutkittava ilmausten kaikki mahdolliset tarkoitukset ja sen jälkeen selvitettävä tarkoitusten ja lingvistisen kontekstin väliset suhteet (s. 300). Huomattava on myös se, että Heikkinen käytti käsitettä *oppihistoria*, kuten myös otsikosta huomaa, mutta totesi samalla alaviitteessä, että Skinnerin tapaan kyseisen termin paikalla voi käyttää ”mitä termiä haluaa” (s. 294, alaviite 1). Heikkisen käyttämästä käsitteistöä esille nousivat ilmaisut ”kielellinen ilmaus” sekä ”lingvistiset kontekstit”. Näin termistöä siirtyi Heikkisen käyttöön varmasti osin suoraan englanninkielisestä artikkelista käännettynä. Alussa

¹⁶⁴ HAik 1970, Antero Heikkinen: Oppihistorian harhapolkuja, 294–300.

Heikkinen totesi, että Skinner keskittyy poliittiseen teoriaan, mutta ”näistä rajoituksista huolimatta artikkeli on ehdottomasti tutustumisen arvoinen” (s. 294).

Skinnerin ”Meaning and Understanding” -artikkelin pääajatuksukset tulivat epäsuorasti esille myös vuonna 1986, kun Pekka Suvanto arvioi¹⁶⁵ Markku Hyrkkäsen lyhyehkön tutkielman *Aatehistoriallisesta metodista*. Heti alkuun Suvanto totesi, että Hyrkkäsen työhön tulisi jokaisen suomalaisen aatehistorioitsijan tutustua (s. 247). Suvanto esitteli, miten Hyrkkänen Skinneriin pohjautuen hylkäsi ns. vaikuteanalyysin merkityksen. Suvanto kiitteli Hyrkkästä erityisesti siitä, että hän oli onnistunut yhdistämään historianfilosofisen pohdinnan ja käytännön tutkimuksen mielekkäällä tavalla. Hyrkkänen halusi Suvannon esittelyn perusteella ollakin historioitsija, sillä ”lingvistisen filosofian kontekstit” eivät riitä, koska vastaukset eivät läheskään aina löydy ajallispaikallisesta kontekstista. Esimerkkinä tällaisesta Suvannon arvioissa oli renessanssin yhteys antiikkiin (s. 248). ”Lingvistisen filosofian kontekstien” epäily toisaalta kertoo vielä siitä välttelevästä asenteesta, jota kielellisiä menetelmiä kohtaan tunnettiin tuossa vaiheessa.

1980-luvun alussa myös Koselleck huomioitiin Erkki Kourin saksalaista historiankirjoitusta käsittelevissä artikkeleissa¹⁶⁶ osana Bielefeldin koulukuntaa (s. 64; s. 354). Entistä tutummaksi hän tuli, kun vuonna 1989, kun julkaistiin Markku Hyrkkäsen ”Aatehistorian mieli” -artikkeli¹⁶⁷, jossa hän esitteli aatehistorian senaikaisia virtauksia ajattelun ja toiminnan yhteyden näkökulmasta. Alaotsikkoina loppua kohti mentäessä olivat mm. ”Käsitehistoria” ja ”Lingvistinen käänne”. Käsitehistoriasta kirjoittaessaan Hyrkkänen viittasi lähinnä saksalaisiin, etupäässä Koselleckin teoksiin ja *Begriffsgeschichten* koulukuntaan (s. 331–334). Kielenkäyttöä kuvaavan osuuden Hyrkkänen aloitti korostamalla kielen merkitystä tutkimuksessa: ”Yhteistä ja samalla keskeistä nykyisille aatehistorian virtauksille on kielen merkityksen tähdentäminen, so. näkemys kielestä eli kielenkäytöstä, kommunikaatiosta, merkityksiä ylläpitävänä ja luovana ilmiönä” (s. 334). Pääajatuksensa hän kiteytti sanomalla ”[...] mitä kunakin aikana oli kunkin ajan kielellä mahdollista sanoa” (s. 334). Samassa osiossa hän kertoi vielä Skinnerin esittämän esimerkin siitä, miten kielellisiä sopimuksia voidaan muuttaa; 1600-luvun englantilaisten kauppiaiden onnistui laajentaa uskonnollisten käsitteiden käyttöä myös maalliseen kielenkäyttöön, kaupanteon yhteyteen (s. 335–336). Kieltä ei siis saa korostaa liikaa, sillä se ei ole välttämättä lopullinen selitys toiminnalle, vaan se voi muuttua ja sitä voi muuttaa. Toisinaan sillä on myös rooli aktiivisen

¹⁶⁵ HAik 1986, Pekka Suvanto: arvio Markku Hyrkkäsen teoksesta *Aatehistoriallisesta metodista*, 247–248.

¹⁶⁶ HAik 1982, Erkki Kouri: Hans Herzfeld saksalaisessa historiografiassa, 343–356; HAik 1984, Erkki Kouri: 125 vuotta saksalaista historian tutkimusta – Baijerin Tiedeakatemian Historiallinen Komissio 1858–1983, 62–65.

¹⁶⁷ HAik 1989, Markku Hyrkkänen: *Aatehistorian mieli*, 325–336.

toiminnan välineenä. Hyrkkäsen artikkeli ja sen sisältämä kielen merkityksen korostaminen oli jo selkeä käänne suomalaisessa keskustelussa.

Samassa numerossa Hyrkkäsen edellisen kirjoituksen kanssa ilmestyi myös kolme perinteisemmän aate- ja käsitehistorian kirjoitusta. Numeron 4/1989 teemana oli Ranskan vallankumous ja aiheeseen liittyen ilmestyi kaksi¹⁶⁸ kirjoitusta Aira Kemiläiseltä. Hän jatkoi omissa kirjoituksissaan jo tuttua nationalismi-käsitteen taustoitusta ja problematisointia lähinnä Ranskan kansallisuuskysymyksen kautta, mutta nosti esille myös patriotismin ja muita vallankumouksen myötä syntyneitä käsitteitä, kuten ”vallankumous” ja ”perustuslaki” (s. 281–284, 287–295; s. 318–321). Kemiläisen oppilas Sisko Haikala kirjoitti samassa numerossa myös artikkelin¹⁶⁹, mutta hänen kirjoituksensa Ranskan vallankumouksen vaikutuksista Isossa-Britanniassa 1790-luvun alussa ei ollut lähestymistavaltaan kieltä korostava.

Vastapainona perinteiselle tutkimukselle 1980-luvun puolivälistä alkaen *Historiallisessa Aikakauskirjassa* julkaistiin useita artikkeleita, joissa kielen merkitystä sivuten käsiteltiin narratiivisuutta ja historiantutkimuksen suhdetta siihen. Tähän keskusteluun osallistuivat ennen kaikkea Heikki Lempa ja Jorma Kalela, mutta osittain siihen yhtyivät myös muut tutkijat, kuten Markku Hyrkkänen. Näissä kirjoituksissa viitattiin toistuvasti Ankersmitiin, Whiteen, Koselleckiin sekä jossain määrin myös Skinneriin. Näkökulmat vaihtelivat keskustelijoiden välillä, sillä Kalela keskittyi ajan käsittämiseen ja Lempa varsinaiseen kertomuksellisuuteen.

Heikki Lempa esitteli vuonna 1985 julkaistussa kirjoituksessaan¹⁷⁰ historian kertomuksellisuutta suhteessa sen tieteellisyyteen sekä samalla kielen merkitystä tässä prosessissa. Frank Ankersmitin ajatuksia kuvaavassa osuudessa hän toisti myös tämän ajatuksen siitä, että historiallinen kertomus oli irrallaan historiallisesta totuudesta eikä riippunut siitä (s. 202). Historia tietona on siis lähinnä kertojan tietoa. Näin historia ei ole tiukasti rajattujen eksaktien tieteiden joukossa ja historiallista tietoa pitäisi arvioida lähinnä tulkinnan rohkeuden kuin sen tarkan totuuden perusteella. Jörn Rüsenin tieteellistämisyarkimykksiä hyväksi käyttäen Lempa tuli artikkelinsa lopussa siihen johtopäätökseen, että historiallinen tieto on aina mahdollista muokata yksittäisistä tapahtumista yhtenäisen kertomuksen muotoon (s. 202–203). Rüsenin mukaan kertomus on ihmiselle luonnollinen tapa tutkia maailmaa. Tällä tavoin ”historiallinen tieto on kertomuksellista”, kuten

¹⁶⁸ HAik 1989, Aira Kemiläinen: Nationalismi ja patriotismi Ranskan vallankumouksen aatemaailmassa, 275–295;

HAik 1989, Aira Kemiläinen: Ranskan vallankumouksen käsitteiden tutkimusta, 317–324.

¹⁶⁹ HAik 1989, Sisko Haikala: Ranskan vallankumous ja ”brittiläiset jakobiinit”, 296–310.

¹⁷⁰ HAik 1985, Heikki Lempa: Historiallisen tiedon kertomuksellisuus – kolme eri merkitystä, 198–203.

Lempa lopussa totesi (s. 203). Lempan avaus synnyttikin kohtalaisen vilkkaan keskustelun. Ensimmäinen Kalelan aikaan liittyvä kirjoitus¹⁷¹ ilmestyi vuonna 1987, mutta vilkkaampi keskustelu tapahtui 1990-luvun puolella.

5.2 1990-luku: kielellisten käännteiden yleistyminen

1990-luvulla pitemmät kielellisiin käännteisiin liittyvät kirjoitukset tulivat selvästi yleisemmiksi. Varsinaisen pelkästään Koselleckiin keskittyvän esittelyn¹⁷² Hyrkkänen kirjoitti vuonna 1994. Esitellessään Koselleckin tieteellistä uraa Hyrkkänen nosti esille hänen tutkimustensa pääpiirteitä, joista yksi on hänen aiheidensa työläys, joka vaatii myös lukijoilta paljon (s. 329). Käsitehistorian osuudessa Hyrkkänen esitteli myös Koselleckin tutkimia termejä, kuten *hallinto*, *valtiösääntö* ja *luokka*, joita Koselleck oli käyttänyt pitkän aikavälin tutkimuksissaan selvittäessään niihin kasautuneita kokemuksia ja niiden muutoksia (s. 331–332). Hyrkkänen korosti myös Koselleckin ajattelua käsitteistä, jotka ovat yhtä lailla todellisia kuin oikeat materiaaliset asiat. Kirjoituksensa loppupuolella Hyrkkänen kertoi myös Koselleckin vastauksia kritiikkiin siitä, että hänen käsitehistoriansa on liian lähellä kieliteoriaa; Koselleckin mielestä käsitehistoria on kuitenkin itsenäinen ala, jonka on tukeuduttava sekä empiriaan että teoriaan. Artikkelin lopussa Hyrkkänen tiedotti juuri käynnistyneestä Koselleck-seminaarista ja liitti loppuun jatkolukemistoksi vielä kahdeksan Koselleckin kirjoitusta sisältävän kirjallisuuslistan (s. 332–333). Tässä kohtaa Hyrkkänen oli siis ottanut selkeästi seminaarin markkinoijan roolin. Myös Koselleckin puolustautumisen käsittely ja empiirisen tutkimuksen korostaminen olivat tässä kirjoituksessa huomionarvoisia asioita, sillä näin Hyrkkänen ilmensi samalla käsitehistorian erottautumista teoreettisesta kielentutkimuksesta.

Viitteitä Koselleckiin ilmeni myös historialliseen aikaan liittyvistä konteksteista, kun Matti Männikkö arvioi¹⁷³ Mika Mannermaan tulevaisuudentutkimukseen liittyvän teoksen. Mannermaan teoksessa aika oli palautumaton eli tulevaisuuden ja menneisyyden suhde koettiin siinä asymmetriseksi. Tästä aikasymmetrian rikkoutumisesta ja lineaarisen aikakäsityksen muotoutumisesta oli Männikön mukaan ollut paljon tutkimuksia historian puolella, johon Mannermaa olisi voinut hyvin viitata. Männikkö mainitseekin, että ”siitä on olemassa runsaasti tutkimusta, esim. Reinhart Koselleckin tunnettu esitys” (s. 65). Mielenkiintoista tässä viittauksessa

¹⁷¹ HAik 1987, Jorma Kalela: Historiallisen prosessin käsitteellistäminen ja historiallinen aika, 119–127.

¹⁷² HAik 1994, Markku Hyrkkänen: Reinhart Koselleck – sosiaali- ja käsitehistorioitsija, 328–333.

¹⁷³ HAik 1993, Matti Männikkö: arvio Mika Mannermaan teoksesta Evolutionaarinen tulevaisuudentutkimus, 63–66.

Koselleckiin on se, että hänen ”tunnettua esitystään” ei tässä nimetä, vaan lukijan oletetaan ymmärtävän tämä itse. *Vergangene Zukunft* oli siis ainakin jossakin määrin tunnettu aikakäsitysten yhteydessä, kun siihen voitiin verrata 1990-luvun alkupuoliskolla ilman suoraa nimeä.

Jorma Kalela ehdotti myös arvostelussaan¹⁷⁴ Koselleckiin ja *Vergangene Zukunftin* tutustumista. Ilkka Ruohosen teos jäi hänen mukaansa kronikkamaiseksi, joten hänen täytyisi ottaa jatkossa tutkimukseen selkeämmin mukaan historiallinen puoli, josta Kalela neuvoi arvosteltavaansa: ”Lähtökohdaksi ja kommentoinnin kohteeksi riittäisivät keskeiset historiatieteen syntyprosessia koskevat esitykset, alkaen Reinhart Koselleckin ’Vergangene Zukunft’ista” (s. 175).

Koselleckin aikakäsityksiin viittasi myös Ari Kaakisen kirjoitus¹⁷⁵ vuonna 1995, koska tuolloin oli kulunut 200 vuotta Leopold von Ranken syntymästä. Tässä kohtaa Kaakinen viittasi *Vergangene Zukunft* -teoksen 1700-luvun loppua kuvaavaan osaan, lähinnä nk. *Sattelzeitiin*, jolloin historia alettiin nähdä yhtenäisenä prosessina aiemman pirstaleisuuden sijaan (s. 328–329). Samalla Kaakinen kertoi myös teoksen sen pääkohdan, että useat käsitteet kokivat muutoksia kun uusien lisäksi myös vanhoja alettiin tulkita menneisyyden että tulevaisuuden kautta. Kaakisen mielestä Koselleckin teoria historioiden muotoutumisesta yhdeksi päälinjaksi oli liian yksinkertaistava, sillä se ei ottanut huomioon muuttuneita käsityksiä historiaa kohtaan eri aikoina (s. 329). Edeltävistä *Vergangene Zukunftin* viittauksista täytyy kuitenkin huomata se, että niillä ei tarkoitettu suoraan sen sisältämiä kielellisiä näkökulmia vaan lähinnä ajallisuuteen ja ajankäsitykseen keskittyviä keskeisiä kohtia. Toisaalla myös Hayden Whitea käsiteltiin lineaarisen aikakäsityksen yhteydessä¹⁷⁶.

Sussexissa opiskellut Anssi Halmesvirta käsitteli varsin positiivisesti Cambridgen koulukunnan saavutuksia kirjoituksessaan¹⁷⁷, jossa hän arvioi Ideas in Context -sarjassa viimeksi ilmestyneen Daniel Pickin teoksen *Faces of Degeneration*. Kirjoituksensa ingressiosassa hän kuvaili Cambridgen aatehistorioitsijoiden käyttämää menetelmää ”kontekstianalyttiseksi metodiksi”. Samalla hän käytti koulukunnan toiminnasta termejä ”revisio” ja ”revisionistinen koulukunta” (s. 49). Revisiolla hän tarkoitti sitä, että Cambridgen liike toimi vastareaktionä toisen maailmansodan jälkeiseen englantilaiseen aatehistoriaan, jossa historiaa käytettiin puolustamaan senaikaisia poliittisia olosuhteita. Samalla Halmesvirran mielestä ”revisio on ollut monelta kannalta hedelmällinen”, sillä se on tuonut tutkimuksen piiriin aiemmin vähemmän tutkittuja ilmiöitä (s. 49).

¹⁷⁴ HAik 1994, Jorma Kalela: arvio Ilkka Ruohosen teoksesta Purjeet kohti Guineaa, 174–175.

¹⁷⁵ HAik 1995, Ari Kaakinen: Wie es eigentlich gewesen – Leopold Ranken syntymästä 200 vuotta, 322–333.

¹⁷⁶ HAik 1996, Pekka Korhonen: Ajan taitekohdat ja ei-eurooppalaiset vuosisadat, 291–301.

¹⁷⁷ HAik 1991, Anssi Halmesvirta: Rappion merkit uusimman ajan Euroopassa, 49–54.

Esimerkkeinä tällaisista Halmesvirta mainitsi rappion, taantumien ja edistyksen, joihin viitattaessa hän käytti käsitettä ”diskurssi” (s. 50).

Halmesvirta jatkoi käsitteen ”revisio” käyttöä myös vuoden 1991 vastineessaan¹⁷⁸ Heikki Ylikankaan *Mennyt meissä* -teoksen aatehistoriaa kritisoivaa sisältöä kohtaan. Hänen mukaansa Ylikangas oli sivuuttanut ”1960–80-lukujen aatehistorian revision (Skinner, Pocock, LaCapra ym.)”, kun hän oli syyttänyt aatehistorioitsijoita vaikuteanalyysin käytöstä. Halmesvirta kirjoitti Ylikankaalle suoraan päivitetymmän kuvauksen Suomen sen aikaisesta metodologisesta tilanteesta: ”Jopa Suomessa on aika päiviä ymmärretty, että aatehistorian selitykset vasta alkavat ns. vaikuteanalyysin kritiikistä” (s. 360). Halmesvirran vastaus oli siinä mielessä merkittävä, että se peilasi 1990-luvun alun tilannetta – aatehistorioitsija joutui päivittämään poliittisen historian tutkijan käsityksiä silloisista menetelmistä. Kriittisempiä näkökohtia vaikutemallista esiintyi myös muualla. Esimerkiksi Seppo Rytönen kirjoitti arviossaan¹⁷⁹ Hannu Salmen säveltäjä Richard Wagnerin aatemaailmaan liittyvästä työstä, että Salmi ei ollut vakuuttunut vaikutemallista: ”Tekijä asettaa tavoitteekseen Wagnerin aatemaailman rakenteiden analysoinnin, eikä niinkään vaikutushistoriallisen tarkastelun, jota hän kritisoi Quentin Skinnerin ja Markku Hyrkkäsen kirjoituksiin vedoten” (s. 269). Nämä vaikutemallin kritiikit osoittavat jo sen, että 1990-luvun alussa ne olivat tiedostettuja Suomessa, mutta Ylikankaan tapaus huomioiden kaikki tutkijat eivät olleet siitä perillä.

Skinnerin esiintyvyys jäi hieman vähäisemmäksi, mutta toisinaan hänen nimensä tuli ilmi. Tapani Hietaniemi esitti *Foundations*-teoksen pääteesi Intian historiaa käsittelevässä artikkelissaan¹⁸⁰. Hietaniemi vertaili Intian niemimaalla kehittyneitä oppia valtion suojelusta ja varainkäytöstä eurooppalaisille tutumpaan machiavellismiin, jonka yhteydessä hän huomautti Skinnerin havaitsemasta muutoksesta, kun ruhtinaskirjallisuudessa oman aseman ylläpito muuttui valtion ulkoisen ylläpidon taidoksi (s. 311). Toisaalla Pekka Suvanto arvioi¹⁸¹ Päiviö Tommilan historiankirjoituksen historiaan keskittyvän teoksen *Suomen Historiankirjoitus*. Arvionsa lopussa hän esitteli muutamia nimiä, joihin viitataan nykyisin, jotta historiantutkimus menisi eteenpäin ja eriytyisi marxilaisesta traditiosta vähitellen. Suvannon listalla olivat mm. Sigmund Freud, Max Weber, Norbert Elias sekä R. G. Collingwood, mutta myös Foucault ja Skinner (s. 166).

¹⁷⁸ HAik 1991, Anssi Halmesvirta: Tahdonvapaus ja aatehistorian metodi, 356–360.

¹⁷⁹ HAik 1993, Seppo Rytönen: arvio Hannu Salmen teoksesta Die Herrlichkeit des deutschen Namens, 267–270.

¹⁸⁰ HAik 1990, Tapani Hietaniemi: Max Weber, Intia ja hindulaisuuden ’henki’ – nelinkertaisen väärinkäsityksen historia, 304–322.

¹⁸¹ HAik 1991, Pekka Suvanto: arvio Päiviö Tommilan teoksesta Suomen historiankirjoitus, 163–166.

Cambridgen koulukunnan panosta hyödynnettiin myös kirjallisuushistorian alalla, mikä ilmeni Tuomas M. S. Lehtosen keskiajan latinankielistä runoutta tarkastelevassa artikkelissa¹⁸². Tekstien kerrostumisia pitää hänen mukaansa tutkia intertekstuaalisuuden kautta, ja Lehtonen mainitsi historiallisen kirjallisuudentutkimuksen kohdalla esimerkkinä Schneebindin, Rortyn ja Skinnerin toimittaman *Philosophy in History* -teoksen (s. 101–102).

Hallintohistoriankin yhteydessä sivuttiin näitä tutkijoita, kun Seppo Tiihosen hallintohistorian tutkimuksia esittelevässä artikkelissa¹⁸³ vilahtivat niin Skinner (Machiavelli ja hallitsemisen uudet maallisemmat piirteet, s. 314), Koselleck (hallinto 1800-luvun Preussissa, s. 315) kuin Foucault (alistaminen ja hallinnan teoreettinen puoli, s. 315–316). Pocock ja Skinner tulivat esiin myös kun Cambridgessa opiskellut Kustaa Multamäki kirjoitti¹⁸⁴ Algernon Sidneyyn tasavaltalaisista ajatuksista ja niiden vertailtavuudesta Machiavelliin. Foucault'n osalta noteerattiin myös hänen valtakielenkäyttöön liittyvät ajatuksensa.¹⁸⁵

Tuomas M. S. Lehtonen viittasi kirja-arviossaan¹⁸⁶ Brian Stockin esseistä koostuvasta teoksesta mm. Foucault'n ja Paul Ricœurin käsityksiin kielen, tekstin ja historian käsitteistä. Stockia mukaillen hän esitti tekstien olevan aina kunkin ajan tuotteita ja niiden omaavan kompleksisen merkitysrakenteen (s. 342). Arvionsa lopuksi Lehtonen totesi, että Stock on saanut tutkimuksillaan yhdistettyä empiirisen ja teoreettisen työn hyvin yhteen, joten tämä osoittaa ”niiden samanaikaisen harjoittamisen hedelmälliseksi ja intellektuaalisesti jännittäväksi” (s. 344).

Foucault'n diskurssikäsitteen hyödyntämisestä ilmeni myös muita viitteitä. Esimerkiksi Hannu Soikkasen arvostelussa¹⁸⁷ Jari Ehrnroothin työväenliikkeen paikallisyhdistyksistä Soikkanen kirjoitti Ehrnroothin selittävän, miten aate voi muuttua toiminnaksi (s. 178). Teoreettisena lähtökohdانا toimi Foucault'n diskurssin käsite, joita Ehrnroothin sovelluksessa työväenliikkeessä on ollut monella tasolla (s. 179). Soikkasen toteaa Ehrnroothin teoksesta, että ”sekä menetelmiltään että tuloksiltaan se poikkeaa entisistä” (s. 178). Uusi näkökulma sai varautuneen positiivisen vastaanoton, sillä se auttoi näkemään uusia puolia työväenliikkeessä ilman liiallista irtautumista

¹⁸² HAik 1996, Tuomas M. S. Lehtonen: Goliath, satiiri ja sydänkeskiajan murros – Carmina Burana. kulttuurihistoriallisena lähteenä, 99–108.

¹⁸³ HAik 1994, Seppo Tiihonen: Hallintohistorian kehityslinjat, 299–316.

¹⁸⁴ HAik 1996, Kustaa Multamäki: Algernon Sidney, tasavaltalaisuus ja Court Maximus, 205–211.

¹⁸⁵ HAik 1996, Lauri Sivonen: Itsekritiikkikäytäntö Kiinan kansantasavallan aikana, 308–318.

¹⁸⁶ HAik 1990, Tuomas M. S. Lehtonen: arvio Brian Stockin teoksesta *Listening for the Text*, 342–344.

¹⁸⁷ HAik 1993, Hannu Soikkanen: arvio Jari Ehrnroothin teoksesta *Sanan vallassa, vihan voimalla*, 178–180.

lähteistä spekulatioon (s. 180). Foucault'n diskurssianalyysin soveltamisesta historiantutkimukseen jatkoi Voitto Ahonen kirjoituksessaan¹⁸⁸ vuonna 1993. Myös Ahonen viittasi edellä mainittuun Ehrnroothin kirjaan. Ahosen mukaan Foucault'n diskurssianalyysin käyttökohteet olivat siihen asti olleet muualla kuin historiantutkimuksessa, mutta nyt sitä sovellettiin jo historiassa (s. 322). Foucault'n ja Wittgensteinin tarjoamat filosofiset avut ovat hyödyllisiä myös historioitsijoille, mutta toisinaan niitä täytyy jättää myös huomiotta ja palata historioitsijoille tuttuun tekstianalyysiin. Diskurssia voi toki Ahosen mielestä käyttää apuna, kun tarkasteltavana on suuria yhtenäisiä tekstikokoelmia (s. 327). Huomionarvoista oli se, että Ahonen ei viitannut pelkästään Foucault'n diskurssikäsitteeseen, vaan myös mm. hollantilaiseen Teun A. van Dijkkiin (s. 323).

Heikki Lempa oli aloittanut narratiivien ja kertomuksellisuuden käsittelyn jo vuoden 1985 kirjoituksessaan, mutta 1990-luvun puolella tämä aihe laajeni varsinaiseksi debatkiksi. Jorma Kalela oli kirjoittanut jo vuonna 1987 artikkelin historiallisen prosessin käsitteellistämisestä, mutta Koselleckin *Vergangene Zukunft* -teoksen ja Ankersmitin ”Historiography and Postmodernism” -artikkelin aikakäsitykset hän otti mukaansa vuoden 1990 kirjoituksessaan¹⁸⁹ historiallisesta ajasta. Kirjoituksen lopussa Kalela toisti Ankersmitia siteeraamalla, miten menneisyyttä on ajateltava enemmän kuin tutkittava, koska historian merkitykset ovat sen ulkopuolella (s. 56–57). Postmodernismissä kaikki on samanaikaista, joten kaikesta tulee historiaa. Samalla Kalela tosin kritisoi näitä Ankersmitin ajatuksia siitä, että on kestäväntöntä väittää, että ilmiöillä ei olisi lainkaan aikaan sidottuja merkityksiä (s. 57).

Heikki Lempan seuraavassa kirjoituksessa¹⁹⁰ Lempa esitti selkeän vastakkainasettelun Ankersmitin edustaman *postmodernismin* ja mm. Kalelan ja Heikki Ylikankaan edustaman *yhteiskuntahistorian* välille (s. 208). Jälkimmäisen liikkeen edustajista Lempa käytti myös termiä ”revisionistit”, jotka ovat kontekstualismin puolustajia ja nousevat postmodernia liikettä vastaan. Esimerkiksi Kalelan tulkinnoissa postmodernismi hylkäsi ilmiöiden kontekstit. Keskustelu alkoi siis jo erkaantua omaksi haarakseen postmodernismista ja kielellisestä käänteestä. Kalelan kirjoittamassa vastauksessa¹⁹¹ huomautettiin, että narratiivi-keskustelussa käsitteet ovat jääneet epämääräisiksi ja toisinaan filosofien ajatuksia on irrotettu liikaa konteksteistaan (s. 146). Kalela kuvaili myös, että ”[n]arratiivin lingvistikisesti ymmärtäneet tutkijat ovat korostaneet, että historioitsijan esitys on vain tulkinta menneisyydestä” (s. 147). Nämä narratiivin lingvistikisesti ymmärtäneet tutkijat olivat

¹⁸⁸ HAik 1993, Voitto Ahonen: Diskurssi, analyysi ja historia, 322–327.

¹⁸⁹ HAik 1990, Jorma Kalela: Onko historian aika mennyt sijoiltaan?, 39–57.

¹⁹⁰ HAik 1990, Heikki Lempa: Yhteiskuntahistorian umpikuja – Historian unohtettu kerronnallisuus, 208–217.

¹⁹¹ HAik 1991, Jorma Kalela: Narratiivi ei ole kertomus, 146–155.

Kalelan mukaan Ankersmit ja White. He olivat nostaneet esille tärkeitä seikkoja keskustelun kohteiksi, mutta heidän väitteensä historian vertailemisesta kirjallisuuteen olivat vailla pohjaa, koska he ovat ohittaneet perustavia historian epistemologisia piirteitä (s. 150). Kalelan mukaan yleinen keskustelu voikin kääntyä liian helposti ”tarinoiden” ja ”juttujen” suuntaan, kun historioitsijat puhuvat työstään. Aikaa pohtivat narratiivin antropologisesti ymmärtäneet tukijat, Carr, Ricœur ja Rösen, ovat lähestyneet probleemaa toisesta suunnasta (s. 150). Omaan ratkaisunaan Kalela tarjosi argumentointia, joka hänen mielestään kuvaa historiankirjoitusta parhaiten (s. 155). Lempa vastasi¹⁹² puolestaan tähän, että Kalelan tarjoama argumentointi ei kata historiankirjoituksen olemusta. ”Lingvistinen narrativismi”, kuten hän sitä kutsui, ei hänen mukaansa kyennyt selittämään miten historiantutkimuksessa on mahdollista tarkastella muutosta ja liikettä (s. 353, 356). Kokonaisuutena lingvistiksi näyttäytyi tämän keskustelun aikana epäilyttävälle. Mielenkiintoista on se, että vaikka keskustelu alkoi postmodernistiselta pohjalta, se alkoi vähitellen erottautua siitä.

Edellä esiteltyyn keskusteluun osallistui omalla kirjoituksellaan¹⁹³ myös Hannu Salmi, joka otti narraatiivi-keskusteluun anglosaksisen analyyttisen filosofian ja saksankielisen suuntauksen lisäksi mukaan myös ranskalaisen narratologisen tutkimuksen linjan. Salmi käytti myös termiä *puheakti*, mutta hän tarkoitti sillä historiatieteellistä kertomusta, joka poikkeaa muista puheakteista, kuten tervehdyksistä (s. 254). Tässä kohtaa hän myös korosti sitä, miten puheaktin alapuolella olevat *sanottu*¹⁹⁴ ja *sanominen* eroavat toisistaan. Edellisten kanssa samaan keskustelutarjaan voi lisätä kulttuurisemiotiikkaa luotaavan Marko Nenosen kirjoituksen¹⁹⁵, jossa hän käytti hyväksi viitteitä Ankersmitin ja Whiten tuotantoon historian kertomuksellisuutta esitellessään. Narratiivi tai kertomus oli siinä Ankersmitia mukailevasti tapa katsoa menneisyyteen (s. 39).

Mielenkiintoisia näkökulmia narratiivista kuultiin myös itse Ankersmitin suusta, kun vuonna 1997 julkaistiin Kalle Pihlaisen tekemä haastattelu¹⁹⁶ hänen kanssaan. Pihlaisen johdattelemana Ankersmit kertoi holokaustin, massamurhien ja muistomerkkien esimerkkien kautta kielellisen representaation rajoista (s. 363). Totuuden sijaan Ankersmit oli esteettisyyden kannalla, koska totuutta oli hänen mukaansa vaikea löytää historiasta. Kun Pihlainen kysyi narratiivin luonteesta, Ankersmit vastasi sen olevan yksi näkökulma, josta menneisyyttä tarkastellaan; se koostui

¹⁹² HAik 1991, Heikki Lempa: Kertomuksellisuus ja historiallinen esitys, 353–356.

¹⁹³ HAik 1992, Hannu Salmi: Historiatieteellisen kerronnan rakenteesta, 253–260.

¹⁹⁴ ”Sanottu” ja ”sanominen” olivat Salmella myös alkukielellä (énoncé ja énonciation) kaaviossa, jonka Salmi oli ottanut Annette Kuhnilta (s. 255, alaviite 8).

¹⁹⁵ HAik 1997, Marko Nenonen: Idealismin haaste: kulttuurisemiotiikka historiatieteen metodologiana, 35–47.

¹⁹⁶ HAik 1997, Kalle Pihlainen: ”Me historiateoreetikot olemme aivan vaarattomia”, 362–369.

historioitsijan yhteen kokoamista yksittäisistä väitteistä tietyn ilmiön ymmärtämiseksi (s. 363). Haastattelun aikana Ankersmit korosti myös Whiten vaikutusta siihen, miten historiallista totuutta pitäisi etsiä (s. 365). Samalla hän myös puolusti Whitea Arthur Marwickin syytöksiltä. Kokonaisuudessaan haastattelu oli varsin positiivinen, ja Ankersmitin lyhyt ja selkeä tulkinta narratiivista auttoi varmasti lukijoita ymmärtämään sitä aiempaa paremmin.

Myös Juhani Mylly satoi artikkelissaan¹⁹⁷ Whiten tiukasti historiografiseen kehitykseen käyttämällä termiä ”narrativistinen suuntaus”. Termin *lingvistinen* hän korvasi ”retorisella” (s. 47). Samalla Mylly ilmaisi tiukasti, että ei voi hyväksyä Whiten narrativismia ja hänen väitteitään siitä, että vallanpitäjät määrittäisivät sopivan tai totuudenmukaisen puheen. White on siitä huolimatta esittänyt Myllyn mielestä sellaisia hyviä historiografisia kysymyksiä 20 vuotta *Metahistoryn* jälkeen, että niitä ei voi yksinkertaisesti ohittaa. Nämä Whiten kysymykset liittyivät historian asemaan tieteenä, minkä lisäksi varsinainen pääkysymys esiintyi myös Myllyn kirjoituksen otsikossa. Myllyltä löytyi ymmärrystä narrativismia kohtaan menneenkuvauksien laajentamisen yhteydessä, vaikka hän ei sitä itse kannattanutkaan: ”Vaikka narrativistien kiinnittymistä kielenkäyttöön yhteeseen ja tekstipohjaan voi moittia ahtaaksi, heidän lähestymistapansa on toiselta syrjältään avara ja hedelmällinen” (s. 49). Mylly ei myöskään ollut tyytyväinen kontekstien jättämisestä pois: ”Pyrkimys ymmärtää historiasta kertovia tekstejä kontekstittomasti, ikään kuin autonomisina lingvistisinä tuotteina, ei voi tyydyttää kuin formaalis-lingvististä tiedonintressiä” (s. 50). Mylly kuvasi menneenkuvausten kontekstisuutta toteamalla myös, että historia ei ole pelkkää narraatiota, vaan se elää ja puhuttelee ihmisiä jatkuvasti (s. 50). Päätelmässään Mylly totesi historiografisen tutkimuksen tutkivan ”menneenkuvia ja niiden kontekstisuhteita” (s. 50). Myllyn puheenvuorossa näkyi myös selkeitä merkkejä poliittisen historian tutkijan erkaantumisesta postmoderniksi leimautuneeseen kielelliseen suuntaukseen, kun hän epäili narraatiota ja tutkimuksen kääntymistä kontekstittomaksi.

Narratiivin, narraation ja kertomuksellisuuden ympärillä pyöri vuosia keskustelua Ajankohtaisia tutkimuskysymyksiä -osiossa, mutta mitä tästä kokonaisuudessa voi päätellä? Markku Hyrkkänen esitti historianfilosofian ja historian suhdetta käsittelevässä puheenvuorossaan¹⁹⁸ nasevan arvion koko tilanteesta viitaten runsaaseen kansainväliseen keskusteluun: ”Historiallisesta kertomisesta on vaikea kertoa, koska on hyvin työlästä päästä perille edes siitä, mistä pitäisi kertoa” (s. 41). Hyrkkänen referoi samassa kirjoituksessa myös Whiten ja Ankersmitin ajatuksia siitä, että historiaa

¹⁹⁷ HAIK 1997, Juhani Mylly: Mihin suuntaan historiografinen tutkimus?, 47–51.

¹⁹⁸ HAIK 1993, Historiatieteen ja historianfilosofian suhde. Markku Hyrkkänen, 39–53.

pitäisi tarkastella kirjallisuutena. Hyrkkäsen kuitenkin tyrmäsi tämän lähtökohdan, koska jos historialle annetaan tällainen yksittäinen ominaisuus kuin kertomuksellisuus, muut historian ominaisuudet eivät kuitenkaan perustu siihen eikä niitä voi johtaa kertomuksellisuudesta tai millään muulla yhdellä käsitteellä. Edes kertomuksellisuus ei ole hänen mukaansa sellainen metataso, johon kaikki muut historian ominaisuudet liittyisivät (s. 43–44). Hyrkkäsen kirjoitus korostuu jälleen kerran kielellisten käänteiden osalta, sillä tässä merkittävänä kielellisten menetelmien puhujana hän hylkäsi postmodernismin ja sanoutui siitä irti. Eri asia on, ymmärsivätkö muut tätä eroa.

Ankersmit ja White saivat myös toisaalla kritiikkiä, kuten kävi ilmi Merja-Liisa Hinkkasen kirjoituksessa¹⁹⁹, jossa hän referoi ja kommentoi Carlo Ginzburgin *Johtolankoja*-teoksen pääajatuksia. Esille nousi myös se, miten Ginzburgin mielestä Whiten ja Ankersmitin edustama relativismi ”kutistaa äärimuodossaan historiankirjoituksen vain sen tekstuaaliseen ulottuvuuteen ja vie siltä näin sen tiedollisen arvon” (s. 54).

Pasi Ihalaisen kirjoituksessa²⁰⁰ Englannin 1700-luvun uskonnollisen kielenkäytön tutkimuksesta huomautettiin, että käsite *poliittinen* oli varsin horjuva uudella ajalla, koska sitä voitiin käsitellä myös uskonnon ehdoilla (s. 239). Tästä syystä myös vallitsevaa suuntausta eli Cambridgen koulukuntaa oli viime aikoina kritisoitu uskonnollisuuden sivuuttamisesta (s. 242). Esimerkkinä muutoksesta hän kertoi Pocockin uudemmissa tutkimuksista, joissa korostettiin uskonnon ja politiikan läheistä yhteyttä 1600- ja 1700-luvulla (s. 242–243). Kirjoituksensa lopussa Ihalainen kuitenkin huomautti angloamerikkalaisia tutkijoita siitä, että he ovat varsin vähän tehneet varsinaista käsitehistoriallista tutkimusta puhumattakaan niiden vertailusta. Ihalaisen mukaan heillä saattaisi olla siis opittavaa ”esimerkiksi Saksassa pitkälle kehitetyissä käsitehistorian metodeista” (s. 244). Vuosituhannen lopussa nähtiin myös käsitehistorian perinteisempää suuntausta, kun Aira Kemiläisen uudelleenkatseaus²⁰¹ porautui kansan ja kansakunnan käsitteisiin suuriruhtinaskunnan aikoina.

Joan Scott jäi vähälle huomiolle 1990-luvulla. Maria Lähteenmäen arvostelussa²⁰² Joan Scott rinnastettiin (s. 166) Sandra Hardingin ja Yvonne Hirdmanin kanssa kolmeksi suureksi naishistorian tutkijaksi. Myös Pirjo Markkola kirjoitti Scottista englanninkielisessä

¹⁹⁹ HAik 1997, Merja-Liisa Hinkkanen: Carlo Ginzburg – johtolankoja näkymättömään, 51–59.

²⁰⁰ HAik 1998, Pasi Ihalainen: Yksityistyneen uskonnollisuuden maa vai toinen Israel, 235–244.

²⁰¹ HAik 1999, Aira Kemiläinen: Korotettuna kansakuntien joukkoon – 1809 ja 1899, 102–113.

²⁰² HAik 1996, Maria Lähteenmäki: arvio Marianne Liljeströmin teoksesta *Emanciperade till underordning*, 265–267.

kirjoituksessaan²⁰³ vuonna 1997. Hän viittasi Scottin kuuluisaan ”Gender”-artikkelin sisältöön tähän tapaan: ”According to her well-known definition, gender is besides ‘a constitutive element of social relationships based on perceived differences between the sexes’, also ‘a primary way of signifying relationships of power’”²⁰⁴ (s. 158). Muuten hän kommentoi Scottin teorioita vain sanomalla, että tutkijoiden täytyy todella kiinnittää enemmän huomiota *genderin* käsitteeseen ja sen mahdollisiin tarkoituksiin (s. 157).

Osana uudenlaista historian näkökulmaa esiteltiin semiologisia merkkejä Vuokko Lepistön ja Marko Nenosen kirjoituksessa²⁰⁵ vuonna 1991. Tässäkin kirjoituksessa sivuttiin kielen merkitystä, sillä kielellä ja puhunnalla oli suuri ero; edellinen oli sosiaalista ja yleistä, jälkimmäinen taas yksilöllistä ja kunkin omassa käytössä. Heidän mukaansa kieli paikallistui myös aina tiettyyn aikaan ja yhteisöön, joten se tuo uusia piirteitä esiin (s. 339). Lisäksi he muistuttivat lopuksi, että semiologiset merkit eivät ole kiinnittyneitä pelkästään kieleen ja teksteihin, vaan sellaisina voi tulkita mm. rituaaleja (s. 340). Semiotiikka on toisaalta jo oma metodologinen keskustelunsa, joten en mene siihen tätä pidemmälle.

5.3 2000–2005: vanhoja käännteitä uusin silmin

2000-luku alkoi *Historiallisessa Aikakauskirjassa* heti Matti Peltosen 1990-luvun historianteoreettista keskustelua kuvaavalla kirjoituksella²⁰⁶, jossa hän arvioi kuusi uutta teoriakirjaa tältä rintamalta. Yhdeksi pääteemaksi hän nosti heti alussa ”äärirelativistisen” Whiten ajattelussa tapahtuneet muutokset, kun hän ei suhtautunut historian narratiivisuuden ja konstruktion yhtä jyrkästi kuin *Metahistoryssa* (s. 203–204). Whiten sillanrakentamista historianfilosofian ja historiantutkimuksen välillä Peltonen kuvasi ”realistiseksi käännteeksi”. Silti hän jäi kaipaamaan Whitelta tarkempia selityksiä hänen tropologisesta tietoteoriastaan eli narratiivien muotorakenteiden alkuperästä. Ankersmit oli yrittänyt Peltosen mukaan auttaa Whitea puhumalla trooppien ohi pääsemisestä suoraan menneisyyteen, mutta tämä tulkinta ei vakuuttanut Peltosta (s. 205). Foucault’ta Peltonen kommentoi siten, että hänen mielestään hänen tuotantonsa ja menetelmänsä on puristettu diskurssianalyysin käsitteeseen, joka on varsin mitäänsanomaton eikä tee oikeutta

²⁰³ HAik 1997, Pirjo Markkola: Constructing and Deconstructing the ‘Strong Finnish Woman’, 153–160.

²⁰⁴ ”Hänen hyvin tunnetun määritelmänsä mukaan sukupuoli on paitsi ’sukupuolten välillä koettuihin eroihin perustuva sosiaalisten suhteiden konstitutiivinen elementti’, myös ’ensisijainen valtasuhteiden ilmentäjä’”.

²⁰⁵ HAik 1991, Lepistö & Nenonen: Semioottinen näkökulma, 332–340.

²⁰⁶ HAik 2000, Matti Peltonen: Kieli, kulttuuri ja arki, 203–211.

Foucault'n metodien monipuolisuudelle (s. 208). Tässäkin puheenvuorossa oli siis havaittavissa diskurssianalyysin liiallista assosioitumista pelkästään Foucault'hon. Peltonen esitteli lisäksi varsin paljon Whiten ja tropologian koulukunnan kritiikkiä, mm. Ginzburgilta, jonka mielestä kieli ei tukahduta historiantutkimusta vaan mahdollistaa sen (s. 211).

2000-luvun keskustelussa esiintyi Machiavelli-tutkimuksen päivitys Paul-Erik Korvelan kirjoituksessa²⁰⁷ sekä Ari Helon artikkelissa²⁰⁸ republikanismin olemus. Näillä molemmilla aloilla sekä Pocock että Skinner ovat olleet vahvasti esillä, minkä lisäksi molemmat kirjoittajat olivat tehneet väitöskirjansa angloamerikkalaisessa tutkimuskulttuurissa. Kielen merkitystä Korvela arvioi kertomalla, että hiljattain tutkimus Machiavellin osalta on painottanut kielenkäyttöä ja retoriikkaa. Esimerkiksi Skinnerin hän esitti käsitteisiin keskittyvänä tutkijana, joka on mm. sanonut *virtún* käsitettä kääntämättömäksi (s. 270, 272). Helo taas kutsui Pocockin *The Machiavellian Moment* -teosta anglosaksisen poliittisen tradition klassikotutkimukseksi. Helo ilmensi kielen merkitystä termillä ”kielipeli”, josta hän esitti esimerkkinä amerikkalaisten republikaanien tapainturmelusta koskevan kielenkäytön (s. 56, 59).

Uudella vuosituhanella joissakin kirjoituksissa näkyi jo selvästi se, miten englantilainen tutkimus ja saksalainen käsitehistoria olivat nousseet aatehistorian tutkimussuuntauksien eturintamaan. Esimerkiksi Tuomas M. S. Lehtonen kuvasi kirja-arviossaan²⁰⁹ kokoelmateoksen kirjoittajia siten, että heidän ”tutkimusotteessa näkyvät ennen kaikkea angloamerikkalaisen ’intellektuaalisen historian’ (intellectual history) pyrkimys asettaa tutkimuskohde selkeästi oman aikansa kontekstiin ja tulkita filosofiset, tieteelliset ja muut aatteelliset tekstit myös vastauksina aikalaisyhteiskunnan haasteisiin, siis ei pelkästään filosofisiin tai tieteellisiin kysymyksiin” (s. 94). Toinen kirjoittajiin vaikuttanut suuntaus, *Begriffsgeschichte*, puolestaan oli Lehtosen mielestä käsitehistoriaa, jossa ”seurataan erilaisten ennen kaikkea poliittisten ja yhteiskunnallisten käsitteiden historiallista syntyä” (s. 94).

Myös Pasi Ihalainen nosti esiin Skinnerin ja Koselleckin väliset erot, kun hän arvioi²¹⁰ Markku Hyrkkäsen teoksen *Aatehistorian mieli*. Hyrkkänen oli Ihalaisen mielestä kääntänyt onnistuneesti Koselleckilta ottamansa lainaukset ja selittänyt ansiokkaasti tämän ajatuksia käsitteiden ja

²⁰⁷ HAik 2002, Paul-Erik Korvela: Viimeaikaisesta Machiavellin tutkimuksesta, 269–278.

²⁰⁸ HAik 2000, Ari Helo: Lyhyt oppimäärä republikanismista, 56–60.

²⁰⁹ HAik 2002, Tuomas M. S. Lehtonen: arvio Timo Joutsivuon ja Heikki Mikkelin toimittamasta teoksesta *Renessanssi ja tiede*, 94–96.

²¹⁰ HAik 2003, Pasi Ihalainen: arvio Markku Hyrkkäsen teoksesta *Aatehistorian mieli*, 199–203.

todellisuuden vuorovaikutuksesta. Myös Hyrkkäsen tulkinnat Skinnerin ”puhetekojä korostavan metodologisen ajattelun ydinkohdista” oli arvioijan mukaan erinomaista (s. 201, 202). Saksalaisen käsitehistorian ja Cambridgen koulukunnan välistä jännitettä olisi voinut tosin korostaa, vaikka Kari Palonen juuri samaan aikaan olikin keskittymässä juuri siihen omissa tutkimuksissaan. Skinner soveltui Ihalaisen mukaan parhaiten jonkun yksittäisen ajattelijan tutkimiseen kuin kollektiivisempaan käsittelyyn. Ihalainen kritisoi myös laajoja käsitesanakirjoja ja olisi nähnyt enemmän monografioita ja käsitteiden karsimista, minkä voi tulkita kritiikiksi Koselleckia kohtaan, koska hän on tunnettu vähistä monografioistaan ja laajojen sanakirjasarjojen toimittajana (s. 202). Arvostelussaan Ihalainen totesi Skinneristä myös, että hän on ”aatehistorian valovoimaisin nimi” (s. 203), joten Skinner oli tämän perusteella hyvin pinnalla 2000-luvun alussa.

Ihalainen selvitti Skinnerin ja Koselleckin eroja myös pitkässä arviossaan²¹¹ *Käsitteet liikkeessä* -teoksesta, jossa pohdittiin eräiden avainkäsitteiden merkitysten muutoksia. Jo arvion otsikko (”Uraauurtava käsitehistoriallinen tulkinta Suomen poliittisesta kulttuurista”) kertoi teoksen herättämästä positiivisesta reaktiosta. Ihalainen toivoikin, että tällainen artikkelikokoelma sysäisi myös suomalaista käsitetutkimusta jatkossa eteenpäin (s. 409). Ihalaisen mukaan ”koselleckilaista” ja ”skinneriläistä” lähestymistapaa on yhdistelty konkreettisella tavalla lähinnä vain Alankomaissa, joten näiden yhteensovittamista kaivattiin selkeästi lisää. Myös käsitehistorian filosofisiin ongelmiin, kuten kielen ja todellisuuden suhteeseen, kielen suhteesta ajatteluun tai kielen rakenteiden kuvaamiseen, viitattiin (s. 410). Laaja käsitehistorian filosofisten ongelmien käsittely kertoi siitä, miten kielen kautta tapahtuva tutkimus oli vakiinnuttanut jo asemansa ja miten moniulotteisesti sitä käsiteltiin uuden vuosituhannen alussa.

Käsitteet liikkeessä -teos oli merkittävä kielellisen käänteen saavutus kansallisella tasolla, joten sitä voi pitää selkeänä läpimurtona kohti 2000-luvun menetelmiä, johon myös valtio-oppi on toisinaan liittynyt. Eräs 2000-luvulla selkeästi esille noussut teema oli juuri se, että myös varsinaisen historian tutkimuksen ulkopuolelta osallistutaan kielelliseen ja käsitteelliseen tutkimukseen. Esimerkiksi *Käsitteet liikkeessä* ei sisältänyt pelkästään historian tutkijoiden vaan myös filosofien, kielentutkijoiden ja yhteiskuntatieteilijöiden artikkeleita. Yksi heistä oli Kari Palonen, joka on tutkinut käsitteiden poliittisuutta yhteiskuntatieteiden lähtökohdista käsin ja myös hän kirjoitti²¹² *Historialliseen Aikakauskirjaan* vuonna 2004 poliittisen elämän ja sen teoretisoinnin suhteesta. Tuon kirjoituksen Palonen aloitti siteeraamalla Skinnerin *Foundations*-teoksen alkupuheessa

²¹¹ HAIK 2004, Pasi Ihalainen: arvio Matti Hyvärisen et al. toimittamasta teoksesta *Käsitteet liikkeessä*, 408–417.

²¹² HAIK 2004, Kari Palonen: Poliittinen ajattelu politiikan ulottuvuutena, 80–89.

esiintynyttä ajatusta siitä, että poliittinen elämä itse asettaa suurimmat kysymykset politiikan teoreetikoille ja näiden vastausten joukosta nousevat kilpailevat kiistakohdat. Poliittinen elämä edeltää siis poliittista ajattelua ja Palonen piti tätä lähtökohtaa niin tärkeänä, että hän kutsui sitä ”skinneriläiseksi kumoukseksi”, kuten oli tehnyt jo aiemmin Skinneriä käsittelevässä kirjassaan (s. 80). Palonen myös politisoi Skinnerin ajatuksia, kun hän pääsee kielen merkitykseen ja Skinnerin vanhan aatehistorian haastamiseen: ”Kielellisen toiminnan perspektiivi, joka yhdistää käsitteiden revisiot akuutteihin kiistakysymyksiin poliittisten tapahtumien ympärillä, sekä ilmeinen sympatia häviäjien historialle, viittaavat Skinnerin tapaan lukea ajattelun historiaa poliittisesti. Tämä näkökulma sävyttää Skinnerin koko myöhempääkin tuotantoa” (s. 85). Vaikka Palonen puhui tämän lisäksi myös puheaktiteoriasta ja käsitehorisontista (s. 82), ei hän kuitenkaan keskittynyt kovinkaan paljon varsinaiseen kielen kautta tapahtuvaan tutkimukseen.

Valtiotieteiden puolelta myös Jussi Kurunmäki jatkoi²¹³ heti samassa numerossa aiheesta, kun hän arvioi Palosen Skinner-kirjaa ja sitä kautta myös Skinnerin merkitystä. Kurunmäki nosti Skinnerin metodologiaa lyhyesti esitellessään tutut teemat melkein suoraan ”Meaning and Understanding” -artikkelista: tekstin tuottamiseen liittyvien merkitysten selvityksessä tärkeintä oli selvittää sen intentio, mikä tapahtuu aikalaiskeskustelun rekonstruoimisen pohjalta (s. 91). Kurunmäen mukaan Palonen oli kirjassaan myös korostanut sitä, että tekstien ymmärtäminen tapahtuu retorisen analyysin avulla: ”kielen resurssien käytön tutkiminen on käytännössä retoriikan tutkimista” (s. 92). Palosen mukaan Skinnerin voi myös laskea käsitehistorioitsijaksi hänen puheaktien ja retoristen tutkimustensa kautta (s. 92). Saksalaisen, etunenässä Koselleckin edustaman, käsitehistorian ja Skinnerin metodologiset erot Kurunmäki näki tällä tavalla: ”Selvää on, että siinä missä saksalainen käsitehistoria on ollut kiinnostunut pitkäkestoisista yhden käsitteen muutoksien analysointiin keskittyneistä analyyseista, Skinnerin tutkimukset ovat kohdistuneet lyhytkestoisiin käsittemuutosten retorisiin analyyseihin” (s. 92).

Edellä mainituista kirjoituksista voi tehdä ainakin yhden johtopäätöksen, vaikka myös valtiotieteet ottivat osaa keskusteluun; Koselleckin ja Skinnerin lähestymistavat olivat sen verran vakiintuneita, tunnettuja ja henkilöihin kiinnittyneitä, että niistä puhuttiin jo ”koselleckilaisena” ja ”skinneriläisenä” menetelmänä. Nämä kaksi suuntausta olivat sen verran edellä muita, että niiden valtavirtaistuminen näkyi eräällä tavalla jo *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilla aatehistorian puolella.

---

²¹³ HAIK 2004, Jussi Kurunmäki: Käsitteiden venyttämisestä, 90–93.

Vuonna 2003 *Historiallisen Aikakauskirjan* ensimmäinen numero oli samalla kertaa sekä juhlanumero 100-vuotiaan lehden kunniaksi että myös teemanumero, jonka kirjoitukset kuvasivat historiantutkimuksen ja sen osa-alueiden senhetkistä tilannetta Suomessa. Tämä numero kannattaa huomioida sellaisenaan, sillä seitsemässä²¹⁴ sen historiankirjoitusta käsittelevässä kirjoituksessa esiintyi viittauksia kielellisiin käännteisiin. Näistä mielenkiintoisin oli päätoimittaja Juha Sihvolan historiallista tietoa käsitelleessä kirjoituksessa esiintynyt uudelleentulkinta Skinnerin ”Meaning and Understanding” -artikkelin pääajatuksista: ”Quentin Skinnerin 1960-luvun lopussa esittämää anakronismisääntöä uudelleen tulkiten voisi sanoa, että tulkinta on ei-anakronistinen silloin, kun historiallisen toimijan ei väitetä tarkoittaneen, sanoneen tai tehneen sellaista, mitä hän ei käytössä olevan lähdeaineiston perusteella rakennetun historiallisen kontekstin valossa todennäköisesti olisi voinut tarkoittaa, sanoa tai tehdä tai hyväksyä kuvaukseksi tarkoittamisistaan, sanomisistaan tai tekemisistään” (s. 39). Samassa numerossa ollut Pirjo Markkolan kirjoitus oli 2000-luvun ainoa hieman pidemmän Scottin esittelyn sisältävä artikkeli. Markkola mainitsi kyseisessä kohdassa edelleen Scottin määrittäneen sukupuolen paitsi sosiaalisia suhteita konstituivaksi elementiksi myös valtasuhteiden ilmaisutapana (s.61).

Sihvolan kirjoituksen valossa Skinner ja hänen ”Meaning and Understanding” -artikkelinsa ovat edelleenkin viittausten kohteena 2000-luvun alussa. Samoin Markkola oli palannut Scottin teoreettisille alkulähteille, kun hän selosti ”Gender”-artikkelin pääajatuksia, joten 2000-luvulla palattiin edelleen vanhoihin ja kuuluisiin artikkeleihin. Tämän numeron kirjoituksista voi päätellä myös sen, että kielelliset käännteet olivat jo selvästi vakiinnuttamassa paikkaansa historiantutkimuksessa tai ainakin niistä puhuttiin vähintään ohimennen jo monella historiantutkimuksen osa-alueella, vaikka niistä puhuja ei välttämättä edustanut kielellisiä käännteitä tai kielen kautta tapahtuvaa tutkimusta.

Kielellisiin käännteisiin viitattiin myös, kun valtiotieteilijä Heino Nyysönen arvosteli²¹⁵ Jorma Kalelan tunnetun teoksen *Historiantutkimus ja historia*. Tästä käännteestä Nyysönen käytti myös termiä ”retorinen käänne” (s. 199). Historiantutkimuksen retorinen luonne oli hänen mukaansa kuitenkin jäänyt puuttumaan Kalelan kirjasta ja Kalela oli esittänyt myös ns. postmodernismin liian

²¹⁴ HAik 2003, Pauli Kettunen: Historian poliittisuus ja kansallinen katse, 9–21; HAik 2003, Ilkka Niiniluoto: Historia tiedeyhteisössä, 25–31; HAik 2003, Juha Sihvola: Historiallisen tiedon kasvu ja edistys, 32–41; HAik 2003, Anne Ollila: Kulttuurihistorian houkutukset, 42–52; HAik 2003, Pirjo Markkola: Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet, 53–63; HAik 2003, Marja Jalava: Psykologia suomalaisen historiantutkimuksen kentässä, 64–76; HAik 2003, Tuomas M. S. Lehtonen: Jukka Relanderin haastattelu, 175–181.

²¹⁵ HAik 2001, Heino Nyysönen: arvio Jorma Kalelan teoksesta *Historiantutkimus ja historia*, 199–201.

yksioikoisesti eräänlaisina historian vastustajina. Nimenomaan postmodernistit olivat Nyysösen mielestä vieneet historiaa eteenpäin viime aikoina mm. uusien kysymystenasettelujen kautta (s. 200–201). Nyysösen arvostelu kuuluu taas siihen sarjaan, jossa yhteiskuntatieteilijät ottivat osaa keskusteluun *Historiallisessa Aikakauskirjassa*.

Tuoreista kielellisiä menetelmiä käyttävistä tutkimuksista esimerkiksi Pasi Ihalaisen väitöskirja sai erittäin positiivisen arvion²¹⁶, kun vastaväittäjä G. M. Ditchfield kertoi sen olevan erinomainen avainkäsitteiden analyysi. Tutkimuksessa tarkasteltiin ajan mittaan tapahtuneita muutoksia käsitteissä, unohtamatta niiden uskonnollista ja poliittista taustaa (s. 83–84). Tällaisen työn arviointi osoitti jo selkeitä merkkejä siitä, miten poliittinen historia ja kielen tutkiminen ovat yhdistyneet tutkimusnäkökulmaksi asti Suomessa. Uudemmasta tutkimuksesta voi mainita esimerkiksi kuvien²¹⁷ tutkimisen propagandan yhteydessä sekä etnologian parista tulevan kollektiivisen muistin²¹⁸ tarkastelun rituaalisen kuoleman kautta. Tällaiset kirjoitukset kielivät jo uudempien kielellisten käänneiden, kuten visuaalisen tai spatiaalisen käänneiden hiljaisesta tulosta kielentutkimuksen puolelta kohti historiantutkimusta.

---

²¹⁶ HAik 2000, G. M. Ditchfield: arvio Pasi Ihalaisen teoksesta *The Discourse on Political Pluralism in Early Eighteenth-Century England*, 83–86.

²¹⁷ HAik 2003, Sinikka Wunsch: *Lupa vihata – propaganda ja viholliskuvat mielipiteen muokkaajina konfliktitilanteissa*, 263–276.

²¹⁸ HT 2005, Jocelyn Parot: *Haudatut muistot – Anamneesi sisällissodan ja siirtolaiskarjalaisuuden polttopisteessä*, 497–505.

6. Kielelliset käänteet *Historisk Tidskrift*issä

6.1 1970- ja 1980-luku: harvoja viittauksia

Historisk Tidskriftin viitteet varsinaisiin kielellisiin käänteisiin jäivät etenkin 1970-, mutta myös 1980-luvulla vähälle, sillä kirjoituksissa mainittiin ohimennen Skinnerin nimi²¹⁹ tai lähdekritiikin käsittelyn yhteydessä Arthur Danton *Analytical Philosophy of History* -teos²²⁰. Thorsten Nybom kirjoitti 1980-luvun alusta alkaen useita kirjoituksia uudesta saksalaisesta historiankirjoituksesta, joissa hän välillä viittasi myös Koselleckiin²²¹. Näissä kirjoituksissa Koselleckin nimi tuotti kirjoitusasultaan vielä vaikeuksia hänelle, sillä edellisessä kirjoituksessa se esiintyi muodossa ”Kosellek” (s. 215) ja jälkimmäisessä joko muodossa ”Kosellek” (s. 116, 117) tai ”Kossellek” (s. 120, 121). Tällainen nimiasun horjuvuus kieli siitä, että tutkija on kyllä noteerattu, mutta hänen nimensä ei ole vielä niin tunnettu, että se kirjoitettaisiin oikein. Toisaalta *Historiallisessa Aikakauskirjassakin* Koselleckin nimi esiintyi 1980-luvun loppupuolella kerran muodossa ”Rainer Koselleck”²²², joten kirjoitusvirheitä esiintyy toisinaan eikä niihin välttämättä kannata kiinnittää sen enempää huomiota.

Koselleckin nimi alkoi vakiinnuttaa asemaansa vuonna 1987, kun Lennart Lundmark arvioi²²³ hänen *Vergangene Zukunftinsa* englanninkielisen käännöksen, *Futures Past* -teoksen. Heti aluksi Lundmark totesi, että *Vergangene Zukunft* oli jäänyt huomiotta *Historisk Tidskrift*issä, mutta Koselleckiin tulisi kiinnittää viimeistään nyt huomiota. Englanninkielinen käännös hänen teoksestaan tulisi saamaan keskeisen sijan ja eräänlaisen standardityön roolin jatkossa. Lundmark esitteli lyhyesti *Geschichtliche Grundbegriffen* toimintaa ja kertoi sen keskeisestä käsitteiden semanttisia muutoksia tutkivasta otteesta. Erityisen tärkeää arviossa oli se, että Koselleckin aikakäsityksestä kertoessaan Lundmark käytti Koselleckin termejä ruotsalaisittain: ”erfarenhetsrum” (*Erfahrungsraum*, kokemustila) ja ”förväntningshorisont” (*Erwartungshorisont*, odotushorisontti). Lundmark esitti erittäin positiivisen arvion Koselleckista, sillä teoksessa oli hänen mukaansa onnistuttu yhdistämään teoria ja käytäntö erinomaisella tavalla. Hänen mielestään

²¹⁹ HT 1971, Pia Sovio: Historiallinen Aikakauskirja 1970, 320–322; HT 1989, Lars Magnusson: arvio Rolf Torstendahlin ja Thorsten Nybomin toimittamasta teoksesta *Historievetenskap som teori, praktik, ideologi*, 257–262.

²²⁰ HT 1973, Göran B. Nilsson: Om det fortfarande behovet av källkritik, 173–211; HT 1973, Göran Hermerén: *Historiska förklaringar*, 212–238; HT 1989, Bo Stråth: *Historia som samhällsvetenskap*, 201–206.

²²¹ HT 1982, Thorsten Nybom: *Emancipatorisk historieforskning*, Förbundesrepubliken Tyskland, 202–216; HT 1984, Thorsten Nybom: arvio Ragnar Björkin teoksesta *Den historiska argumenteringen*, 112–124.

²²² HAik 1988, Hannes Saarinen: *Saksalaiset aikakauskirjat*, 156–159.

²²³ HT 1987, Lennart Lundmark: arvio Reinhart Koselleckin teoksesta *Futures Past*, 286–290.

Futures Past olisi sopinut jokaiselle historioitsijalle, koska se käsitteli tärkeällä tavalla historiakäsitteen sisältöä ja laajensi myös nykyajan historian tutkijoiden itseymmärrystä (s. 286–287). Lundmarkin asennoituminen ja arvion konteksti vahvistaa osaltaan tutkimuskirjallisuudessa mainitun ruotsalaisen tutkimuksen etäännyttämisestä saksalaisesta – vasta englanninkielinen käännös Koselleckin teoksesta teki siitä tarpeeksi relevantin, jotta sitä käsiteltäisiin.

Samoin Lundmark oli asialla, kun hän 1980-luvun viimeisessä vuosikerrassa kirjoitti historiallisesta ajasta²²⁴ ja esitteli uudelleen Koselleckin ajattelun pääpiirteitä. Tämä kirjoitus pohjautui hyvin pitkälti samoihin teemoihin kuten hänen edellä mainittu arvostelunsa, sillä Lundmark kertoi Koselleckin *Vergangene Zukunftissa* korostaneen menneisyyden merkitystä ja tehneen eron kokemustilan ja odotushorisontin välillä. Lundmark jatkoi ruotsiksi kääntämiensä Koselleckin termien käyttöä, sillä ”erfarenhetsrum” ja ”förväntningshorisont” esiintyivät myös tässä kirjoituksessa. Koselleckia mukaillen hän esitti koetun menneisyyden ja odotuksia herättävän tulevaisuuden välillä olevan jännite (s. 505). Lundmarkin kääntämät ja käyttämät ruotsinkieliset termit ”erfarenhetsrum” ja ”förväntningshorisont” jäivät elämään tuleviin Koselleckia käsitteleviin kirjoituksiin²²⁵.

1970- ja 1980-luvut olivat muuten varsin hiljaista aikaa, mutta toisin kuin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*, Koselleckin *Vergangene Zukunft/Futures Past* oli arvioitu ja otettu positiivisesti vastaan. Keskustelua riitti muuten menetelmistä ja lähdekritiikistä, mutta varsinaista keskustelua kielestä ei syntynyt. 1990-luvulla tilanne muuttui selvästi.

6.2 1990-luku: kieli keskeisemmäksi

1990-luku alkoi *Historisk Tidskriftissä* laajalla Henrik Berggrenin ja Lars Trägårdhin artikkelilla²²⁶, jossa he esittelivät sellaisia ulkomaisia historiantutkijoita, jotka olivat töissään ottaneet lähtökohdakseen kielen merkitykseen paneutumisen. Jatko-opiskelijoilla Berggrenillä ja Trägårdhilla oli kaksi tarkoitusta artikkelinsa suhteen: toisaalta esitellä ulkomaista tutkimusta ja toisaalta esittää oma ohjelmajulistus ruotsalaisille tutkijoille (s. 358). Kielellisen ja käytännöllisen

²²⁴ HT 1989, Lennart Lundmark: *Historisk tid*, 496–515.

²²⁵ Ks. esim. seuraavissa alaluvuissa käsiteltävät HT 1990, Henrik Berggren & Lars Trägårdh: *Historikerna och språket – teoretiska ambitioner och praktiska begränsningar*, 357–375 ja HT 2000, Lars Berggren: *arvio Göran Salmonssonin teoksesta Den förståndiga viljan*, 277–284.

²²⁶ HT 1990, Henrik Berggren & Lars Trägårdh: *Historikerna och språket – teoretiska ambitioner och praktiska begränsningar*, 357–375.

historiantutkimuksen yhdistävinä tutkimusotteina he esittelivät Foucault'n vallan ja kielen suhteen (s. 358–361), Robert Darntonin ja William Sewellin kielen kulttuurin ilmentäjänä (s. 362–364), Gareth Stedman Jonesin poliittisen kielenkäytön (s. 364–366), Lynn Huntin uuden poliittisen kulttuurin muotoutumisen Ranskan vallankumouksen jälkeen (s. 366–368) sekä Reinhart Koselleckin näkemyksen kielen ennakoimasta tulevasta (s. 369–372). Juuri Koselleckin otteesta he pitivät kaikkein eniten, koska käsitteet oli heidän mielestään otettava tarkemmin jatkossa poliittisessa historiassa huomioon. Berggren ja Trägårdh halusivat rakentaa siltaa filosofian, lingvistiikan, antropologian ja historiantutkimuksen välille ja hälventää ennakkoluuloja, koska kieli tulisi selvästi nähdä myös historiassa ongelmallisena ja korostaa keskeisiä käsitteitä. Koselleck oli onnistunut teorian ja käytännön yhdistämisessä sen takia, koska hänen kysymyksenasettelunsa oli tiukasti historian omista lähtökohdista kumpuava (s. 373). Koselleckin huomioimisen lisäksi merkittävää tässä kirjoituksessa oli se, että kielellinen käänne assosioitui Foucault'hon. Positiivinen suhtautuminen Koselleckin menetelmiin ja kieleen toisaalta viittaa siihen, että käänne myös siihen suuntaan on tuloillaan.

Koselleckin käsittely jatkui 1990-luvun alussa myös Lennart Lundmarkin kirjoituksissa, varsinkin ajan roolia²²⁷ käsiteltäessä. Myös Håkan Thörn otti Koselleckin kautta osaa²²⁸ tähän keskusteluun, lähinnä Koselleckin pitkäaikaisten termien kuten *valtakunta* ja niiden muutosten esittelyllä. Torbjörn Nilssonin mukaan²²⁹ Koselleck alkoi olla jo sellainen tutkija, johon oman alan tutkijoiden oli ”pakko” viitata töissään (s. 52). 1990-luvulla Koselleck alkoi siis todella vakiinnuttaa asemaansa Ruotsissa.

1990-luvulla *Historisk Tidskriftissä* viittaukset Scottiin ja hänen kielenkäyttöön perustuvaan *gender*-teoriaan olivat useasti esillä. Scottin esseekokoelma *Gender and the Politics of History* vuodelta 1988 oli Monika Edgrenin arvostelussa²³⁰ vuonna 1991. Tiiviin esseiden ja käsitteiden konstruomien suhteiden esittelyn (s. 616–618) jälkeen Edgren kirjoitti arvionsa lopussa myös omista tuntemuksistaan Scottin teosta kohtaan. Scottin otetta hän kuvasi ”poststruktuuriseksi”, ja vaikka Scottin teos oli hänen mukaansa hyvin ajatuksia herättävä, hän epäröi tätä otetta, jossa diskurssi ja dekonstruktio toimivat vallan ja ajatusrakenteiden rakentajana. Scott oli kuitenkin onnistunut Edgrenin mielestä löytämään dialektiikan kielen ja todellisuuden välille (s. 619).

²²⁷ HT 1991, Lennart Lundmark: Tiden, uret och kronologierna, 43–58.

²²⁸ HT 1994, Håkan Thörn: Modernitet och ”revolution”, 44–79.

²²⁹ HT 1997, Torbjörn Nilsson: Historielöshet på hemmaplan – om historiegrafi och andra glömda traditioner, 46–60.

²³⁰ HT 1991, Monika Edgren: arvio Joan Scottin teoksesta *Gender and the Politics of History*, 616–619.

Epäröivä asenne kieli kuitenkin vielä olemassa olevista ennakkoluuloista kielellistä tutkimusta kohtaan.

Myös Scottin työväestön historiaan soveltama metodi havaittiin, esimerkiksi Lars Edgrenin ja Anders Florénin artikkeleissa²³¹. Florénin mukaan brittiläinen työläisten historia oli ollut sokea sukupuolisuutta kohtaan ennen Scottin kritiikkiä (s. 482). Scottin kieliteoreettista lähestymistapaa kutsuttiin tässäkin yhteydessä ”poststrukturalistiseksi”, kuten mm. Edgren ja Birgit Petersson²³² tekivät kirjoituksissaan. Hyvän esimerkin Scottin näkyvyydestä ilmensi se, että numero 4/1992 oli naishistorian teemanumero, jonka kolmessa kirjoituksessa²³³ viitattiin suoraan Scottiin ja hänen *gender*-teoriaansa. Lisäksi eräässä saman numeron kirjoituksessa²³⁴ oli todennäköisesti myös Scottin ajatuksia hyödyntävä käsitekeskustelu, vaikka hänen nimeään tai suoraa viittausta mihinkään hänen tutkimuksistaan ei siinä ollutkaan.

1990-luvun puolivälissä Skinner alkoi näkyä aiempaa enemmän *Historisk Tidskriftin* sivuilla. Vuonna 1994 häneen viitattiin Machiavellin tutkimusta käsittelevässä artikkelissa²³⁵ ja sosiologi Sven Eliaeson kuvaili²³⁶ Skinneriä eniten diskursiivisia käytäntöjä (”diskursiva praktiker”) tutkivaksi historioitsijaksi kansainvälisessä keskustelussa. Eliaeson kuvaili Skinneriä paitsi historioitsijaksi myös valtiotieteilijäksi. Lisäksi hänen mukaansa Skinner on huomattu Ruotsissa vasta suhteellisen myöhään ja silloinkin lähinnä aatehistorioitsijoiden ja valtiotieteilijöiden joukossa. Samalla Eliaeson viittasi kahteen Ruotsissa siihen mennessä kirjoitettuun kirja-arvosteluun Skinneristä (s. 429, 430). Eliaesonin käyttämä ”diskursiivisten käytäntöjen” käsite oli mielenkiintoinen näkökulma Skinnerin menetelmistä, sillä Skinner itse ei välttämättä olisi sanonut asiaa tuolla tavalla. Eliaeson sosiologina lähinnä sovelsi Skinnerin näkökulmia uudella tavalla.

Varsinainen pitkä artikkeli Skinneristä ja hänen tutkimuksistaan ilmestyi valtiotieteen jatko-opiskelija Jacob Westbergin kirjoittamana²³⁷ vuonna 1998. Westberg esitti aluksi tiiviin paketin Skinnerin painotuksista ”Meaning and Understandingin” ja 1970-luvun menetelmäartikkeleihin

²³¹ HT 1992, Lars Edgren: Kris i amerikansk arbetarforskning, 350–365; HT 1997, Anders Florén: arvio Ulf Magnussonin teoksesta *Från arbetare till arbetarklass*, 480–487.

²³² HT 1994, Birgit Petersson: arvio Iréne Arteusin teoksesta *Kvinnorna som blev över*, 108–121.

²³³ HT 1992, Birgitta Jordansson: Hur filantropen blir en kvinna, 468–487; HT 1992, Wiebke Kolbe: *Mödrarna och välfärdsstaten*, 502–516; HT 1992, Christina Carlsson Wetterberg: *Feminismen, moderskapet och kärleken*, 517–538.

²³⁴ HT 1992, Christina Florin: arvio Lena Sommestädin teoksesta *Från mejerska till mejerist*, 567–576.

²³⁵ HT 1995, Satya Datta: *Retoriken kring renässansmyten*, 358–368.

²³⁶ HT 1995, Sven Eliaeson: arvio Britta Lövgrenin et al. toimittamasta teoksesta *Svensk politisk historia*, 428–434.

²³⁷ HT 1998, Jacob Westberg: *När ord får mening – författarskap och tolkningssammanhang i Quentin Skinners analyser av språkanvändning hos Bollingbroke, Machiavelli och Hobbes*, 159–186.

viitaten, jolloin esille nousivat poliittiset tekstit, anakronismit, intentiot sekä yhteiskunnan kulloisetkin kielelliset ja ideologiset konventiot (s. 160–162). Tämän jälkeen Westberg analysoi kolmea eri aikakaudelta peräisin olevaa Skinnerin tutkimusta: Bolingbroke-tutkimus vuodelta 1974 (s. 167–170), Machiavelli-tutkimus vuodelta 1981 (s. 170–176) sekä tuoreimpana Hobbesiin keskittyvä tutkimus vuodelta 1996 (s. 176–182). Westberg suhtautui varsin positiivisesti Skinnerin tutkimuksiin ja mainitsi tämän hylänneen ranskalaisen (post)strukturalismin, mitä hän ei tosin sen tarkemmin eritellyt. Hän nosti esille myös Hobbesin tapauksessa tapahtuneen ajattelun muutoksen (s. 179). Skinnerin kontekstuaalinen analyysi (”kontextuell analys”) oli Westbergin mukaan erittäin käyttökelpoinen menetelmä, mutta lopussa hän kritisoi Skinneriä siitä, että hän katsoo menneisyyteen kaikesta huolimatta nykyisyydestä ja tämä piirre näkyy vielä hänen tutkimusraporteissaan (s. 184). Aatehistoriaan liittyen Peter Aronssonin historiografisessa artikkelissa²³⁸ huomioitiin käsitehistorian olevan juuri sillä hetkellä pinnalla teoriakeskusteluissa (s. 70). Mitään tutkijoiden nimiä Aronsson ei kuitenkaan tässä yhteydessä maininnut.

White, Ankersmit, postmodernismi ja narratiivit olivat olleet vähemmän esillä kuin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*, mutta 1990-luvun lopulla tilanne alkoi muuttua. Muutaman yksittäisen viittauksen lisäksi heistä ei kerrottu paljoa, mutta Birgitta Odén kertoi metodeista kertovassa artikkelissaan²³⁹ Whiten ja *Metahistoryn* edustavan ”fiktionalismia” (s. 17). Foucault’n ja Whiten teorioita sisältävä *The Absolute Artist* -teos oli Bo Erikssonin mukaan²⁴⁰ sopivaa luettavaa lähinnä tekstianalyysistä ja postmodernismista kiinnostuneille (s. 454). Tosin Skinnerinkin metodista oli käytetty samaa ”textanalys”-termiä päätoimittajan ennakossa²⁴¹ (s. 157). Eriksson esitteli²⁴² samoin uuden julkaisun *Rethinking History*, jossa olivat mukana mm. White, Ankersmit ja Keith Jenkins. Tämä lehti oli hänen mukaansa provosoiva ja juuri sillä tavalla herättää ajatuksia ja halun keskustella (s. 688). Lisäksi Lars Edgren käsitteli postmodernismia arvioidessaan²⁴³ Keith Jenkinsin teoksen *The Postmodern History Reader*. Edgren totesi, ettei postmodernismilla ole ollut kovin kummoista läpilyöntiä Ruotsissa ja se on jäänyt enemmän käytäväkeskustelujen kuin painettujen artikkeleiden aiheeksi. Jenkinsin esittämää postmodernismia Edgren piti vaikeana torjua, mutta sen nostamista tietoteoreettisista ongelmallisista näkökulmista on kuitenkin keskusteltava. Varsinaisena postmodernismin, josta Edgren käytti myös nimeä ”extrem relativism”, ongelmana oli kuitenkin sen, että se tahtoo olla hyvin polarisoitunut; postmodernistien mielestä on joko absoluuttinen totuus

²³⁸ HT 1998, Peter Aronsson: En lomhörd dialog – Den historievetenskapliga debatten på 1990-talet, 53–76.

²³⁹ HT 1997, Birgitta Odén: Metodologisk meny, 3–23.

²⁴⁰ HT 1998, Bo Eriksson: arvio Catherine M. Soussloffin teoksesta *The Absolute Artist*, 453–454.

²⁴¹ HT 1998, Pär Frohnert: Redaktören har ordet, 157–158.

²⁴² HT 1998, Bo Eriksson: Nytt från tidskrifter – *Rethinking History*, 688–689.

²⁴³ HT 1999, Lars Edgren: arvio Keith Jenkinsin teoksesta *The Postmodern History Reader*, 117–119.

tai ei mitään tietoa, jolloin keskitiet puuttuvat kokonaan (s. 117–119). Hauskan kommentin postmodernismista esitti eräässä konferenssiraportissa²⁴⁴ Jonas Harvard, joka kertoi postmodernismin muuttaneen monia hyviä historioitsijoita huonoiksi filosofeiksi (s. 806). Tällaisista kirjoituksista huomasi sen, että tietyt termit, kuten ”textanalys”, sekoittuvat diskursiivisesti koko ajan, kun sillä kuvattiin sekä postmodernismia että Skinnerin edustamaa empiiristä tutkimusta. Samoin esimerkiksi Edgrenin kirjoituksen perusteella näkyi se, että eroa kielellisesti suuntautuneen aatehistorian ja postmodernismin välillä ei osattu tehdä selkeästi.

Myös Kim Salomon viittasi kielelliseen käänteeseen debattikirjoituksellaan²⁴⁵, jossa hän esitti kielellisen käänteen (”linguistic turn”) problematisoivan metodeja kun tekstit toimivat konteksteina (s. 67). Rolf Torstendahl kirjoitti Salomonille heti vastineen²⁴⁶, jossa hän esitti oman näkemyksensä kielellisestä käänteestä sekä sen teoreetikoista Ankersmitista ja Whitesta, joihin Salomon ei ollut lainkaan viitannut. Torstendahlin mielestä kielellinen käänne oli ollut vaikea selittää historianteoreettisissa kuvauksissa ja myös Salomon oli ymmärtänyt sen väärin (s. 264). Lyhyen Ankersmitin ja Whiten ajatuksien esittelyn jälkeen Torstendahl esitti vielä oman näkemyksensä kielellisen käänteen luonteesta, jossa hän rinnasti sen mielenkiintoisella tavalla lähdekritiikkiin: ”Detta är ju innebörden av källkritik, nämligen att man skall analysera innebörd och bibetydelser i de texter man använder. Härvidlag ger ’linguistic turn’ knappast några nya insikter, även om man pekar på ett förhållande som har fortsatt aktualitet”²⁴⁷ (s. 265). Salomonin ja Torstendahlin teksteissä toisaalta sekoitettiin edelleen kielellinen käänne postmodernismiin. Myöhemmin Torstendahl sanoutui siitä vielä irti, joten hänen mielipiteensä siitä tuli hyvin selvästi ilmi.

Foucault’n diskurssi-käsite oli uuskäsittelyssä Björn Horgbyn artikkelissa²⁴⁸, sillä hän tulkitsi diskurssin hyväksytyn ajattelun muodoksi, kun sitä sovellettiin Habermasin ajatusten mukaan (s. 357–358). Foucault’ta ei kovin paljon käsitelty 1990-luvun vuosikerroissa, mutta 2000-luvun puolella hänestä kirjoitettiin enemmän. Samoin uuden vuosituhatosen puolella jatkui myös diskurssin jatkuva yhdistäminen pelkästään Foucault’hon.

²⁴⁴ HT 1999, Jonas Harvard: Historikerna och postmodernismen, 806–807.

²⁴⁵ HT 1999, Kim Salomon: Samtidshistoriens nya perspektiv, 60–69.

²⁴⁶ HT 1999, Rolf Torstendahl: Ny och gammal samtidshistoria, 262–266.

²⁴⁷ ”Tämä on lähdekritiikin tarkoitus, nimittäin että pitää analysoida käytettävien tekstien sisältöä ja sivumerkityksiä. Tässä tapauksessa ’kielellinen käänne’ on tuskin tuonut mitään uusia näkemyksiä, vaikka se osoittaisikin suhteita, jotka jatkuvat nykyisyyteen.”

²⁴⁸ HT 1998, Björn Horgby: Från jämlikhet till marknad. En diskursanalys av kommunal politiken i Linköping efter 1970, 357–376.

6.3 2000–2005: keskustelu kiihtyy

Heti 2000-luvun alussa ilmestyi Roddy Nilssonin katsaus²⁴⁹ Foucault'n teosten ja menetelmien vastaanotosta Ruotsissa. Monien muiden tapaan hän kutsui Foucault'n tutkimusotetta ”poststrukturalismiksi” ja esitteli postmodernistien kritiikkiä häntä kohtaan. Nilsson puhui myös ”käänteestä kohti kieltä” (”vändning mot språket”), joka oli saanut historiantutkijat kiinnostumaan Foucault'sta (s. 196, 197). Kirjoituksensa lopuksi hän esitteli vielä diskurssianalyysiin ja sen tutkimukseen pohjautuvia mahdollisuuksia historiantutkimuksessa (s. 201). Assosiaatio Foucault'n ja kielellisten käänteiden välillä oli siis edelleen huomattava. Lisäksi eräässä myöhemmässä kirja-arvostelussa²⁵⁰ Nilsson totesi suoraan, että Foucault'ta tavataan kutsua postmoderniksi (s. 440). Postmoderni-termin käyttö oli näin ollen 2000-luvun taitteessa vielä hyvin laajaa *Historisk Tidskriftissä*.

Hans Dahlqvistin artikkeli²⁵¹ vuodelta 2002 oli erinomainen näyte siitä, miten Skinnerin ja Koselleckin menetelmiä yhdisteltiin ja sovellettiin omassa tutkimuksessa. Eräällä tavalla konkreettinen empiirinen läpimurto tällä alueella näkyi lehden sivuilla siis vasta nyt. Dahlqvist esitteli heti ensimmäisellä sivulla tärkeimmät metodologiset lähtökohtansa siitä, miten käsitteillä ei ole todellista merkitystä ilman sen käyttäjää. Samalla hän korosti intentioiden ja aikalaiskontekstien merkityksiä. Näihin selkeästi Koselleckilta ja Skinneriltä omaksuttuihin ajatuksiin Dahlqvist viittasi käyttäen *Vergangene Zukunftia* ja Skinnerin osalta James Tullyn toimittamaa teosta (s. 445). Tästä näkökulmasta Dahlqvist aloitti *folkhem*-käsitteen analysoinnin kahden kuuluisan poliitikon, Rudolf Kjellénin ja Per Albin Hanssonin käyttäminä. Dahlqvist käsitteli esimerkiksi heidän puoluetaustojaan ja tuli siihen lopputulokseen, että Kjellénillä *folkhem* oli lähinnä nationalistinen termi, kun taas Hanssonille se merkitsi kansan lisäksi myös kansalaisten kotia (”folk- och medborgarshem”) (s. 464–465).

Skinneristä kirjoitti myös Cambridgessa jatko-opintoja suorittanut Max Edling, kun hän arvioi²⁵² Skinnerin *Visions of Politics* -teoksen menetelmiin keskittyvän osan. Mielenkiintoista Edlingin arvostelussa oli se, että se oli kahden sivun mittainen, mutta melkein puolet siitä meni teoksen sisältämän ”Meaning and Understanding” -artikkelin esittelyyn. Edling selvitti Skinnerin

²⁴⁹ HT 2000, Roddy Nilsson: Den förvarande frånvaron eller i väntan på Foucault – En diskussion om Foucault och den svenska historiedisciplinen, 183–206.

²⁵⁰ HT 2001, Roddy Nilsson: arvio Dag Heeden teoksesta Det tomme menneske – Introduktion til Michel Foucault, 438–440.

²⁵¹ HT 2002, Hans Dahlqvist: Folkhemsbegreppet: Rudolf Kjellén vs Per Albin Hansson, 445–465.

²⁵² HT 2004, Max Edling: arvio Quentin Skinnerin teoksesta Visions of Politics – Volume I, 942–943.

lähtökohdat alusta pitäen mainiten Austinin ja Wittgensteinin, minkä päätteeksi hän kokosi artikkelin kontekstuaaliset ja intentioita korostavat pääajatuksot yhteen. Tällaisen lähes yhteen artikkeliin keskittyvän arvion tosin ymmärtää, sillä Edling totesi heti aluksi, että Skinner on ollut valitettavan vähällä huomiolla Ruotsissa (s. 942–943). Tietyllä tavalla tämä kertoo omaa kieltään siitä, miten 2000-luvun alussa Ruotsissa (tai ainakin *Historisk Tidskriftin* sivuilla) oli vielä tarvetta esitellä Skinnerin jo kauan sitten esittämiä menetelmiä. Tässä mielessä sen voi tulkita merkinä siitä, miten käänne kohti Skinneriä oli jäänyt aiemmin tapahtumatta. ”Meaning and Understandingin” esittely oli perusteltua tosin myös siitä syystä, että se on jäänyt keskeiseksi Skinnerin menetelmäjäulistukseksi, johon on aina palattu uudelleen.

Koselleckin menetelmien käyttöä suositeltiin parissa kirja-arvostelussa. Lars Berggren kritisoi arviossaan²⁵³ Göran Salmonssonia siitä, että hän on viitannut huonosti kielelliseen käänteeseen. Heti perään Berggren suositteli käyttämään jatkossa Koselleckia, joka oli hänen mukaansa käsitehistorioitsija, joka analysoi käsitteen merkityksen kamppailua kokemuksen (”erfarenhetsrum”) ja odotushorisontin (”förväntningshorisont”) välillä (s. 281, 282). Myös Nils Edling ehdotti Jonas Olofssonille vastauksessaan²⁵⁴ tämän tuomittua Edlingin kriittisen arvion Olofssonin kirjasta, että Koselleckia puuttuu tutkimuksesta, jolloin historiallisiin konteksteihin ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota (s. 476). Pär Frohnert²⁵⁵ taas esitti Koselleckin lanseeraaman käsitehistorian auttamaan välttämään anakronismeja: ”analysen inriktas där på kampen om innebörderna i dåtidens centrala begrepp” (s. 71). Toisaalla viitattiin myös *Vergangene Zukunfts* lineaariseen aikäkäsitykseen ja käsitteiden tulkintoihin²⁵⁶ sekä Koselleckin uuden ruotsinnetun teoksen *Erfarenhet, tid och historia* kautta holokaustin uusiin tulkintoihin²⁵⁷. Näiden kirjoitusten perusteella näyttää siltä, että Koselleck ja hänen käsitehistorialliset menetelmänsä tekivät vihdoin soveltavuuden osalta läpimurron 2000-luvun alussa, vaikka häneen useita viittauksia oli ollut jo 1990-luvulla. Tässä mielessä 2000-luku jatkui Koselleckin osalta selkeästi siitä, mihin se oli 1990-luvulla jäänyt.

²⁵³ HT 2000, Lars Berggren: arvio Göran Salmonssonin teoksesta *Den förståndiga viljan*, 277–284.

²⁵⁴ HT 2002, Nils Edling: Replik till Jonas Olofsson, 475–480.

²⁵⁵ HT 2003, Pär Frohnert: arvio Leif Runefeltin teoksesta *Hushållningens dygder*, 68–75.

²⁵⁶ HT 2005, Bo Stråth: arvio Jenny Anderssonin teoksesta *Mellan tillväxt och trygghet*, 330–336.

²⁵⁷ HT 2005, Jan Selling: *Förintelsemonument som slutpunkt. Tysk historiepolitik från Kohl till Schröder*. Jan Selling, 665–682; HT 2005, Klas-Göran Karlsson: *Förintelsen som historiekulturellt fenomen – en översikt*, 721–733.

Pari yksittäistä teemanumeroa kannattaa myös nostaa esiin. Numero 2/2003 oli omistettu synteeseille ja neljässä²⁵⁸ artikkelissa käsiteltiin kielellisiä käännteitä ja niiden soveltamista nykyisessä historiankirjoituksessa. Lars Berggren kirjoitti synteeseiden kirjoittamisesta, kun sukupuoli, kielellinen käänne ja historian poliittisuus oli haastamassa sitä. Berggren tuli siihen johtopäätökseen, että suuria synteesejä kirjoittaessa ei saanut enää unohtaa sellaisia käsitteitä kuin luokka (”klass”) tai sukupuoli (”gender”) (s. 190). Yvonne Hirdman puolestaan esitti lyhyen yhteenvedon siitä, miten kielellinen käänne oli muuttanut sukupuolihistoriaa: ensimmäisessä vaiheessa se tuli Yhdysvalloista ja koski suuria kertomuksia, toisessa vaiheessa se korosti tutkijan asemaa tulkitsijana, kolmannessa vaiheessa mukaan tuli dikotomia, esimerkiksi naisten ja miesten, ja neljännessä vaiheessa sen mielenkiinto keskittyi sosiaalisiin konstruktioihin (s. 221). Lars Magnusson puolestaan esitti Skinnerin aatehistorioitsijana ja tärkeänä sellaisena yhteiskuntatieteilijänä, joka esiintyy lähtökohtaisesti postmodernismin vastavoimana, joten tässä esiintyi jo selkeä ero postmodernismin ja kielellisen tutkimuksen välillä (s. 254). Maria Sjöberg taas mainitsi Scottin sosiaalisten rekonstruktioiden ajattelun vastaanoton Hirdmanin kautta (s. 307). Näiden kirjoitusten perusteella voi tehdä osin samankaltaisia johtopäätöksiä, kuin *Historiallisen Aikakauskirjan* osalta: 2000-luvulla kielelliset käännteet alkoivat olla jo sen verran tunnettuja, että useissa historiografiaan liittyvissä kirjoituksissa oli viittauksia niihin.

Numero 2/2005 oli puolestaan teemanumero, jonka otsikkona oli ”Källkritik”. Göran B. Nilsson mainitsi artikkelissaan²⁵⁹ Whiten ja kirjallisuuden genren yhtenä lähdekritiikkiä haastavana suuntauksena (s. 196), kun taas Roddy Nilsson esitteli²⁶⁰ perusteellisemmin postmodernismin vaikutusta lähdekritiikkiin. Mielenkiintoista lähdekritiikkiartikkeleissa oli myös se, että niissä viitattiin myös Weibulleihin²⁶¹ ja heidän lähdekritiikkiinsä. Weibullit aiheuttivat vielä 2000-luvun puolivälissäkin siis keskustelua lähdekritiikistä, mikä viittaa toisaalta vielä vahvoihin perinteisiin ja niiden uudelleenarviointiin ruotsalaisessa tutkimuskulttuurissa. Nämä perinteet ilmenivät muutenkin kuin vain kielellisten käännteiden osalta, kuten Weibullien uudelleen käsittely osoitti.

2000-luvun *Historisk Tidskriftissä* jatkui 1990-luvun lopussa alkanut postmodernismin sekä Whiten ja Ankersmitin ajaman kielellisen käännteen käsittely. Pitempiä artikkeleita aiheesta kirjoittivat KG

²⁵⁸ HT 2003, Lars Berggren: Går det att skriva arbetarhistoriska synteser?, 181–200; HT 2003, Yvonne Hirdman: Att skriva historiska synteser – en liten moralism, 215–224; HT 2003, Lars Magnusson: Finns det minimikrav och optimumnormer också när det gäller den historiska syntesen?, 247–258; HT 2003, Maria Sjöberg: Marknad, bönder och kön, 299–315.

²⁵⁹ HT 2005, Göran B. Nilsson: Historia som vetenskap, 189–207.

²⁶⁰ HT 2005, Roddy Nilsson: Postmodernism, källkritik och historieskrivning, 233–248.

²⁶¹ Ks. HT 2005, Rolf Torstendahl: Källkritik, metod och vetenskap, 209–217 ja HT 2005, Källkritiken måste uppdateras för att inte reduceras till kvarleva, 219–231.

Hammarlund²⁶² ja Roddy Nilsson²⁶³, minkä lisäksi myös Ulf Zander²⁶⁴ ja Håkan Arvidsson²⁶⁵ sivusivat aihetta. Näistä kulttuuriin keskittynyt historioitsija Arvidsson esitti myös oman tulkintansa Whitesta ja postmodernismista: ”Den postmoderna historieskrivning [...] förefaller mig mest av allt likna ett spöke som konstruerats av dem som berömmar sig av allt aldrig hemfalla åt konstruktioner”²⁶⁶ (s.410, alaviite 2). Hammarlundin narratiiveihin keskittynyt kirjoitus oli myös vastaus Christer Winbergin vuoden 1990 *Scandia*-artikkelille (s. 371), johon myös Nilsson viittasi (s. 68). Keskustelu narratiiveista ja postmodernismista oli ollut hiljaista ennen vuosituhannen taitetta, mutta nyt se alkoi näkyä entistä enemmän lehden sivuilla.

Edellisiin liittyen vuonna 2004 historiankirjoituksen menetelmistä ja teoriasta kiinnostunut Torbjörn Gustafsson Chorell kirjoitti artikkelin²⁶⁷ Whitesta ja hänen keskustelustaan historioitsija Roger Chartierin kanssa artikkelien muodossa 1990-luvulla käyttäen retorisen keskustelutulkinnan metodia. Chorell analysoi aluksi Whiten 1960-luvun teoksia (s. 374–376), jonka jälkeen hän analysoi *Metahistorya* ja sen vaikutusta (s. 376–378). Samassa yhteydessä Chorellin mielestä Whiten relativismi ei koskenut historiallista tietoa, vaan se koski yleistä epistemologiaa 1970-luvun aikalaiskontekstissa. Whiten relativismi kehittyi vasta myöhemmin, osittain Thomas Kuhnin 1960-luvun ajatusten innoittamana. Chorell otti esille myös Ginzburgin 1980-luvulla esittämän kritiikin siitä, että historialla tulisi olla yhteys totuuteen. Chorellin mielestä Ginzburg ei ollut määritellyt ”totuutta” tässä kohtaa riittävän tarkasti (s. 379–380). Chartierin ja Whiten välistä keskustelua Chorell esitteli kokoavasti ja korosti Whiten puolustaneen relativismiaan järkevästi revisionismisyytöksiltä (s. 381–387). Kirjoituksensa lopuksi hän kuvasi Whiten omaavan filosofista humanismia (s. 388–389). Chorellin kirjoitus osoittaa hyvän esimerkin, miten vielä 2000-luvulla viitattiin Whiteen ja selitettiin hänen kehittymistään. Samalla tämä oli yksi harvoja Whitea puolustaneita kirjoituksia *Historisk Tidskriftissä*.

Toisinaan myös päätoimittajana toiminut Lars M. Andersson esitti omalla palstallaan lyhyesti mielipiteensä ja suhtautumisensa Whiteen sekä muihin kielellisiin käännteisiin. Ensiksi hän viittasi²⁶⁸ pitävänsä mikrohistorioitsija Carlo Ginzburgin 1980-luvulta peräisin olevasta kritiikistä Whitea

²⁶² HT 2000, KG Hammarlund: Den historiska intrigen – kan historien uppfattas som narration?, 371–380.

²⁶³ HT 2001, Roddy Nilsson: Historiedidaktiken och den postmoderna utmaningen, 67–80.

²⁶⁴ HT 2001, Ulf Zander: Humanistisk historieförmedling. Reflexioner utifrån ett danskt projekt, 171–192.

²⁶⁵ HT 2002, Håkan Arvidsson: Dåtiden – tur och retur, 409–425.

²⁶⁶ ”Postmoderni historiankirjoitus [...] näyttää minusta eniten varjolta, jonka konstruoivat ne, jotka eivät itse koskaan antaudu konstruktiolle.”

²⁶⁷ HT 2004, Torbjörn Gustafsson Chorell: Humanism, relativism och tolerans – Hayden Whites samtal med Roger Chartier, 373–390.

²⁶⁸ HT 2003, Lars M. Andersson: Redaktören har ordet, 369–371.

kohtaan, jonka mukaan historialla pitäisi aina olla yhteys totuuteen (s. 371). Vuotta myöhemmin Andersson puolestaan totesi²⁶⁹ Whiten nimen toimivan usein punaisena vaatteena historioitsijoiden parissa (s. 369). Foucault’sta Andersson puolestaan totesi²⁷⁰ kerran, että hän on ollut monien ”käänteiden” (”vändningar”) taustalla (s. 372). Foucault’lasiin lähtökohtiin pohjautui myös Jonas Larssonin artikkeli²⁷¹, jossa hän käytti eräänlaista ohjauksen tai hallinnan (”styrning”, englanniksi ”governmentality”) käsitettä modernia vallan muotoa käsitellessään. Kirjoituksensa loppupuolella Larsson palasi myös Wittgensteinin kieliteorioihin asti (s. 447).

2000-luvun alkupuolen kirjoituksissa alkoi näkyä useita kirjoituksia jo uudemmissa menetelmistä, jotka rakentuvat kielelle. Esimerkiksi Mikael Alm, joka oli käyttänyt innoittajanaan myös Koselleckia, sai kustavilaista aikaa kuvaavalle teokselleen myönteisen arvion²⁷² Jakob Christenssonilta. Christensson totesi Almin edustavan ensimmäisiä uuden poliittisen historian tutkimuksia, joissa on yhdistelty kieltä, diskurssia ja niiden merkityksiä, vieläpä erittäin onnistuneesti. Hänen mielestään Almin teos oli erinomainen esimerkki uuden tutkimusotteen käytöstä ja se tuli varmasti vaikuttamaan vielä jatkossakin eräänlaisena standardityönä (s. 80, 88). Uuden sukupolven tutkijoina Alm ja Christensson tukivat tässä kirjoituksessa toisiaan ja käsite *diskurssi* oli jo eriytynyt Foucault’n käsitteestä.

Sukupuolihistorian osalta 2000-luvun ensimmäinen puolisko jatkui runsaina viittauksina Scottiin, kun artikkeleissa ja kirja-arvosteluissa käsiteltiin sukupuolta. Esimerkiksi numerossa 2/2003 häneen viitattiin kahdessa eri artikkelissa²⁷³ ja numerossa 4/2004 hän esiintyi kolmen eri kirja-arvostelun²⁷⁴ yhteydessä. Varsinaista mullistavaa uutta tietoa tai mielipidettä Scottin menetelmistä ei enää kirjoitettu, mutta näiden viitteiden määrä antaa suuntaa hänen suosionsa pysymisestä korkealla myös uudella vuosituhannella.

Pientä irtiottoa kielestä otti mm. rituaalien tutkimus²⁷⁵, josta ilmestyi monta kirjoitusta. Myös kuviin suhtautuminen tekstinä²⁷⁶ nousi esille, joten uusimpia 2000-luvulla kielentutkimuksesta

²⁶⁹ HT 2004, Lars M. Andersson: Redaktören har ordet, 369–371.

²⁷⁰ HT 2005, Lars M. Andersson: Redaktören har ordet, 371–373.

²⁷¹ HT 2005, Jonas Larsson: Ordalek och styrningskonst, 441–449.

²⁷² HT 2004, Jakob Christensson: arvio Mikael Almin teoksesta Kungsord i elfte timmen, 80–88.

²⁷³ HT 2003, Lars Berggren: Går det att skriva arbetarhistoriska synteser?, 181–200; HT 2003, Maria Sjöberg: Marknad, bönder och kön, 299–315.

²⁷⁴ HT 2004, Maria Sjöberg: arvio Rosemarie Fiebranzin teoksesta Jord, linne eller träkol?, 750–760; HT 2004, Christina Florin: arvio Hanna Markusson Winkvistin teoksesta Som isolerade öar, 887–894; HT 2004, Elisabeth Elgan: arvio Charlotte Tornbjernin teoksesta Den nationella modern, 895–903.

²⁷⁵ Ks. HT 2003, Anna Maria Forsberg, Malin Grundberg & Jonas Nordin: Manifestion och kommunikation, 498–506 ja HT 2004, Nils Ekedahl & Mikael Alm: En dynasti blir till, 535–539. Ks. lisäksi arviot HT 2004, Malin Grundberg:

historiantutkimuksen puolelle siirtyneitä käännteitä oli selkeästi havaittavissa jo *Historisk Tidskriftin* sivuilla. Tässä mielessä metodologinen keskustelu seurasi samoja linjoja *Historiallisen Aikakauskirjan* kanssa. Seuraavaksi on kuitenkin syytä vertailla maiden välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja tarkemmin.

---

arvio Ilrick Langenin teoksesta *Ritualernas magt*, 136–138; HT 2004, Henrik Alexandersson: arvio Tore Ahlbäckin toimittamasta teoksesta *Ritualistics*, 944–945; HT 2005, Henrik Alexandersson: arvio Åsa Berggrenin et al. toimittamasta teoksesta *Minne och myt – konsten att skapa det förflutna*, 527–528.

²⁷⁶ HT 2004, Eva Blomberg: *Sätt att se*, 263–273.

7. Vertaileva ja yhdistelevä näkökulma²⁷⁷

7.1 Aikakauskirjojen linjojen vertailu toisiinsa

Jonkinlaisena yhteenvetona edellisissä luvuissa kuvatusta tilanteesta voi esittää, että molemmissa lehdissä kielellisten käänteiden vastaanoton yleinen ilmeneminen oli eräällä tavalla samansuuntaista: 1970- ja 1980-luvuilla kirjoitukset niistä olivat harvinaisia, mutta 1990-luvun ja etenkin 2000-luvun vuosikertojen perusteella kielelliset käänteet ovat tulleet jäädäkseen. Tutkijoiden välisiä eroja tosin syntyi, joista osa oli hyvin huomattavia. Näiden syitä on paikallaan pohtia nyt.

Historiallisessa Aikakauskirjassa Skinner otettiin varsin nopeasti käsittelyyn, mutta *Historisk Tidskriftissä* hänen julkaisuissa näkynyt käsittelynsä jäi 1990-luvulle. Skinnerin artikkeli oli kuitenkin noteerattu ja arvioitu varsin tuoreeltaan, joten sen vastaanotto ja tietoisuus uusista menetelmistä olivat tämän perusteella olemassa varsin nopeasti myös Suomessa. Myös kielellistä puolta oli korostettu Heikkisen artikkelissa, joten sekään tuskin jäi *Historiallisen Aikakauskirjan* yleisöltä epäselväksi. Toisaalta Ruotsissa Skinner luokiteltiin *Historisk Tidskriftissä* vielä 2000-luvullakin toisinaan yhteiskunta- tai valtiotieteilijäksi (esim. HT 2003, Magnusson), joten kenties tämä on laimentanut sikäläisten historioitsijoiden kiinnostusta häntä kohtaan. Olihan ainoan pitkän artikkelin hänestä kirjoittanut kirjoittaja myös valtiotieteen jatko-opiskelija (HT 1998, Westberg). Skinnerin varsinainen tutkimuskohdehan on poliittinen filosofia, joten kaikilla historian foorumeilla hän ei tämän vuoksi ole esiintynyt ja tämä on näkynyt myös *Historisk Tidskriftissä* hänen käsittelynsä vähyydellä. Suomessa taasen valtiotieteilijät olivat kiinnostuneita Skinneristä ja kirjoittivat myös hänestä (HAik 2004, Palonen; HAik 2004, Kurunmäki) 2000-luvulla.

Ajoittain esille nousi teorian ja käytännön välinen suhde, joka toisinaan on historiantutkimuksessa haastava osa-alue, mutta erityisesti tämä korostuu kieleen pohjautuvien menetelmien kohdalla. Varsinkin Koselleck oli onnistunut näiden yhdistämisessä erinomaisesti, kuten useissa sekä *Historiallisen Aikakauskirjan* (esim. HAik 1994, Hyrkkänen) että *Historisk Tidskriftin* (esim. HT 1987, Lundmark; HT 1989, Lundmark; HT 1990, Berggren & Trägårdh) kirjoituksissa huomioitiin, joten tältä osin hän oli empiirisenä historioitsijana helpommin lähestyttävä ja omaksuttava kuin vaikkapa teoreetikot White ja Ankersmit. Kielen ja todellisuuden suhde oli muutoinkin pohdinnan

²⁷⁷ Kun viittaa tässä pääluvussa edellisissä luvuissa esittelemiini kirjoituksiin, käytän seuraavaa muotoa leipätekstissä: julkaisun lyhenne ja vuosiluku, kirjoittajan sukunimi.

kohteena, myös Scottin tapauksessa (esim. HT 1991, Edgren). Koselleckin vastaanotto noudatti suurin piirtein samaa kaavaa kummassakin julkaisussa, kun hän 1980-luvun yksittäisten viitteiden jälkeen nousi suurempaan suosioon 1990-luvulla ja hänen menetelmiään sovellettiin selkeästi 2000-luvulla.

Eri tutkijoilta otettiin lähinnä oman kiinnostuksen kohteita. Esimerkiksi Ankersmitilta (varsinkin *Historiallisen Aikakauskirjan* tapauksessa) ja Koselleckilta saatettiin ottaa vain heidän aikaa koskevat käsityksensä, jotka nekin tosin sivusivat kielellisiä merkityksiä kertomuksellisuuden ja käsitysten muutosten yhteydessä. Kalela on hyvä esimerkki ajasta ja narratiiveista kiinnostuneesta tutkijasta, joten hän viittasi paljon Koselleckin ja Ankersmitin töihin. Ankersmit ei toisaalta ollut yleinen nimi *Historisk Tidskriftissä*, koska siellä ei käyty samankaltaista narratiivikeskustelua kuin *Historiallisessa Aikakauskirjassa*. Narratiivikeskustelu alkoi jo 1980-luvun puolivälissä ja jo ensimmäisessä siihen kuuluneessa kirjoituksessa (HAik 1985, Lempa) otettiin mukaan Ankersmitin *Narrative Logic*. *Historisk Tidskriftissä* ei tällaista keskustelua käyty kuin vasta 2000-luvun taitteessa postmodernismin yhteydessä, joten tämä selittää pitkälti syitä siihen, miksi Ankersmitia ei käsitelty aiemmin siellä.

Toisaalta White oli – ja on kenties myös edelleen – se merkittävin ja suurin nimi, kun puhutaan kielellisistä käänneistä, varsinkin yksikössä. Tämä on toisinaan myös harhaan vievä assosiaatio. Whiten nostama keskustelu heijastui tavallaan myös *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* sivuille. Häneen on helppo viitata kielellisen käänteen ja postmodernismin yhteydessä, eikä *Metahistoria* (tai välttämättä muitakaan hänen töitään) ole pakko lukea, jotta häntä voisi kommentoida, sen verran yleisiä hänen ajatuksensa historiantutkimuksen ja kirjallisuuden yhteydestä lienevät. White ja Ankersmit esiintyivät pääsääntöisesti yhdessä *Historiallisessa Aikakauskirjassa*, mutta *Historisk Tidskriftissä* Ankersmit ei ollut läheskään yhtä suosittu, ja hän murtautui keskusteluihin mukaan vasta 2000-luvun taitteen postmodernismikeskustelun myötä. Johtopäätöksenä tästä voi esittää, että Ruotsissa White oli sen verran tunnettu kielellisten käänneiden puolesta, että häneen viitattiin näissä yhteyksissä, mutta Ankersmit tai hänen teoksensa eivät olleet yhtä kuuluisia, jotta niihin olisi viitattu ennen varsinaista keskustelua narratiiveista. Keskustelu diskursseista jäi varsin yksipuolisesti Foucault'n varaan (esim. HAik 2000, Peltonen; HT 2000, Nilsson), vaikka toki piristäviä poikkeuksiakin oli (HAik 1993, Ahonen).

Scottin viittausten suuri lukumäärä *Historisk Tidskriftissä* verrattuna *Historiallisen Aikakauskirjan* vastaaviin on tulos, joka kenties pistää eniten silmään. Osaltaan tätä Scottin parempaa

tunnettavuutta Ruotsissa selittää taustaluvuissa mainitsemani Yvonne Hirdmanin artikkeli vuodelta 1988, joka toi sukupuolen merkityksen konstruktioiden rakentajana ruotsalaisten naishistorioitsijoiden ulottuville. Hirdmanin artikkelin roolia korostaa myös se seikka, että Scottista ei kirjoitettu varsinaista hänen metodologiaansa esittelevää artikkelia *Historisk Tidskriftissä* (eikä myöskään *Historiallisessa Aikakauskirjassa*), joten hänen seurantansa todella jäi muiden foorumien varaan. Vastaavasti *Historisk Tidskriftissä* oli myös *Historiallista Aikakauskirjaa* huomattavasti enemmän naiskirjoittajia, joten Scottin suurta näkyvyyttä voi selittää osin tällä. Ruotsissa näkynyt selkeä *genushistorian* menestys oli siis hyvin nähtävillä, kun se ilmeni lukuisina Scott-viittauksina *Historisk Tidskriftin* kirjoituksissa.

Vaikka viitteitä Scottiin olikin paljon, ei häntä tietenkään mainittu kaikissa naisten tai työväestön historiaa koskevilla artikkeleilla ja kirja-arvioissa, mutta voidaan kuitenkin esittää sellainen ajatus, että todennäköisesti suuri osa naishistorioitsijoista viittasi monografioissaan häneen. Vaikka Suomessakin Markkolan mukaan²⁷⁸ Scott oli yleinen viittauskohde melkein kaikissa väitöskirjoissa, ei tämä oikeastaan näkynyt millään tavalla *Historiallisessa Aikakauskirjassa*. 1990-luvulla olisi varmasti ollut Scottin näkyvyyden etsikköaika myös *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilla, mutta tutkimuskirjallisuuden mukaan silloin lehti oli lähinnä miesten lehti, koska naiskirjoittajien määrä oli vain kuudesosa kaikista kirjoittajista. Tämä ja naishistorian pienempi suosio Suomessa ilmenivät siten, että Scottia käsitteleviä kirjoituksia oli todella vähän *Historisk Tidskriftin* vastaaviin verrattuna. Tässä kohti suomalainen ja ruotsalainen tutkimuskulttuuri erosivat eniten toisistaan.

Kuten varsinaiset kielelliset menetelmäkään eivät olleet yhtenäisiä, ei niiden kuvailuun käytetty termistöäkään ollut yhtenäinen. Käsitteet vaihtelivat odotetusti eri aikoina, kun *Historiallisessa Aikakauskirjassa* käytettiin uusien metodologioiden tulosta lähinnä termiä *kielellinen* tai *lingvistinen käänne*, mutta käännettä kuvailtiin toisinaan myös ”retoriseksi” (HAik 1997, Mylly; HAik 2001, Nyyssönen) tai ”narrativistiseksi” (HAik 1997, Mylly), mitkä ovat osin synonyymeja, mutta korostavat myös eri aspekteja. Halmesvirran käyttämä ”revisio”-termi (HAik 1991, Halmesvirran molemmat kirjoitukset) taas paljasti Cambridgen koulukunnan tietäntyyppisen tuoreuden ja jyrkän muutoksen vanhaan tutkimusperinteeseen verrattuna, vaikka kirjoitusajankohdan Englannissa oli paljon muitakin revisioksi kutsuttuja ilmiöitä. ”Poststrukturalismiksi” voitiin Ruotsissa kutsua useampia eri suuntauksia. Ainakin Foucault’n (esim. HT 2000, Nilsson) ja Scottin (HT 1991, Edgren; HT 1991, Edgren; HT 1997, Florén) menetelmistä käytettiin usein tätä termiä. Sekä

---

²⁷⁸ Markkola 2003, 61.

Skinneristä että Whitesta todettiin myös eräissä kirjoituksissa (esim. HT 1998, Frohnert), että heidän menetelmänsä kuuluvat ”tekstianalyysin” kategoriaan, mikä oli jo melkoinen postmodernismin ja kielellisen tutkimuksen rinnastus käsitevalintansa osalta. Kummassakin lehdessä Skinnerin menetelmistä käytettiin ”kontekstianalyysin” nimitystä (HAik 1991, Halmesvirta; HT 1998, Westberg). Toisinaan Whitea kutsuttiin ”äärirelativistiksi” (HAik 2000, Peltonen), toisinaan taas ”fiktionalistiksi” (HT 1997, Odén). Termistö oli siis varsin laaja, etenkin postmodernismin osalta, mutta niiden viittausten kohde oli yleensä pääteltävissä kontekstin perusteella. Toisaalta osa käsitteistä oli hyvin yleistäviä ja epätarkkoja, kuten ”revisio” tai ”tekstianalyysi”, joten ne jättivät paljon liikkumatilaa käsitteiden sisällölle. Tällainen käsitteiden diversiteetti ja epätarkkuus kertoo toisaalta myös siitä, että mitään yhteistä ja yleistä linjaa kielellisiin käännteisiin liittyen ei vielä ollut ja tämän takia käsitteiden käyttö on ollut hapuilevaa.

Edellisissä luvuissa esiteltyjä kirjoituksia on hyvä tarkastella paneutumalla tarkemmin myös niiden tuotteliaimpiin kirjoittajiin. Esimerkiksi kielellisistä käännteistä kirjoittaneiden tutkijoiden ikäjakauma painottuu enimmäkseen nuoremman polven tutkijoihin, mutta poikkeuksiakin toki oli. Suomessa Skinnerin ”Meaning and Understanding” esiteltiin varsin nopeasti tutkijayhteisölle, kun nuori Helsingin yliopiston lisensiaatti Antero Heikkinen (syntynyt vuonna 1941) kirjoitti siitä *Historiallisessa Aikakauskirjassa*. Jorma Kalela (s. 1940) osallistui Heikkisen kanssa jo 1970-luvun alussa keskusteluun kahdesta historiasta, mutta 1980-luvun loppupuolelta lähtien hän oli kiinnostunut myös narratiiveista ja ajan roolista. Myös muut narratiivikeskusteluun liittyneet kirjoittajat, Heikki Lempa (maisteri 1984, väitös 1993) ja Markku Hyrkkänen (väitös 1986), olivat samoin tuoreita tutkijoita ensimmäisten kirjoitustensa aikoihin. 2000-luvun puolella taas Jussi Kurunmäki (väitös 2000) ja Pasi Ihalainen (väitös 1999) olivat esimerkkejä nuoremman polven tutkijoista, kun taas Kari Palonen (s. 1947) osoitti, että kielellisten käännteiden parissa voi tehdä pitkän uran tuloksetkaasti. Valtiotieteilijänä Palosta ei tosin muutoin näkynyt *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilla. Myös eräänlainen Jyväskylän nouseminen poliittisen käsitetutkimuksen keskiöön nousee esiin, koska sekä Kurunmäki, Ihalainen että Palonen ovat tehneet uraa Jyväskylän yliopistossa, jossa sekä yhteiskuntatieteet että yleinen historia tutkivat yhdessä näitä teemoja.

Historisk Tidskriftin kirjoituksissa on huomioitava mm. Thorsten Nybom (s. 1945), joka kirjoitti usein saksalaisesta historiankirjoituksesta 1980-luvulla. Tosin on huomattava myös, että Lennart Lundmark (s. 1942) käsitteli Koselleckia juuri silloin, kun hän oli lehden päätoimittaja, mikä antoi lisää painoarvoa hänen käsittelylleen. Vuonna 1990 Koselleckin käsitehistoriaa kannattaneet Henrik Berggren ja Lars Trägårdh olivat molemmat jatko-opiskelijoita. Jacob Westberg (s. 1963) oli

Skinneristä kirjoittaessaan samoin vielä valtio-opin jatko-opiskelija. 2000-luvun taitteesta kielellisistä käännteistä kirjoittanut Roddy Nilsson (s. 1957) oli nuorempaa sukupolvea. Rolf Torstendahl (s. 1936) oli jo hieman varttuneempi tutkija, kun hän osallistui vielä 2000-luvun taitteessa postmodernismikeskusteluun. Hän kirjoitti samoista teoreettisista aiheista myös muualla.²⁷⁹ Sinänsä tässä ei ole mitään yllättävää, että nuoremmat sukupolvet olivat kiinnostuneita uusista menetelmällisistä näkökulmista ja veivät niiden kehittelyä eteenpäin.

Tutkijoiden ikääkin huomattavammaksi taustatekijäksi nousevat heidän kansainväliset kontaktinsa. Huomattava osa kielellisiä käännteitä kannattanut kirjoittaja oli esimerkiksi opiskellut ulkomailla, kuten Anssi Halmesvirta, Kustaa Multamäki, Paul-Erik Korvela ja Ari Helo. Vanhemmasta polvesta myös Aira Kemiläisellä ja Erkki Kourilla oli yhteyksiä kansainväliseen tutkimukseen. Ruotsin puolella esimerkiksi Lars Trägårdh asui Yhdysvalloissa nuoruudessaan ja palasi 1980-luvun lopulla Ruotsiin opintojen pariin. Samoin Max Edling suoritti opintoja Cambridgessa. Lisäksi Suomessa Markku Peltosella ja Pasi Ihalaisella oli brittiläiset vastaväittäjät, Peltosella vieläpä itse Skinner (HAik 1992, Väitöksiä).

Markku Peltosen kautta päästään myös siihen, että tietyt kielellisiin menetelmiin perehtyneet tutkijat jäivät täysin lehdissä julkaistujen kirjoitusten ulkopuolelle. Peltonen on väitöksensä jälkeen julkaissut teoksia Cambridge University Pressin kautta, joten hän on profiloitunut selkeästi ulkomaisilla foorumeilla. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ei hänen kirjoituksiaan kuitenkaan esiintynyt tutkitulla ajanjaksolla ollenkaan, edes arviota hänen väitöksestään ei julkaistu. Ruotsalaisista tutkijoista puolestaan Bo Lindberg on eräs harvoja *idéhistorian* tutkijoita, joka on kiinnittänyt huomionsa poliittisen kulttuurin tutkimiseen, mutta hänenkään kirjoituksia ei ollut *Historisk Tidskriften* sivuilla. Näiden teemojen kautta päästäänkin niihin kysymyksiin, miten voimakkaita ja menestyksekkäitä kielelliset käännteet lopulta ovat olleet.

7.2 Voidaanko todella puhua ”kielellisistä käännteistä”?

Julkaistuissa kirjoituksissa oli luettavissa pääosin positiivista suhtautumista kielellisiin käännteisiin, pois lukien muutama Whitea ja narratiivisuutta kritisoiva kirjoitus (esim. HAik 2000, Peltonen; HT 2003, Andersson). Varsin usein toistettiin myös sitä asiaa, että Skinnerin tai Koselleckin näkyvyys

²⁷⁹ Ks. esim. historiallisesta tietämisestä kertova artikkeli *History & Theory* -julkaisussa: Torstendahl 2003.

on ollut harmittavan vähäistä tai heidän menetelmillensä olisi paljon annettavaa myös paikalliselle historian tutkimukselle (esim. HAik 1970, Heikkinen; HAik 1994, Hyrkkänen; HT 1987, Lundmark; HT 2004, Edling), mikä oli taivuttelevaa retoriikkaa. Uudet aatehistorialliset menetelmät ainakin herättivät siis innostusta Suomessa ja Ruotsissa, minkä lisäksi niiden käytölle nähtiin myös selkeästi tarvetta täällä.

Toisaalta kirjoituksissa ilmeni myös kielellisiin käännteisiin epäilevästi suhtautuneita kirjoituksia, joissa taustalla oli näkyvissä vanhan tutkimuskulttuurin asenteita. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* esimerkiksi Pekka Suvanto ja Juhani Mylly poliittisen historian edustajina vähätelivät ja epäilivät kielellisten menetelmien toimivuutta (HAik 1986, Suvanto; HAik 1997, Mylly). *Historisk Tidskriftissä* epäiltiin myös Scottin kieleen perustuvaa näkökulmaa (HT 1991, Edgren). Tällaisen epäilevän suhtautumisen lisäksi näkyvissä oli myös selkeää kielellisten menetelmien rinnastamista – ja sekoittamista – postmodernismiin, mikä oli varsin näkyvää vielä 2000-luvun taitteen *Historisk Tidskriftin* kirjoituksissa (HT 1998, Eriksson; HT 1999, Salomon; HT 1999, Torstendahl). Vanhoja asenteita kielellistä tutkimusta kohtaan näkyi siis vielä pitkälle 1990-luvulle, joten kielelliset käännteet eivät noin vain voittaneet kaikkien tutkijoiden luottamusta heti ensituntumalta. Tämän perusteella voidaan myös sanoa, että Ruotsissa vanha näkemys kielellisten menetelmien epäilyttävyudessa toimi jarruna ja viivytti sen selkeää läpimurtoa 2000-luvulle asti. Tämä puolestaan palautuu taas kerran ruotsalaisen tutkimuskulttuurin omavaraisuuteen ja kansainvälisten kontaktien heikkenemiseen maailmansotien myötä. Joka tapauksessa sen seuraukset ovat olleet siis kauaskantoisia, kun ne leimasivat keskustelua vielä 2000-luvun taitteessa.

Lehtien kirjoitusten perusteella voikin juuri sanoa myös jotakin maiden yleisestä tutkimuskulttuurista, koska keskustelu kielellisistä käännteistä heijasteli myös sitä. Olisiko kielellisiä käännteitä voinut ilmaantua jo ennen nähtyä? Ainakin Suomessa oli jo ennen 1970-lukua käsitehistorian osaamista Osmo Jussilan ja Aira Kemiläisen myötä, joten kynnys käsitteiden kielelliseen tutkimiseen ei ollut kovin korkea. Puuttuvan läpimurron selittänee jokin tutkimuksessa tapahtunut katkos. *Historisk Tidskriftin* kirjoitusten perusteella ruotsalaisen ja saksalaisen keskustelun välillä on todellakin ollut katkos, jonka pystyy todentamaan myös kielellisten käsitteiden näkökulman puolelta. Koselleckin *Vergangene Zukunft* esimerkiksi nousi laajempaan tietämykseen vasta englanninkielisen käännosten myötä, joten saksalaista keskustelua ei seurattu kovinkaan tarkasti tämän perusteella, tai sitä ei ainakaan noteerattu riittävästi. Varsinainen Koselleckin läpimurto tuli vasta 2000-luvun alussa esiintyneessä keskustelussa, vaikka jo 1990

ilmestyi positiivinen arvio hänen menetelmistään (HT 1990, Berggren & Trägårdh), joten vastaanotto on tässä tapauksessa ollut hidasta.

Kiinnostava kysymys onkin siinä, oliko Skinnerin poliittisen filosofian tutkimuksella (saati sitten Whiten kirjallisuusteorialla) varsinaista käytännön merkitystä Pohjoismaissa 1970-1980-luvulla, kun historiantutkimuksen aiheet ja kiinnostuksen kohteet olivat täällä selkeästi muualla? Oletuksena voisi ajatella, että Koselleckin maanläheisemmällä tutkimusotteella saattoi olla enemmän kiinnostusta ja vastakaikua Suomessa ja Ruotsissa, joten tämän vuoksi hän alkoi näkyä 1980-luvun lopulla lehtien sivuilla useammin. Skinnerin tutkimushan perustuu lähinnä historiallisen aatemaailman rekonstruoimiseen esimerkiksi Thomas Hobbesin, John Locken, Niccolo Macchiavellin ja muutaman muun tällaisen klassisen ajattelijan tekstien kautta, eikä tällainen tutkimus ollut tutkitun ajanjakson ensimmäisinä vuosikymmeninä juuri lainkaan näkyvillä tutkittujen aikakausjulkaisujen sivuilla. Koselleck taas on toisaalta keskittynyt pelkästään uuden ajan tutkimiseen Keski-Euroopassa (ks. esim. HAik 1994, Hyrkkänen), mutta sillä oli enemmän annettavaa myös Pohjoismaissa uuden ajan historian tutkimukselle. Postmodernismi ja narraatio puolestaan aiheuttivat molemmissa lehdissä vilkkaan keskustelun, ensin *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja 1980-luvun puolivälistä alkaen ja 1990-luvulla *Historisk Tidskriftissä*.

Tähän mennessä olen käsitellyt vastaanoton lähtökohtana pääasiassa viittaamista kansainvälisiin tutkijoihin, mutta vastaanotto ja sen tulokset voivat näkyä myös muilla tavoilla. Tämä kansainvälisiin tutkijoihin ja töihin viittaaminen on tietysti tavanomaista, mutta aikojen kuluessa kielellisiä menetelmiä voidaan pohtia ja muokata myös itse, jolloin niistä saadaan aikaan sovelluksia. Tällaisissa kirjoituksissa ei välttämättä enää viitata edellä mainittuihin historioitsijoihin, vaan niissä kirjoittaja itse soveltaa lingvistisiä menetelmiä. Tätä voidaan pitää vastaanoton korkeampana tasona, sillä se kertoo siitä, miten muualta tulleita vaikutteita on menestyksellisesti seurattu ja niistä on koottu metodi omia tutkimuksia varten. Oma soveltaminen kertoo myös siitä, että uusissa menetelmissä on ollut jotain sellaista, minkä takia niitä on otettu itse käyttöön.

Tällaisista käännteiden käyttöönotosta on olemassa useampia esimerkkejä. 1990-luvun taitteen molemminpuolinen narratiivikeskustelu *Historiallisessa Aikakauskirjassa* oli vilkasta, ja 2000-luvun alussa keskustelijoista sekä Jorma Kalela että Markku Hyrkkänen julkaisivat artikkeliansa kanssa samoja teemoja sisältäneet monografiansa, *Historiantutkimus ja historia*, sekä *Aatehistorian*

mieli.²⁸⁰ Jos palataan kuitenkin lehtien sivuille, oli siellä huomattavissa uusien kielellisten menetelmien olevan käytössä väitöskirjoissa, esimerkiksi Pasi Ihalaisen (HAik 2000, Ditchfield) ja Mikael Almin (HT 2004, Christensson) työt saivat arvostelijoilta (vastaväittäjiltä) suorastaan erinomaiset arviot. Hans Dahlqvistin artikkeli (HT 2002, Dahlqvist) kansankodin käsitteestä oli paras esimerkki, miten lehdissä julkaistiin varsinaista omaa tutkimusta Koselleckin ja Skinnerin menetelmien pohjalta. Suomessa kielellisten menetelmien soveltamisen huippua edusti puolestaan *Käsitteet liikkeessä* -teos (HAik 2004, Ihalainen).

Yhden käänteistä voi sanoa liittyvän itse historiantutkimukseen ja sen suhteeseen valtio-opin ja muiden yhteiskuntatieteiden kanssa. Juuri Skinnerin menetelmät ovat edesauttaneet sitä, että myös historiantutkimuksen ulkopuolelta osallistutaan keskusteluun historiallisten aikakauslehtien sivuilla. Tästä oivana esimerkkinä ovat Jacob Westberg (HT 1998, Westberg), Kari Palonen (HAik 2004, Palonen) ja Jussi Kurunmäki (HAik 2004, Kurunmäki). Kun lisätään vielä Heino Nyysönen (HAik 2001, Nyysönen), niin *Historiallisessa Aikakauskirjassa* valtio-oppineiden näkyvyys on lisääntynyt selvästi 2000-luvun puolella. *Historisk Tidskriftin* sivuilla puolestaan oli havaittavissa toisenlainen valtio-opin ja historiantutkimuksen sekoittuminen, Skinnerin rinnastaminen valtiotieteilijäksi (HT 1995, Eliaeson; HT 2003, Magnusson). Tämä valtiotieteilijäksi mieltäminen on varmasti yksi syy siihen, miksi *Historisk Tidskriftissä* ei käsitelty enemmän Skinneriä. Samoin käsitehistoria on tietyllä tavalla ottanut entistä enemmän vaikutteita politiikantutkimukselta, mikä on saattanut lisätä myös sen epäilijöiden määrää.

Lopuksi on syytä miettiä myös sitä, mitä 2000-luvun Skinnerin ”Meaning and Understanding” -artikkeliin palaavista viittauksista (Haik 2003, Sihvola; HT 2004, Edling) voisi päätellä. Ainakin se on tullut selväksi, että Skinnerin artikkeli on edelleen relevantti ja siihen palataan yhä uudelleen, myös vuosikymmenestä toiseen. Tästä näkökulmasta kielelliset käänteet näyttävät myös siten, että sama kirjoitus voi olla uudelleenarvioinnin kohteena yli 30 vuotta ilmestymisensä jälkeen, joten saman kirjoittajan (tai tekstin) ajatukset voidaan ottaa vastaan useampaan kertaan. Osaltaan keskustelu on pysynyt siis paikoillaan ja kyseessä on paluu vanhaan menetelmään uudesta näkökulmasta, jonka kautta samoja käänteitä voi siis tapahtua uudelleen. Ruotsissa tosin oli osin tarvettakin Skinnerin esittelyyn vielä 2000-luvulla, koska aiemmin sitä ei vielä huomattavasti ollut.

---

²⁸⁰ Kalela jatkoi Ankersmitin käyttämistä ajan virran kuvaamisen yhteydessä sekä esitteli kielellistä lähestymistapaa narratiiveineen Ankersmitin ja Whiten kautta, Kalela 2000, 122–123, 150–155. Hyrkkänen puolestaan nosti Koselleckin ja Skinnerin tärkeimmiksi sen aikaisiksi aatehistorioitsijoiksi. Hän esitteli laajasti Koselleckin käsitehistoriaa ja Skinnerin tarkoitusten ja uskomusten yhteyttä, Hyrkkänen 2002, 112–132, 174–189.

Toisinaan lehtien sivuilla käydyt keskustelut olivat esimakua tulevista tutkimuksista, toisinaan uudet ilmiöt näkyivät ensin lehtien kirjoituksissa. Johtopäätöksenä voin esittää, että mielestäni voidaan puhua perustellusti kielellisistä käänteistä monikossa, koska niiden vastaanotto on ollut monitasoista ja usein myös diskursiivisesti sekoittunutta *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä*. 1970-luvun harvoista yksittäisviittauksista on tultu 2000-luvun vuosikertoihin, joissa esiintyy vuosittain useita viittauksia kielellisiin käänteisiin ja niiden sovellutuksiin. Käänteet eivät ole tapahtuneet nopeasti, vaan ne ovat ilmenneet pitkällä aikavälillä, mikä oli osittain odotettavissa, kun Suomi ja Ruotsi pieninä tutkimusmaina ottavat vaikutteita ulkomailta. Maiden välillä on ollut myös selkeitä eroja, jotka pohjautuvat viime kädessä tutkimuskulttuurien erilaisiin tilanteisiin maailmansotien jälkeisellä aikakaudella.

8. Päättäntö

Varsin mielenkiintoista työssäni oli se, että *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* kirjoituksissa kielellisten käännteiden merkit ilmenivät selkeästi sekä aivan tarkastelemani ajanjakson alussa että lopussa: Skinneriä esiteltiin *Historiallisessa Aikakauskirjassa* vuonna 1970 peräti kahden artikkelin voimin kun taas 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alkupuoliskolla lehdissä oli jo nähtävillä kielellisen tutkimuksen uusien virtausten rantautumista, joka ilmeni kiinnostuksena kuvia ja rituaaleja kohtaan. Nämä toisaalta edustivat pikemmin kulttuurista käännettä, mutta 2000-luvulle mahtui molemmissa maissa konkreettisia läpimurtoja kielellisten menetelmien soveltamisesta. Aivan mitään selkeää lineaarista kehitystä ei myöskään pysty esittämään näiden pisteiden välisestä ajasta, sillä vastaanotto ei ollut jatkuvaa ja tasaista, varsinkaan ensimmäisen kahden vuosikymmenen osalta. Kielelliset käännteet tulivat hiljalleen mukaan keskusteluun, mutta viimeistään 1990-luvun taitteen jälkeen ne ovat olleet vuosittain osana puheenaiheita molemmissa lehdissä. Suomi ja Ruotsi ottavat pieninä maina vaikutteita muualta, enemmän tai vähemmän samaan tahtiin omia kiinnostuksen kohteitaan painottaen. *Historisk Tidskriftin* sivuilla käännteet tulivat esille terävämmin, esimerkiksi 1990-luvun taitteessa Scottin ja 2000-luvun taitteessa Skinnerin sekä postmodernismikeskustelun narrativistien myötä.

Työni päättyy vuoteen 2005, mutta kielellisten menetelmien ilmeneminen tuskin ainakaan laantui *Historiallisessa Aikakauskirjassa* ja *Historisk Tidskriftissä* sen jälkeen. Tässä tutkimuksessa olen keskittynyt kielellisten käännteiden ensimmäisiin vaiheisiin ja vuosikymmeniin, vaikka nykyhetkeä läheisempääkin aikaa voisi tarkastella. 2000-luvulla kielelliset menetelmätkin ovat muuttuneet ja kehittyneet, sillä nykyään puhutaan jo esimerkiksi spatiaalisesta käännteestä, visuaalisuudesta, liikkuvuudesta tai englanniksi ilmaistuna *multisited policy discourse* -tutkimuksesta. Metodologia on kehittynyt siis edelleen, mutta näiden uusimpien suuntausten analysoinnin jätän toistaiseksi muille.²⁸¹

Varsinainen tutkimuskohde, kielelliset käännteet ja niiden vastaanotto, osoittautuvat odotetusti monitahoisiksi ilmiöiksi. Voimme puhua perustellusti *käännteistä*, sillä eri metodologioiden lähtökohdat kumpuavat niin erilaisista lähtökohdista ja sekoittuvat keskenään. Jotkut käännteet olivat suurempia kuin toiset, esimerkiksi Joan Scottin käsitemenetelmät, joihin viitattiin todella ahkerasti

²⁸¹ Esimerkiksi uudemmassa monikerroksisesta ja -ulotteisesta politiikan tutkimuksesta ks. esim. Hornberger & Johnson 2007. Muista kielellisiä menetelmiä käyttävistä tutkimussuunnista ks. esim. Spiegel 2005. Uusia kielellisiä menetelmiä on sovellettu edelleen Suomessa ja Ruotsissa, mistä erinomaisena yhteisenä esimerkkinä vuonna 2007 Jyväskylässä järjestettiin Språket i historien – historien i språket -seminaari.

Historisk Tidskriftin sivuilla. Scottin lisäksi suurimmat erot kahden maan lehtien välillä olivat Skinnerin ja Ankersmitin hitaammat ja sisällöllisesti vähäisemmät ilmenemiset *Historisk Tidskriftin* kirjoituksissa. Osan näiden erojen syistä selittävät maiden erilaiset tutkimuskulttuurit ja kirjoittajien taustat, osaksi myös ne lehdissä käydyt keskustelut, mitkä sattuivat kulloinkin olemaan pinnalla. Kiteyttäen Suomessa oli avoimempi tutkimuskulttuuri ja sitä myöten ulkomaiset vaikutteet näkyivät *Historisk Tidskriftiä* aiemmin ja selvemmin *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilla. Kielellisten menetelmien kohdalla tämä tutkimuskulttuurin avoimuus tai sulkeutuneisuus tosin korostui selvemmin niiden kielitieteisiin palautuvan luonteensa johdosta ja sitä kautta tapahtuvan epäilyn myötä.

Saadut tutkimustulokset herättävät lisäkysymyksiä ja nostavat esille mahdollisia jatkotutkimusten aiheita. Jatkossa tutkimuksen näkökulmaa voisi muuttaa näistä valtavirran julkaisuista laajempaan suuntaan ja ottaa alkuperäislähteiden joukkoon muitakin lehtiä, jotta historian metodologista aikalaiskeskustelua pystyisi kontekstoimaan ja rekonstruoimaan paremmin. Johdannossa ja taustoituksessa mainitut *Scandia*, *Lychnos* ja *Historisk Tidskrift för Finland* olisivat hyvä lisä *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* tueksi, jolloin eri lehdissä käytyä keskustelua voisi verrata vielä paremmin toisiinsa. Samalla edellä mainituissa lehdissä käytyjä keskusteluja vertailemalla päästään myös tarkempaan koulukuntien tarkasteluun. Tarkempi perehtyminen tutkijoihin ja heidän taustoihinsa olisi myös hyödyllistä, koska kummassakin maassa on selkeitä koulukuntia ja tutkimusryhmiä eri yliopistojen välillä. Kontekstualisointi tutkijoiden välillä auttaisi selvittämään paremmin vastaanoton ulottuvuuksia.

Aikakausjulkaisujen lisäksi alkuperäislähteinä voisi käyttää enemmän myös suomalaisten ja ruotsalaisten kirjoittamia yleisiä menetelmäoppaita, vaikka niitä ei kovin monta ole ilmestynyt. Menetelmäoppaatkin ilmentävät aina aikansa asenteita ja paljastaisivat kenties uusia puolia suhtautumisesta kielelliseen käänteeseen. Niitäkin parempi aineisto olisivat väitöskirjat, jotka yleensä ovat uusimpien menetelmien ja aiheiden tasalla. Voidaan kysyä esimerkiksi, missä vaiheessa Suomen ja Ruotsin menetelmäteoksissa sekä tohtorinväitöksissä on ylipäänsä osoitettu kiinnostusta kieltä kohtaan ja selkeästi sovellettu kielellisiä menetelmiä? Historiankirjoituksen historian selvittely vaatisikin muiden lehtien ja monografioiden ottamista mukaan. Tällaisenaan kielellisten käänteiden vastaanotto jää kenties hieman pinnalliselle tasolle, vaikka se antaakin tiettyä osviittaa mahdollisesta kokonaistilanteesta. Toisaalta aiemman tutkimuksen puuttuessa sekä tutkimuskirjallisuuden ollessa hajanaista ja osin puutteellista tällainen yleiskatsaus kielellisten käänteiden vastaanotosta valtavirtajulkaisujen tasolla on paikallaan.

Jatkossa jossakin vaiheessa olisi mielekästä ottaa huomioon myös pohjoismainen ja kansainvälinen keskustelu, sillä se toisi mukaan uuden yhteispohjoismaisen ulottuvuuden. Toisaalta kenties merkittävin yhteispohjoismainen julkaisu *Scandinavian Journal of History*, jota on julkaistu vuodesta 1975 lähtien, keskittyy lähinnä perustutkimuksen esittelyyn kuin varsinaiseen metodologiaan, mutta sitä tuskin kannattaa silti jättää huomiotta. Kansainvälisen tason keskustelun huomioiminen taas on sikäli relevanttia, että suomalaiset ja ruotsalaiset historioitsijat ovat voineet varsin hyvin käydä siellä metodologista keskustelua, jos oman maan aikakauslehtien linja ei ole miellyttänyt. Esimerkiksi Markku Peltonen ja Bo Lindberg ovat sellaisia tutkijoita, jotka jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska heidän kirjoituksiaan ei yksinkertaisesti julkaistu näissä lehdissä.

Tässä tutkielmassa lähestymistapani pohjautui hyvin pitkälti tiettyjen tutkijoiden näkyvyyteen aikakausjulkaisuissa. Vastaanottoa voisi lähestyä entistä paremmin myös toista kautta eli keskittymällä enemmän avainkäsitteisiin. Käsitetutkimuksen saa varmasti linkitettyä vastaanottoon mainiosti, kun tarkastelee esimerkiksi mitä merkityksiä vaikkapa usein toistuneet termit ovat eri aikoina sisältäneet. 2000-luvun poliittisen kulttuurin tutkijat, esimerkiksi Kari Palonen, Pasi Ihalainen ja Mikael Alm, ovat tuoneet onnistuneesti esille käsitteiden tutkimuksen, mutta en näe syytä, miksei vastaaventyypeistä pitkän aikavälin käsitetutkimusta voisi soveltaa myös historiografisessa tutkimuksessa. Tälläkin alalla on tiettyjä avainkäsitteitä, kuten vaikkapa itse *käsittehistoria*, jotka ovat pitkäkestoisia ja varmasti niiden merkitykset ovat muuttuneet aikojen saatossa. Tällainen tutkimus vaatisi tietysti erittäin laajan edellä esitellyn lehdistä, tutkimuksista ja metodioppaista koostuvan lähdemateriaalin taustatueksi, mutta uskon tällaisen tutkimuksen onnistuessaan tuovan mielekkäitä lopputuloksia. Avainkäsitteiden sekä niiden merkitysten muutosten ja laajentumisten kautta tapahtuva tutkimus antaisi selvästi lisätietoa kielellisten käännteiden vastaanotosta ja maiden tutkimuskulttuureista.

Toistaiseksi kannattaa keskittyä tämän yleiskatsauksen tuloksiin ja kehittää niitä eteenpäin, sillä jo tämä on hyvä alku kohti vastaanoton tutkimusta. Historiantutkimuksessa, kuten muissakin tieteissä, kehitetään aina uusia menetelmiä ja niitä otetaan eri tahtiin käyttöön. Kielellisten menetelmien kohdalla kyse on pohjimmiltaan samasta asiasta. Vaikka ne vaativat tutkijoilta paljon ja voivat olla työläitä käyttää sekä saada toisinaan epäilyä osakseen, voi niillä saada hyvin hedelmällisiä tutkimustuloksia. Tämä on uusien menetelmien ja näkökulmien etu myös historiantutkimuksessa, joka jatkuvasti pyrkii uusien keinoin saavuttamaan uutta tietoa menneisyydestä.

Lähteet

I ALKUPERÄISLÄHTEET

Aikakausjulkaisut

Historiallinen Aikakauskirja (HAik) 1970–2005. (JYK)

Historisk Tidskrift (HT) 1970–2005. (JYK)

Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus

Ankersmit, Frank (1983), *Narrative Logic – A Semantic Analysis of the Historian’s Language*. Haag, Boston & London: Martinus Nijhoff Publishers.

Ankersmit, Frank (1989), “Historiography and Postmodernism”. *History & Theory*, vol. 28, no. 2, 137–153. (JSTOR, JY)

Ankersmit, Frank (2001), *Historical Representation*. Stanford: Stanford University Press.

Foucault, Michel (2005), *Tiedon arkeologia. L’archéologie du savoir (1969)*. Suomeksi kääntänyt Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.

Koselleck, Reinhart (1985), *Futures Past – On the Semantics of Historical Time. Vergangene Zukunft – Zur Semantik geschichtlicher Zeiten (1979)*. Englanniksi kääntänyt Keith Tribe. New York: Columbia University Press. (Ebrary, JY)

Pocock, J. G. A. (1962), ”The History of Political Thought – A Methodological Enquiry”. Teoksessa: Laslett, Peter & Runciman, W. G. (toim.), *Philosophy, Politics and Society*. Oxford: Basil Blackwell, 183–202.

Scott, Joan W. (1986), “Gender – A Useful Category of Historical Analysis”. *American Historical Review*, vol. 91, no. 5, 1053–1075. (JSTOR, JY)

Skinner, Quentin (1969), “Meaning and Understanding in the History of Ideas”. *History & Theory*, vol. 28, no. 1, 3–53. (JSTOR, JY)

Skinner, Quentin (1978), *The Foundations of Modern Political Thought, Volume 1: The Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skinner, Quentin (2002), *Visions of Politics, Volume 1: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press. (Ebrary, JY)

White, Hayden (1973), *Metahistory – The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka (1990), ”Historiatiede oman aikansa tulkkina. Katsaus suomalaisen historiankirjoituksen vaiheisiin viimeisen sadan vuoden ajalta”. Teoksessa: Ahtiainen, Pekka et al. (toim.) (1990), *Historia nyt – Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. Porvoo: WSOY, 11–38.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka (1996), *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat – Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Vammala: SHS.

Alhanen, Kai (2007), *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault’n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Aronsson, Peter (1998), ”En lomhörd dialog? Den historievetenskapliga debatten på 1990-talet”. *Historisk Tidskrift*, vol 118., no. 1, 53–76.

Baldwin, Peter (2004), ”Comparing and Generalizing – Why All History Is Comparative, Yet No History Is Sociology”. Teoksessa: Cohen, Deborah & O’Connor, Maura (toim.), *Comparison and History – Europe in Cross-National Perspective*. New York and London: Routledge, 1–22. (JSTOR, JY)

Bevir, Mark (1997), ”Mind and Method in the History of Ideas”. *History & Theory*, vol. 36, no. 2, 167–189. (JSTOR, JY)

Björk, Ragnar (2009), ”Historiker om historiker – En introducerande betraktelse”. Teoksessa: Björk, Ragnar & Johansson, Alf W. (toim.) (2009), *Svenska historiker – Från medeltid till våra dagar*. Tukholma: Norstedt, 13–30.

Canning, Kathleen (1994), ”Feminist History after the Linguistic Turn – Historicizing Discourse and Experience”. *Signs*, vol. 19, no. 2, 368–404. (JSTOR, JY)

Clark, Elizabeth A. (2004), *History, Theory, Text – Historians and the Linguistic Turn*. Cambridge MA: Harvard University Press.

Edenheim, Sara (2009), ”Den kulturella förevändningen – Om historieämnet, poststrukturalismen och konflikten som inte får finnas”. *Scandia*, vol. 75, no. 1, 91–109.

Edenheim, Sara (2012), ”Att komma till Scott – Teorins roll inom svensk genushistoria”. *Scandia*, vol. 78, no. 2, 22–32.

Eklöf Amirell, Stefan (2006), ”Den internationella historiens uppgång och fall – Trender inom svensk internationell historieforskning 1950–2005”. *Historisk Tidskrift*, vol. 126, no. 2, 257–278.

Frängsmyr, Tore (2004), *Svensk idéhistoria – Bildning och vetenskap under tusen år, del 2, 1809–2000*. Stockholm: Natur och kultur.

Grew, Raymond (1980), ”The Case for Comparing Histories”. *The American Historical Review*, vol. 85, no. 4, 763–778. (JSTOR, JY)

Grew, Raymond (2006), "The Case for Comparing Histories". Teoksessa: Yengoyan, Aram A. (toim.), *Modes of Comparison – Theory and Practice*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 98–117. (JSTOR, JY)

Haupt, Heinz-Gerhard (2007), "Comparative history – a contested method". *Historisk Tidskrift*, vol. 127, no. 4, 697–716. (JSTOR, JY)

Hietala, Marjatta (2006), "Aira Kemiläinen ja hänen jälkivaikutuksensa". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 104, no. 4, 520–524.

Hirdman, Yvonne (1988), "Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol. 9, no. 3, 49–63.

Hornberger, Nancy & Johnson, David Cassels (2007), "Slicing the Onion Ethnographically – Layers and Spaces in Multilingual Language Education Policy and Practice". *TESOL Quarterly*, vol. 41, no. 3, 509–532.

Hyrkkänen, Markku (1993), "Historiatieteen ja historianfilosofian suhde". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 91, no. 1, 39–53.

Hyrkkänen, Markku (1994), "Reinhart Koselleck – sosiaali- ja käsitehistorioitsija". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 92, no. 4, 328–333.

Hyrkkänen, Markku (2002), *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

Iggers, Georg G. (1997), *Historiography in the Twentieth Century – From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Hanover: Wesleyan University Press.

Jenkins, Keith (1991), *Re-thinking History*. New York: Routledge.

Jenkins, Keith (1995), *On "What Is History?" From Carr and Elton to Rorty and White*. New York: Routledge. (Ebrary, JY)

Jussila, Osmo (1969), "Käsitetutkimuksesta historiassa". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 67, no. 4, 275–281.

Jutikkala, Eino (1978), "Historiallinen Aikakauskirja syntyessään ja nyt". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 76, no. 2, 99–101.

Kalela, Jorma (1991), "Narratiivi ei ole kertomus". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 89, no. 2, 146–155.

Kalela, Jorma (2000), *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kallinen, Maija (2003), "Menneiden mietteiden metsästäjät – aate- ja oppihistoriaa Suomessa". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 101, no. 1, 133–137.

Kemiläinen, Aira (1956), *Auffassungen über die Sendung des deutschen Volkes um die Wende des 18. und 19. Jahrhunderts*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.

- Kemiläinen, Aira (1964a), *Nationalism – Problems Concerning the Word, the Concept and Classification*. Jyväskylä: Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu & Jyväskylän yliopistoyhdistys.
- Kemiläinen, Aira (1964b), ”’Nation’-sana ja Porvoon valtiopäivien merkitys”. *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 63, no. 4, 289–304.
- Kocka, Jürgen (2003), ”Comparisons and Beyond”. *History and Theory*, vol. 42, no. 1, 39–44. (JSTOR, JY)
- Kurunmäki, Jussi (2004), ”Käsitteiden venyttämisestä”. *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 102, no. 1, 90–93.
- Kuukkanen, Jouni-Matti (2006), ”Minkä historiaa käsitehistoria on?” *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat*, no. 1, www.ennenjanyt.fi, viitattu 26.2.2012.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (2003), ”Historiallinen Aikakauskirja 100 vuotta”. *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 101, no.1, 84–99.
- Liedman, Sven-Eric (1979–1980), ”Quentin Skinner och den politiska idéhistorien”. *Lychnos 1979–1980*, vol. 23, no. 1, 280–287.
- Lönroth, Erik (1998), ”Svensk historieskrivning under 1900-talet”. *Historisk Tidskrift*, vol. 118, no. 3, 304–313.
- Manninen, Juha (2000), ”Aate- ja oppihistorian väitöskirjat”. *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 98, no. 3, 219–223.
- Markkola, Pirjo (2003), ”Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet”. *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 101, no. 1, 53–63.
- Marwick, Arthur (2001), *The New Nature of History – Knowledge, Evidence, Language*. London: Palgrave Macmillan.
- Megill, Allan (1987), ”The Reception of Foucault by Historians”. *Journal of the History of Ideas*, vol. 48, no. 1, 117–141. (JSTOR, JY)
- Melve, Leidulf (2006), ”Intentions, Concepts, and Reception. An Attempt to Come to Terms with the Materialistic and Diachronic Aspects of the History of Ideas.” *Teoksessa: History of Political Thought*, Vol. 27, no. 3, 377–406. (JSTOR, JY)
- Mikkeli, Heikki (1990), ”Aatevirtauksista käsitehistoriaan. Aatehistorian teoriaa ja tavoitteita sodanjälkeisessä Suomessa”. *Teoksessa: Ahtiainen, Pekka et al. (toim.) (1990), Historia nyt – Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. Porvoo: WSOY, 252–280.
- Munslow, Alun (2000), *The Routledge Companion to Historical Studies*. London: Routledge.
- Munslow, Alun (2003), *The New History*. Harlow: Pearson Education Limited.

- Mörner, Magnus (1985), "De svenska historikerna och internationaliseringen". *Historisk tidskrift*, vol. 105, no. 4, 430–452.
- Nilsson, Göran B. (2002), "Den källkritiska processen". *Scandia*, vol. 68, no. 2, 179–194.
- Nilsson, Roddy (2000), "Den närvarande frånvaron eller i väntan på Foucault – En diskussion om Foucault och den svenska historiedisciplinen". *Historisk Tidskrift*, vol. 120, no. 2, 183–206.
- Nilsson, Roddy (2005), "Postmodernism, källkritik och historieskrivning". *Historisk Tidskrift*, vol. 125, no. 2, 233–248.
- Nordin, Jonas (2008), "Historisk Tidskrift i nutid och framtid". *Historisk Tidskrift*, vol. 128, no. 4, 601–620.
- Palonen, Kari (1997), "An Application of Conceptual History to Itself – From Method to Theory in Reinhart Koselleck's *Begriffsgeschichte*". *Finnish Yearbook of Political Thought* 1, 39–69.
- Palonen, Kari (2003), *Quentin Skinner – History, Politics, Rhetoric*. Cambridge: Polity Press.
- Peltonen, Markku (2009), "Aate- oppi- ja kulttuurihistoriallinen tutkimus Suomessa 1908–2006". Teoksessa: Kangas, Sini, Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (toim.), *Historia eilen ja tänään – Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Helsinki: Suomen tiedeseura, 83–93.
- Peltonen, Matti (2008), "Michel Foucault'n historiallisesta ajattelusta". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 106, no. 2, 167–177.
- Peltonen, Matti (2009), "Kielellisen käänteen raunioilla". *Tieteessä tapahtuu*, vol. 27, no. 8, 64–65.
- Rommi, Pirkko (1978), "Pro historia rerum gestarum – Historiallisen Aikakauskirjan ensimmäinen neljännesvuosisata". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 76, no. 2, 103–150.
- Salomon, Kim (2009), "Den kulturella vändningens provokationer". *Scandia*, vol. 75, no. 1, 61–84.
- Schochet, Gordon J. (1974), "Quentin Skinner's Method". *Political Theory*, vol. 2, no. 3, 261–276. (JSTOR, JY)
- Sihvola, Juha (2001), "Eroon miesten historiatieteestä". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 99, no. 1, 86–87.
- Sihvola, Juha & Kallio, Veikko (2003), "Yleisen historian asema vahvistumassa". *Historiallinen Aikakauskirja*, vol. 101, no. 1, 79–82.
- Spiegel, Gabrielle (2005), "Introduction". Teoksessa: Spiegel, Gabrielle (toim.), *Practicing History – New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn*. New York & London: Routledge. (Dawsonera eBook Collection, JY)
- Svenstrup, Thyge (2009), "Lauritz Weibull – Epokgörande källkritiker". Teoksessa: Björk, Ragnar & Johansson, Alf W. (toim.), *Svenska historiker – Från medeltid till våra dagar*. Tukholma: Norstedt, 358–372.

Thompson, Martyn P. (1993), "Reception Theory and the Interpretation of Historical Meaning". *History & Theory*, vol. 32, no. 3, 248–272. (JSTOR, JY)

Tommila, Päiviö (1989), *Suomen historiankirjoitus – Tutkimuksen historia*. Porvoo: WSOY.

Torstendahl, Rolf (1981), "Minimum Demands and Optimum Norms in Swedish Historical Research 1920–1960 – The 'Weibull School' in Swedish Historiography". *Scandinavian Journal of History*, vol. 6, 117–141.

Torstendahl, Rolf (2003), "Fact, Truth and Text – The Quest for a Firm Basis for Historical Knowledge around 1900". *History & Theory*, vol. 42, no. 3, 305–331.

Trenter, Cecilia (1990), *Granskningens retorik och historisk vetenskap – Kognitiv identitet i recensioner i dansk historisk tidsskrift, norsk historisk tidsskrift och svensk historisk tidskrift 1965–1990*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Vahtola, Jouko (2009), "Suomen historian tutkimus viime vuosikymmenillä". Teoksessa: Kangas, Sini, Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (toim.), *Historia eilen ja tänään – Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Helsinki: Suomen tiedeseura, 30–39.

Winberg, Christer (1990), "Varför skriver vi inte historiska romaner istället?" *Scandia*, vol. 56, no. 1, 5–17.

Liitteet

Liite 1. *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskriftin* päätoimittajat 1970–2005:

Historiallinen Aikakauskirja:

1970–1982	Eino Jutikkala
1983–1990	Päiviö Tommila
1991–2000	Ohto Manninen
2001–2005	Juha Sihvola

Historisk Tidskrift:

1970–1971	Ingrid Hammarström ja Göran B. Nilsson
1972	Göran B. Nilsson ja Bernt Schiller
1973–1978	Carl Göran Andræ ja Jarl Torbacke
1979–1980	Hans De Geer, Ann-Sofie Kälvemark ja Håkan Lindgren
1981–1982	Hans De Geer ja Håkan Lindgren
1983–1985:2	Hans De Geer ja Ulf Jonsson
1985:3–1988:2	Lennart Lundmark ja Ulf Jonsson
1988:3–1990	Lars Magnusson ja Harald Gustafsson
1991–1993	Lars Magnusson
1994–1997:1	Arne Jarrick
1997:2–2000:2	Pär Frohnert
2000:3–2002:2	Peter Aronsson
2002:3–2005:2	Lars M. Andersson
2005:3–	Jonas Nordin

Lähteet: HAik 1970–2005; HT 1970–2005.